

İTTİFAK, DAYANIŞMA VE ÇELİŞKİ KAVRAMLARI IŞIĞINDA TÜRKİYE KADIN/FEMİNİST HAREKETLER

İCLAL AYŞE KÜÇÜKKIRCA

İTTİFAK, DAYANIŞMA VE ÇELİŞKİ KAVRAMLARI IŞIĞINDA TÜRKİYE KADIN/FEMİNİST HAREKETLER

DİSA YAYINLARI

Yazar: İclal Ayşe Küçükırca

Proje Yönetimi: Murad Akıncılar

Kapak Tasarımı: Şendoğan Yazıcı

Mizanpaj ve Sayfa Düzeni: Şendoğan Yazıcı

Kapak Resmi: Berna Yangın

Baskıya Hazırlayan: Atalay Göçer, DİSA

Basım Tarihi: Aralık 2018

Basım Yeri: MATSİS MATBAA SİSTEMLERİ - Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad.

No: 51 Sefaköy / İSTANBUL Tel: 0212 624 21 11

ISBN: 978-605-5458-37-9

Copyright © Aralık 2018

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (DİSA) izni olmadan çoğaltılamaz.

DİYARBAKIR SİYASAL VE SOSYAL
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

ENSTİTUYA DIYARBEKİRÊ BO
LÊKOLÎNÊN SİYASÎ Û CIVAKÎ

DİYARBAKIR INSTITUTE FOR POLITICAL
AND SOCIAL RESEARCH

Mimar Sinan Cad. Aslan Apt. B Blok No: 12
21100 YENİŞEHİR/ DİYARBAKIR

Tel: 0412 228 1442

Faks: 0412 224 1442

www.disa.org.tr

disa@disa.org.tr

facebook.com/disadiyarkir

twitter.com/disadiyarkir

İclal Ayşe Küçükırca, doktora derecesini Binghamton Üniversitesi Felsefe bölümünde tamamlamıştır. Tezinin başlığı *Evsizlik ve Ev Kurma*'dır. Siyasi antropoloji ve sosyal teori, özellikle de mekan antropolojisi alanıyla ilgilenir. Çalışmalarında, mekanın öncelikle, toplumsal cinsiyete dair, sınıfsal ve ırksal yanlarının kesişimlerine tarihsel olarak yaklaşmaktadır. Diğer çalışma alanı (toplumsal) cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair çelişkilerin farklı coğrafyalarda nasıl ortaya çıktığı üzerinedir.

İttifak, Dayanışma ve Çelişki Kavramları Işığında Türkiye Kadın/Feminist Hareketler başlıklı bu araştırma Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (DİSA) Adalet ve Barış İnşası Araştırma Programı çerçevesinde ve Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliğinin desteğiyle yapılmıştır.

Çalışmada yer alan görüşler, DİSA ve Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliğinin görüşleri ile örtüşmeyebilir.

■■■ HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
DERNEĞİ
TÜRKİYE
TEMSİLCİLİĞİ işbirliğiyle.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
1. YÖNTEM	11
2. İKİ FARKLI KAMUSAL ALANI ANLAMLANDIRMAK	13
3. KADIN HAREKETLERİNİN KATEGORİZASYONU	16
3.1. Türkiye Feminist Hareketi	16
3.2. Sosyalist Kadınlar	17
3.3. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar	18
3.4. LGBTİQ+ Hareketi.....	18
3.5. Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar	19
3.6. Özgür Kadın Hareketi	19
4. DAYANIŞMA VE İTTİFAK KAVRAMLARINA DAİR BAZI YAKLAŞIMLAR	21
4.1. Dayanışma	21
4.2. İttifak.....	22
5. KADIN HAREKETLERİNİN İLİŞKİLENMELERİ VE KONUMLARI	25
5.1. Cumhuriyetçi Feminist Kadınların İlişkilenmeleri ve Konumu	25
5.1.1. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler.....	25
5.1.2. Özgür Kadın Hareketi ile İlişkilenme	28
5.1.3. Dindar Kadınlarla ve Müslüman Feminist Kadınlarla İlişkiler	29
5.1.4. LGBTİQ+ Hareketle İlişkilenme	30
5.1.5. Sosyalist Kadın Hareketi ile İlişkiler.....	31
5.1.6. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlara Dair Notlar:	31
5.2. Dindar/Müslüman Feminist Kadınların İlişkilenmeleri ve Konumu	32
5.2.1. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar ile İlişkiler	36
5.2.2. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler	37
5.2.3. Sosyalist Kadınlar ile İlişkiler	37
5.2.4. LGBTİQ+ Hareket ile İlişkiler	38
5.2.5. Özgür Kadın Hareketi ile İlişkiler.....	39
5.2.6. Dindar/Müslüman Feminist Kadınlara Dair Notlar	41
5.3. Özgür Kadın Hareketi İlişkilenmeleri ve Konumu	42
5.3.1. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler	43
5.3.2. Sosyalist Kadın Hareketiyle İlişkiler.....	44
5.3.3. Dindar Kadınlarla İlişkiler.....	44
5.3.4. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlarla İlişkiler	45
5.3.5. LGBTİQ+ Hareket İle İlişkiler	45
5.3.6. Özgür Kadın Hareketine Dair Notlar	45

5.4. Türkiye Feminist Hareketi İlişkilenmeleri ve Konumu.....	46
5.4.1. Özgür Kadın Hareketi ile İlişkiler	49
5.4.2. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar İle İlişkiler	50
5.4.3. LGBTİQ+ Hareket İle İlişkiler	52
5.4.4. Sosyalist Kadın Hareketiyle İlişkiler	53
5.4.5. Dindar Kadınlar/Müslüman Feminist Kadınlarla İlişkiler	53
5.4.6. Türkiye Feminist Hareketine Dair Notlar	55
5.5. Sosyalist Kadın Hareketi İlişkilenmeleri ve Konumu	56
5.5.1. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler	57
5.5.2. Özgür Kadın Hareketiyle İlişkiler	58
5.5.3. LGBTİQ+ Hareket ile İlişkiler	59
5.5.4. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlarla İlişkiler.....	61
5.5.5. Dindar Kadınlarla/Müslüman Feminist Kadınlarla İlişkiler	62
5.5.6. Sosyalist Kadınlara Dair Notlar	63
5.6. LGBTİQ+ Hareketin İlişkilenmeleri Ve Konumu.....	63
5.6.1. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler	64
5.6.2. Özgür Kadın Hareketi ile İlişkiler	66
5.6.3. Sosyalist Kadın Hareketi ile İlişkiler	68
5.6.4. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlarla İlişkiler	68
5.6.5. Dindar Kadınlar/Müslüman Feminist Kadınlarla İlişkiler.....	69
5.6.6. LGBTİQ+ Harekete Dair Notlar	70
6. İLİŞKİLER ÜZERİNE NOTLAR	72
DK/MFK ve CFK.....	72
TFH ile DK/MFK.....	72
DK/MFK ve SK.....	73
DK/MFK ve ÖKH.....	73
DK/MFK ve LGBTİQ+ Hareket.....	73
TFH ve CFK.....	73
SK ve CFK	74
CFK ve ÖKH	74
LGBTİQ+ Hareket ve CFK.....	74
TFH ve SK.....	74
TFH ve LGBTİQ+ Hareket.....	74
TFH ve ÖKH.....	74
ÖKH ve SK	75
SK ve LGBTİQ+ Hareket.....	75
ÖKH ve LGBTİQ+ Hareket.....	75
SONUÇ	76
KAYNAKÇA.....	79

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye Feminist Hareketi ile Özgür Kadın Harketi üzerine daha önce yazmış olduğum iki yazının devamı niteliğinde bir çalışma oldu. Ampirik veri analizinin çoğunluğunu oluşturduğu çalışmayı, bir sonraki adımda tarihsel bir bağlamda değerlendirmeyi umut ediyorum.

2018 yılının başında DİSA (Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü) Adalet ve Barış İnşası Araştırma Programı Koordinatörü, değerli meslektaşım Murad Akıncılar bu çalışmayı desteklemeye karar verdi ve Murad'ın verdiği el ile bu çalışma başlamış oldu. Onun çalışmalarımındaki desteği tartışılmaz bir yerde. Yazma dönemi boyunca sakin ve destekleyici üslubuyla beni her daim rahatlatan DİSA Anadili ve Pedagoji Araştırma Programı Koordinatörü Atalay Göçer'e ve tüm DİSA emekçilerine teşekkür etmek istiyorum. DİSA ile birlikte bu çalışmaya destek veren Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'ne ve çalışmayla sadece formel değil içeriksel olarak da ilgilenen Semahat Sevim'e de desteğinden dolayı müteşekkirim. Kapakta kullandığımız resmi çok kısa bir sürede, sorgusuz sualsiz bize hediye eden Berna Yangın'a sonsuz teşekkürler.

Bu çalışma henüz bir araştırma teklifi halindeyken, onu Şirin Tekeli Araştırma Teşvik Ödülü'ne layık bulan sevgili Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi jüri üyelerine, bana, Şirin Tekeli adını taşıyan bu ödülü taşıma şansı vermelerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

"Aile", vazgeçilmez... Annem, babam ve kardeşime de benimle oldukları için teşekkürü borç bilirim.

İclal Ayşe Küçükkırca

İstanbul, 2018

GİRİŞ

“Özel olan politiktir” şiarının ortaya atıldığı 1960’lı yıllar feminist politika-
nın ve tarihin önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Sloganın
konu ettiği, özel ve kişisel olan eylemler, ilişkiler, mekanlar seneler boyunca
dünyanın farklı bölgelerindeki feministlerin ortak mücadele ve çalışma
alanı olageldiler. Yüzyıllar boyunca, özel alanın yani ev mekanının içinde
“özel” kabul edildikleri için dokunulmayan, üzerine konuşulmayan ilişkiler
kamusala taşındı, üzerlerine ışık tutuldu, Arendtçi anlamda siyasetin konu-
su oldular. Ev mekanını karanlıktan kurtaran feministler, feminizm aracılı-
ğıyla metaforik anlamda yeni bir ev kurmuş oldular. Feminizmi, (toplumsal)
cinsiyet ilişkilerinin ve heteroseksist normatif rejimin dönüşümü aracılığıyla
eşitlikçi ve özgürlükçü bir dünya tahayyülü taşıyan insanların kurduğu, me-
kanın tekinsizliğinin ve yabancılaşmanın azaldığı bir ‘mücadele ev’i olarak
tahayyül edebilirsek, bu yazı ev’in içindeki ilişkilere odaklanmakta.

Yazının öznelere feministler ve feministlerle beraber mücadele veren kadın
hareketleri, kadın grupları ve LGBTİQ+ Hareket. Yazı, Nisan-Eylül 2018 ara-
lığında İstanbul, Ankara, Diyarbakır ve İzmir kentlerinde kadınlarla yapılmış
olan 37 yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeye dayanmakta. Yazıda
Türkiye’deki kadın hareketleri altı ayrı sosyopolitik hareket olarak tartışıl-
makta: Türkiye Feminist Hareketi (TFH), Özgür Kadın Hareketi (ÖKH), Sos-
yalist Kadınlar (SK), LGBTİQ+ Hareket, Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar
(DK/MFK), Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar (CFK).

Yazının konusu, bu dört kentten başlayarak ve kadınlararası dayanışma, it-
tifak ve çelişki ilişkilerine odaklanarak 2002-18 dönemi içinde kadın hare-
ketlerinin potansiyellerini ortaya çıkarmak. Kadın hareketlerinin birbirleri
arasında yaşadıkları sorunlar/çelişkilerin ya da birbirlerine güç verdikleri
momentlerin analizi, kadın siyasetinin güçlenmesi yoluyla Türkiye’de halı-
hazırda yaşanan kutuplaşmayı azaltabileceği ve (toplumsal) cinsiyet temelli
dönüşümü hızlandırabileceği için önemlidir. Araştırmanın temel sorusu, ka-
dın hareketlerinin ilişkilerinin hangi dönem ve mekanlarda daha kısırlaştı-
ğını, daraldığını, hangi dönem ve mekanlarda filizlendiğini ve ne şekillerde
filizlendiğini (dayanışma ya da ittifak) ortaya çıkarmak üzerinedir. Sonuç
olarak, (1) *barış dönemlerinde* ittifak ve dayanışma ilişkilerinin daha rahat
geliştiği ve çelişkilerin daha rahat atlatıldığı, *çatışma dönemlerinde* ise; (2)

Kürt bölgesi¹ ve Türkiye'nin batısındaki hareketler arasında sert bir kopuş yaşandığı, (3) farklı kentler arasındaki ilişkilerde Kürt bölgesiyle olduğu kadar şiddetli düzeyde olmasa da bir uzaklaşma olduğu, (4) kentlerin içindeki farklı kadın hareketlerinin birbirlerine daha çok yaklaştığı, dayanışma ve ittifakın arttığı, (5) karşılaşmaların ve beraber üretimin var olan çelişkilerin atlatılmasına yardımcı olduğu gözlemlenmektedir.

Yazıda ilk olarak Türkiye'nin kapsadığı iki farklı kamusal alan tartışılmakta. Daha sonra ilişkileri tartışılan kadın hareketlerinin nasıl isimlendirildiği ve kategorize edildiği açıklanmakta. Ardından, yaşanan ilişkilere perspektif verebilmesi açısından feminist literatür içinde farklı kavramsal patikalardan biri olan dayanışma ve ittifak ilişkilerinin kavramsal tartışması yapılmakta. İttifak ilişkileri iki ya da daha fazla özne arasındaki farklılıkların gelişmesine, canlı tutulmasına dair ilişkiler. Dayanışma ilişkileri ise, özneler arası benzerliklerin vurgulandığı bir ilişki biçimi. Farkı/benzerliği ya da farklı bir ifadeyle özgürlük ve eşitliği garanti altına alan bu iki ilişki biçiminin bu yazı için kavramsal araçlar olarak seçilmelerinin nedeni, her ikisinin de birbirlerini tamamlayıcı rol oynamaları. Son olarak ise her altı hareketin diğer hareketlerle ilişkileri sunulmakta. Altı hareketin her birinin perspektifinden diğer hareketlerle ilişkileri tartışıldıktan sonra, hareketlerin ikili/karşılıklı ilişkileri üzerine kısa notlar sunulmakta ve yazı sonuca dair birkaç tartışma noktasıyla sona ermekte.

1 Kürt bölgesi kavramsallaştırması için bakınız, Çiçek, Cuma (2014) "Demokratik Özerklik: Bir Ulusal ve Sosyal İnşa Projesi mi?", İktisat Dergisi, 525 (2014): 35-48.

1. YÖNTEM

Farklı kadın hareketlerinden aktivistlerle görüşmeler Nisan-Eylül 2018 ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Her hareketten 6 aktivistle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler 60 ile 90 dakika arasında süren yarı-yapılandırılmış, derinlemesine görüşmelerdir. Görüşmeciler 2000 yılı başları itibarıyla siyasi olarak aktif kadınlardır. Bu nedenle görüşmecilerin büyük çoğunluğu 40-45 yaş aralığındaki kadınlardan oluşmaktadır.² CFK, TFH, DK/MFK, SK hareketlerinden (İzmir, Ankara ve İstanbul kentlerinden z'şer görüşmeci olmak üzere) toplam 6'şar aktivistle görüşme yapılmıştır. Üstteki 4 hareket Kürt bölgesinde örgütlü olmadıklarından, bu hareketlerle Diyarbakır'da görüşme yapılmamıştır. ÖKH hem Türkiye'nin batısında hem de Kürt bölgesinde örgütlü olduğundan, ÖKH'den Diyarbakır'da 3 görüşme, İstanbul, Ankara ve İzmir'de 1'er görüşme yürütülmüştür. LGBTIQ+ Hareket ise yoğunluklu olarak Türkiye'nin batısında örgütlü olduğundan İzmir, İstanbul ve Ankara kentlerinde z'şer görüşmeciyle, Diyarbakır'da ise 1 görüşmeciyle görüşülmüştür. Özetle, LGBTIQ+ Hareket dışında her hareketten 6, LGBTIQ+ Hareketten ise 7 aktivistle görüşme yapılmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir ve Diyarbakır kentleri, kadın hareketlerinin en yoğun olduğu iller olmalarından dolayı seçilmişlerdir. Mümkün mertebe, siyasetin içinde aktif olan, kendilerini aktivist ya da siyasetçi olarak tanımlayan kadınlarla görüşmeler yapılmıştır. Bu noktada, siyasi parti üyeleri, dernek üye ve yöneticileri, girişim, platform ve kolektiflerden kadınlarla görüşülmüştür. Görüşmelerin büyük çoğunluğu Olağanüstü Hal (OHAL) döneminde, kalanları da OHAL psikolojisi altında yapılmıştır. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu bu konudaki endişelerini paylaşmışlardır.

Önceki yıllarda, 1990-2015 dönemlerine odaklanan ve sadece Kürt Kadın Hareketi ve Türkiye Feminist Hareketinin ilişkisine odaklanmış olan iki yazı³, Türkiye'deki diğer kadın hareketlerini de tartışan bir yazının gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Dönemsel bir bütünlük sağlamak adına Ak Parti hükümeti dönemi içinde kadın hareketlerinin yaşadığı ilişkilere odaklanmanın yerinde olacağı düşünüldü, çünkü bu onyedili yıllık dönem, kadın hareketleri açısından umutvar başlamış olsa da özellikle son 6 yıl içinde kadın siya-

2 DK/MFK grubunun çok küçük bir grup olmasından, LGBTIQ+ Hareketin ise genç bir hareket olmasından kaynaklı, bu iki hareketten iki görüşmeci 30-35 yaş aralığındadır.

3 Küçükkirca, İclal Ayşe. "Coalition or Solidarity? Or Maybe a Different Approach: The Relationship between the Free Women's Movement of Kurdistan and the Feminist Movement in Turkey", Küçükkirca, İclal A. "The Relation between the Feminist Movement in Turkey and Free Woman's Movement in Kurdistan in 2015-16"

setinin daraldığı gözlemlenmektedir.⁴ Hem son dönemde kadın hareketleri üzerinde gözlemlenen daralmayı, hem de genel siyaset alanındaki daralmayı Ak Parti hükümeti dönemi içinde anlamlandırmanın bütünlüklü olacağı düşünülmüştür.

Bu yazıyı yazarken kendimi, ne soğukkanlı bir biçimde konuya “dışarıdan bakan” bir araştırmacı gibi, ne de bir feminist aktivist kadar “içeriden” konumlandırmaktayım. Başta Diyarbakır ve Binghamton olmak üzere ve aynı zamanda İstanbul’da feminist hareketin farklı gruplarının marjinlerinde konumlandım. 3 yıl boyunca, Binghamton, ABD’de parçası olduğum *Women’s Center* grubu (Kadınların Merkezi), 4 yıl boyunca Mardin’de parçası olduğum Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim-Sen) kadın çalışmaları ve iki yıl boyunca Diyarbakır’da parçası olduğum Kadın Akademisi’nde yürüttüğümüz çalışmalar, beni, kadın hareketlerinin ve feminizmin içinde olan ancak aktivistler kadar çok emek vermemiş biri olarak konumlandırmakta. Bu sınırda(n) yazma halinin ise bana hem gerekli olan etiko-siyasi angajmanı, hem de gerekli eleştirel mesafeyi koruma şansını sağladığını düşünmekteyim.

Tablo 01: Görüşmecisi sayısı ve dağılımı

	İstanbul	Ankara	İzmir	Diyarbakır	Toplam
Özgür Kadın Hareketi	1	1	1	3	6
Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar	2	2	2	-	6
Türkiye Feminist Hareketi	2	2	2	-	6
Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar	2	2	2	-	6
LGBTIQ+ Hareket	2	2	2	1	7
Sosyalist Kadın Hareketi	2	2	2	-	6
	11	11	11	4	37

⁴ <http://akpkarnesi.catlakzemin.com/>

2. İKİ FARKLI KAMUSAL ALANI ANLAMLANDIRMAK

İlişkileri tartışılan altı hareketten ÖKH ve LGBTQ+ Hareket her dört kentte de örgütleniyor olmasına rağmen, kalan dört hareket (TFH, SK, DK/MFK ve CFK) sadece İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde örgütlenmektedir. Bunun yanında Diyarbakır kentinin diğer üç kentten ekonomik ve politik olarak farklı bir kamusal alanda konumlandığı iddia edilebilir. Bu ikili coğrafi ayırım nedeniyle ampirik verilerin anlamlandırılmasını güçlendirmesi açısından, Türkiye'nin, Kürt bölgesi ve Türkiye'nin batısı olmak üzere, siyasi ve sosyo-ekonomik olarak farklı, iki kamusal alandan oluştuğu öne sürülmektedir. Bu farklılığın izlerini 1960 yılından beri yayımlanmakta olan bazı çalışmalarda sürmek mümkün. Sosyo-ekonomik alana bakıldığında, söz konusu iki bölge arasındaki ayırımın en azından 1960'lı yıllara kadar gittiği görülüyor. 1960'lı yıllarda Kürt bölgesindeki endüstriyel şirketler Türkiye'dekilerin %7,6'sını oluştururken, aynı dönemde Türkiye'nin kuzeybatısındaki şirketler toplam şirketlerin %47,2'sine, Ege bölgesindeki şirketler ise %19,6'sına denk gelmekteydi (Çiçek 2012: 23). Yine, 1982 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan *Türkiye Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması*⁵, Türkiye'nin merkez ve çevre bölgeleri⁶ arasındaki dikey ilişkinin devam ettiğini göstermekte. Çiçek, 1980'li yıllarda, İstanbul'un tek birincil kutuplaşmış bölge olduğunu, İstanbul'un çeperi konumunda olan dört adet ikinci derecede kutuplaşmış bölgenin (Ankara, İzmir, Adana ve Gaziantep) ve 11 adet üçüncül derecede kutuplaşmış bölgenin (Bursa, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun, Sivas ve Trabzon) görüldüğünü ifade etmekte (ibid.: 24). 2003 yılında yayımlanan *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*⁷ ülkeyi gelişmişlik düzeylerine göre altı bölgeye ayırmakta. En az gelişmiş olan, 6. bölge Kürt bölgesini içermektedir.⁸ Dahası, 2011 yılı tarihli Yeni Teşvik Sistemi Raporu ülkeyi yine

5 Devlet Planlama Teşkilatı Başkanlığı (1982): Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi. Cilt: 1 - 2 Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi, Ankara.

6 Merkez, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Kocaeli; başta Kürt bölgesi, Orta Anadolu ve Karadeniz bölgeleri olmak üzere diğer bölgeler ise çevre olarak kavramsallaştırılmıştır.

7 Devlet Planlama Teşkilatı Başkanlığı (2003): İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara.

8 https://www.google.com.tr/search?q=2003+t%C3%BCrkiye+sosyo+ekonomik+geli%C5%9Fmi%C5%9Flik&newwindow=1&rlz=1C1ASUT_enTR63oTR63o&espv=2&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0CACQ_AUoAWoVChMI8uurp8ybxwIVwhUsCh2dugxU&biw=1242&bih=585#imgrc=zHDy8sdTvvNFgM%3A

6 bölgeye ayırmakta ve en dezavantajlı bölge yine Kürt bölgesi olarak gösterilmektedir.⁹ Bu verilere dayanarak 1960 yılından bu yana, Türkiye'nin batısı ile Kürt bölgesi arasında bir sosyo-ekonomik eşitsizliğin, sosyo-ekonomik açıdan ülkede iki ayrı bölgenin olduğu öne sürülebilir.

Sosyo-ekonomik farklılığın yanında, bu iki bölge arasında siyasi farklar da söz konusu. Özellikle, 1980'li yıllardan itibaren Kürdistan İşçi Partisi'nin (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK) Kürt bölgesindeki mobilizasyonu ve 1984 yılı itibariyle 34 yıl boyunca devam eden çatışmalı dönem, Türkiye'de, birbirinden normatif, kurumsal ve söylemsel olarak ayrılan farklı iki kamusal alanın oluşumuna neden olmuştur. Bu siyasi farklılığın kendisini en açık şekilde gösterdiği alan seçimlerdir. 1990'lı yıllardan bu yana yapılan seçimlerin sonuçlarına bakıldığında, Türkiye'nin batısı ile Kürt bölgesi arasında siyasi coğrafya açık bir şekilde farklılaşmaktadır. Örneğin sadece Halkların Demokrasi Partisi'nin (HDP) katıldığı seçimlere bakıldığında bile, ülke genelinde %11-13 arasında oy alan bir parti, Kürt bölgesinde bazı seçim alanlarında %50-90 arası oy alabilmektedir. Ayrıca, Irak Kürdistan Bölgesi ve Suriye'nin kuzeyinde yer alan Kobane bölgesinde yaşanan son değişiklikler, Kürt meselesinin ulusal sınırları aşan bir mesele olduğunu gösterdiği gibi, Türkiye'nin Kürt bölgesinde yaşananlar üzerinde dinamik ve kurucu rol oynamaktadır.

2013 yılında başlayan Çözüm Süreci'nin bir sonucu olarak oluşan Kürt siyasi hareketinin ikili kurumsal yapısı, bu iki farklı kamusal alan için de anlaşılabilmektedir. Demokratik Bölgeler Partisi (DBP), Demokratik Toplum Kongresi (DTK), Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Halkların Demokratik Kongresi'nin (HDK) yapılması bu iki kamusal alana yanıt verecek siyasi hamleler olarak düşünülebilir. Bir yandan DBP ve DTK'nin ortak çalışmaları daha çok Kürt bölgesine hitap ederken, diğer yandan HDP-HDK çizgisinde devam eden siyasi hat Türkiye'nin geri kalanına seslenmektedir. HDP ile paralel çalışmalar yürüten HDK, Kürt bölgesinde ve Türkiye'nin kalanındaki halkların demokratik, özgürlükçü ve eşitlikçi temsilini hedeflemektedir. HDP seçmeni, Türkiye'nin demokratikleşmesini destekleyen radikal sol, feminist, İslamcı, milliyetçi, sosyal demokrat ve muhafazakar gruplardan oluşmaktadır. DTK ve DBP'den oluşan diğer siyasi formasyon ise Kürt bölgesindeki siyasi sorunlara odaklanmaktadır. Bu iki oluşum da Kürt siyasi hareketiyle ilişkili ancak özerk siyasi yapılar olarak çalışmaktadırlar (Çiçek 2015). Sonuç olarak, Türkiye'de sosyo-ekonomik ve siyasi olarak ayrılan iki farklı kamusal alandan söz etmek gerekmektedir.

9 http://www.ieis.org.tr/pdfler/Basbakanlik_Yatirim_Tesvikleri_Sunumu_050412.pdf

Kamusal mekana dair bu ayırım, kadın hareketlerinin ilişkilerine dair tartışmanın da iki ayrı kamusal alan içinde yürütülmesini gerektirmektedir. ÖKH ve LGBTİQ+ Hareket çalışmanın yürütüldüğü İstanbul, İzmir, Ankara ve Diyarbakır kentlerinin dördünde birden örgütlenmekte iken, yani hem Kürt bölgesinde hem de Türkiye'nin batısında örgütlenmekte iken, diğer dört hareket (TFH, CFK, SK ve DK/MFK) sadece İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde, Türkiye'nin batısında çalışmalarını yürütmektedir. Farklı kadın hareketlerini birbirinden ayrı olarak adlandırmaya neden olan sadece örgütledikleri coğrafyaların farklılıkları değildir; aynı zamanda, bu hareketler örgütlenme dönemleri, biçimleri, mekanları, örgütleyen özneler ve örgütledikleri kitleler bağlamında da farklılık göstermektedirler. Bu farklılıkları daha iyi kavramak için sonraki bölümde her bir hareket ayrı olarak ele alınmaktadır.

3. KADIN HAREKETLERİNİN KATEGORİZASYONU

İlk olarak, ilişkileri tartışılan altı kadın hareketinin¹⁰ birbirlerinden ayrı olarak kavramsallaştırılmaları, bu hareketlerin birbirlerinden kopuk ve birbirlerine “rakip” hareketler olmalarından kaynaklanmamaktadır. Tam tersi, bu hareketlerin hepsi içsel olarak heterojen, birbirleriyle iletişim içinde ya da iletişim kurmaya açık sosyo-politik yapılardır. Hepsinin ortak özellikleri bu hareketlerin eşitlikçi ve özgürlükçü bir dünya tahayyülü içinde kadın, toplumsal cinsiyet ya da cinsellik eksenli mücadele veriyor ve kendilerini muhalif olarak tanımlıyor olmalarıdır. Ancak bu hareketler odaklandıkları çelişkiler, içinden geçtikleri tarihsel deneyim, zaman zaman örgütlendikleri coğrafyalar, örgütlenme mekanları, örgütlenme modelleri ve temsil güçleri bağlamında birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Tüm hareketler kendi istekleri doğrultusunda isimlendirilmiştir.

İlişkileri tartışılan altı kadın hareketinden sadece ÖKH ve LGBTQ+ Hareket Diyarbakır, İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinin dördünde birden (yukarıda tartışılan iki kamusal alanda birden) varlık göstermektedir. Diğer dört hareket TFH, SK, DK/MFK ve CFK sadece İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde (Türkiye'nin batısında) örgütlüdürler.

3.1. TÜRKİYE FEMİNİST HAREKETİ

Türkiye Feminist Hareketi 19. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak tartışılabilir (Unat 325). Ancak 2000'li yılların bağlamını oluşturan dönem, belirleyici olarak 1980'li yıllarda başlayan ve Şirin Tekeli tarafından İkinci Dalga olarak adlandırılan Türkiye Feminist Hareketidir. Türkiye'deki sol hareketin, 1980 darbesi ve sonrasında ağır bir siyasi baskıyla neredeyse yok edildiği yıllarda, kadın hareketinin (daha çok sosyalist hareket içinden gelen bazı kadınlar tarafından) nasıl filizlenebildiği üzerine farklı tartışmalar yürütülmektedir (Çıdamlı, Tekeli, Unat, Kılıç). Ancak İkinci Dalga kadın hareketi İstanbul ve Ankara'da evlerde toplanan bir grup kadının Türkiye'de kadın olma deneyimlerini paylaştıkları toplanmalar aracılığıyla filizlenmeye başlamış bir harekettir (Timisi, Ağduk Gevrek 15). Bilinç yükseltme grupları olarak da ad-

10 İlişkileri tartışılan grupların bazıları hareket, diğerleri ise grup olarak adlandırılmıştır. Ancak hepsini beraber adlandırırken feminist hareket, feminist grup, kadın hareketi, kadın grubu gibi tanımlamaların hepsini yazmak yerine, pratik olabilmesi açısından “kadın hareketi” tanımlaması seçilmiştir.

landırılabilir bu gruplar daha sonra Avrupa'dan Türkiye'ye gelen Giselle Halimi gibi feministlerle deneyim alışverişine girmiş ve 1980 yılı boyunca farklı kampanyalar ve yürüyüşler düzenlemişlerdir (Kılıç 355). 1970'li yılların demokratik kitle örgütü deneyimi nedeniyle kurumsallaşma yolunda ağır davranan feminist hareket daha çok küçük gruplar içinde ve esnek yapılar içinde örgütlenmeyi tercih etmiştir (Tekeli 344). Tekeli bu tercihi bir zaaf olarak tanımlar ve bu zaafı "Dernek yapısını eleştirip dönüştürmek üzere, dernekleşmeden ya da örgütlenmekten kaçınıldı." şeklinde ifade eder (Tekeli 344). 1990'lı yıllar ise kadınların sesinin biraz daha azaldığı ancak belli başlı kadın kurumlarının (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, üniversitelerdeki kadın çalışmaları bölümleri vb.) ortaya çıkmaya başladığı bir dönem olarak geçmektedir (Kılıç 357). 1990'lı yıllarda devam eden kurumsallaşma deneyimi, 1990'lı yılların sonunda başlayan AB Entegrasyon süreci ile birlikte kadınlara dair hakların yasal kazanımında olumlu yönde etkili olmuş, 2000'li yıllarda başlayan sivil toplum merkezli feminist çalışmaların da tabanını oluşturmuştur.

Hareket, daha çok orta-üst sınıf, eğitilmiş kadınlardan oluşan bir kompozisyona sahiptir. Toplumsal temsili yoktur, hemen hemen tüm TFH görüşmecileri HDP seçmenidir. Zülal Kılıç feminist hareketin temsil eksikliğini toplumsal hareketliliğin olmamasına ve feministlerin taleplerini sadece kadın ezilmişliğiyle sınırlamalarına bağlar (358). Bu nedenlerle de feminizmin ezilen kesimler için bir ütopya oluşturamadığını öne sürer (359). Türkiyeli feministler, hiyerarşik örgütlenme modellerini yeniden üretmemek ve merkezi örgütlenmenin önüne geçmek adına daha çok girişimler, kolektifler, platformlar ve dernekler gibi (Sosyalist Feminist Kolektif, Ankara Kadın Kolektifi, Barış İçin Kadın Girişimi, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği - KA-DER, İzmir Kadın Platformu) esnek ve küçük mekanlarda örgütlenmişlerdir.

3.2. SOSYALİST KADINLAR

1990'lı yıllarda yavaş yavaş yeniden kurulmaya başlayan sosyalist örgütler içindeki kadınlar sosyalist mücadele içinde bir iç hesaplaşma alanı açmışlardır. Sosyalist hareketin Marksizmden gelen bütüncül siyasi yaklaşım fikrine katılan sosyalist kadınlar bu siyasi yaklaşımın içinde kadın eksenli sorunların özgünlüğüne ve zaman zaman özerkliğine vurgu yapan bir tartışma alanı içinden kadın eksenli emek mücadelesine yoğunlaşmışlardır. Sosyalist kadınlardan Çiğdem Çıdamlı, "Öyleyse, eğer bir kadın siyasetinden söz edeceksek, önce, siyaset denen şeyin yeniden kurulmasından söz etmemiz

gerekiyor.” ifadesiyle siyasetin kadın odaklı olmasının sol hareketten ayrılmasını gerektirmediğini ifade etmektedir (220). Kendilerini feminist değil sosyalist olarak adlandıran Sosyalist Kadınların örgütlenme mekanları genel olarak sosyalist partiler ve platformlardır (Ezilenlerin Sosyalist Partisi, Emek Partisi, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu). Seçimlerdeki oy temsilleri bazı illerde binde 50’ye kadar çıkabilmektedir.¹¹ SK daha çok orta sınıf kadınlardan oluşmaktadır. Sekülerizm konusunda ısrarcı olan Sosyalist kadınlar “Kemalizm”le feminist bir hesaplaşmaya elbette ihtiyaç vardı; ancak laikliği de kadınlar açısından tanımlayabilmemiz gerekiyordu.” ifadesinden de çıkarsanabileceği gibi kendilerini emek eksenli, kadın odaklı, seküler, bütüncül siyasetin içinde konumlandırmaktadırlar (Çıdamlı 226).

3.3. CUMHURİYETÇİ FEMİNİST KADINLAR

Kendilerini Türkiye’deki Birinci dalga feminizmin takipçisi olarak gören CFK da TFH gibi eğitilmiş orta ve üst sınıf kadınların oluşturduğu bir gruptur. Mücadelelerinin odağı yasalar önünde eşit vatandaşlık, kadının toplumda eşit birey olarak kabul edilmesidir. Büyük çoğunluğu üst-orta sınıf, eğitilmiş kadınlardan oluşmaktadır. Parti, dernek ve kent konseylerinde örgütlenmektedirler. TFH’den birincil olarak Kemalist ideolojiye mesafe koymadıkları için ayrılan CFK, Yeşim Arat tarafından „eşitlikçi feministler“ olarak isimlendirilmektedir (Arat 84). Temsil güçleri CHP gibi siyasi partilerin içinde Türkiye seçmeninin yüzde 30-40 bandındadır. Genellikle dernek ve belediyelerde örgütlenmektedirler.

3.4. LGBTİQ+ HAREKET

Türkiye’deki ilk LGBTİQ+ örgüt 1993 yılında kurulmuş olsa da, 2000-2010 yılları arasında Türkiye’de sivil toplumun filizlendiği dönemde güçlenen ve hareket halini alan LGBTİQ+ Hareketin mücadele odağı heteronormatif seksizmdir. Genellikle üst-orta sınıf eğitilmiş aktivistlerden oluşan hareket genellikle derneklerde örgütlenmektedir.

LGBTİQ+ bireylerin 1980 sonrası yaşadıkları ayrımcılık deneyimi diğer birçok muhalif grup gibi 1980 darbesi döneminde başlamıştır. 1980 darbesi sırasında İstanbul dışına sürülmüşlerdir (Erdoğan Köten 102). 19 Mart 1981 tarihli genelge aracılığıyla birçok LGBTİQ+ bireyin sahneye çıkması engellenmiştir (Öz 2009). Bu genelge, AB entegrasyon süreci dahilinde 2002 yı-

¹¹ <http://secim2011.hurriyet.com.tr/partidetay.aspx?pid=9>

ında yürürlükten kaldırılmış ve bu yasak ortadan kalkmıştır (Engindeniz Şahan, 2012: 140).

1980'li yılların sonunda Radikal Demokrat Yeşil Parti çatısı altında örgütlenen LGBTIQ+ Hareket, ilk eylemini bu parti içindeki 37 travesti tarafından parti çatısı altında açlık grevi yaparak örgütlemiştir (Güner vd. 2011: 13). Ardından 1993 yılında ilk LGBTIQ+ örgüt Lambda İstanbul kurulmuştur (Erdoğan Köten 106). 1994 yılında öncelikle Kaos GL dergisi, 2005 yılında ise ilk dernek Kaos GL kurulmuştur. Gezi Parkı sırasında kamusal olarak daha tanınır hale gelen LGBTIQ+ Hareket, örgütlenme modellerini TFH gibi yatay, esnek, küçük gruplar içinde devam ettirmektedir. Temsil güçleri diğer birçok kadın hareketi gibi kendi kitleleri ile sınırlıdır.

3.5. DİNDAR/MÜSLÜMAN FEMİNİST KADINLAR

1990'lı yıllarda derneklerde, sivil toplum örgütlerinde bir araya gelen DK/MFK daha çok derneklerde örgütlenmiştir (Aksoy 2018). Yazının öznesi olan DK/MFK, kendilerini özgürlükçü, demokrat ve muhalif olarak tanımlayan kadınlardan oluşmaktadır. AB entegrasyon süreci sırasında farklı kadın grupları ve hükümetle daha yapıcı ilişkiler kurabildiklerini ifade eden kadınlar, 2007 sonrasında, özellikle de 2013 Gezi Parkı Hareketi sonrasında diğer gruplarla ilişkilerinin azaldığını ve buna paralel olarak kendi üretkenliklerinin de azaldığını ifade etmektedirler. Sayıları çok az, toplumsal temsilleri ise oldukça zayıf olan grup yatay, hiyerarşik olmayan, küçük gruplar içinde örgütlenmektedir.

3.6. ÖZGÜR KADIN HAREKETİ

Kürt kadınları 1980'li yıllardan itibaren Kürt siyasi hareketinin aktörleri olmalarına rağmen, bu harekete bağlı ancak özerk bir kadın hareketinin oluşumu 1990'lı yıllarda başlamıştır. Kürt Kadın Hareketinin 1990'dan itibaren şekillenmesini ve etkinlik kazanmasını birçok etmenin tetiklediği söylenebilir. Birincisi, 1990'larda dünyada benzer hareketlerde gerçekleşen stratejik ve retorik dönüşümler ve bu dönüşümlerin yerli kadın hareketlerine etkisidir. İkincisi, Kürt hareketinin 1990'lardan bugüne dek geçirdiği dönüşüm ve bu süreçte devletin yaptığı yasal düzenlemelerin bu sürece etkisidir. Son olarak ise, Kürt Kadın Hareketinin –özellikle İstanbul gibi metropollerde– Türkiye kadın hareketleri ve feminist hareketler ile bağımsız platformlarda bir araya gelmesidir.

1990'lar Kürt siyasetinin geneli gibi Kürt kadınları için de bir dönüm noktasıdır. 1991'de Yurtsever Kadın Birliği oluşturulur; merkezi İstanbul'da bulu-

nan birlik Diyarbakır, Adana, İzmir ve Ankara'da şubeler açarak dernekleşme yönünde çaba harcar ve ardından açılır açılmaz kapatılan Yurtsever Kadın Derneği (YKD) kurulur.¹² Bu oluşumlar daha sonra kurulan Kürt hareketi odaklı HEP (Halkın Emek Partisi), DEP (Demokrasi Partisi), HADEP (Halkın Demokrasi Partisi) ve DEHAP (Demokratik Halk Partisi) bünyesinde devam etmiştir. 1990'lı yıllarda, bir yandan kentlerde mahalle örgütlenmelerine odaklanan ÖKH, diğer yandan DEP çatısı altındaki kadın komisyonu olarak kadınların kimlik, dil, kültür ve sömürü koşullarına odaklanan bir bildiri hazırlamıştır (Çağlayan 131).

1990'dan bugüne dek kurulan Kürt siyasi partilerinde (HEP-DEP-HADEP-DEHAP-DTP-BDP-DBP-HDP), kadınların siyasal temsili meselesi ve kadınlara yönelik söylem de kayda değer dönüşümler geçirmiştir. Bu bağlamda, parti kapatma pratiği açısından devlet ve Kürt hareketi arasındaki ilişki Kürt Kadın Hareketini de etkilemiştir. Özellikle siyasal partiler yasasında, AB'ye giriş sürecinin ve Türkiye kadın hareketinin de etkisiyle yapılan değişiklikler Kürt Kadın Hareketi açısından birtakım imkânlar yaratmıştır.

Hareketin örgütlenme mekanları siyasi partiler, dernekler, platformlar ve kooperatiflerdir. Küçük, orta ve büyük ölçekte farklı coğrafyalarda ve farklı yapılarda örgütlenme modelleri oluşturulmuştur. Temsil gücü yüksek olan tek kadın hareketidir, Kürt siyasi hareketiyle özerk bir ilişkisi olduğundan farklı sınıflardan ve kültürel arkaplana sahip birçok kadını temsil eder. Kürt siyasi hareketini destekleyen tüm kadınların büyük çoğunluğu ÖKH'nin kitlesi olarak düşünülebilir.

12 Toplum ve Kuram'ın 4. sayısında Emine Ayna ile yapılan söyleşide Ayna, Yurtsever Kadınlar Birliği çalışmasının 1991-1992 yılları arasında faaliyetlerini yürüttüğünü, ancak toplamda bu birliğin 4 aylık kısa bir macerasının olduğunu belirtir (Toplum ve Kuram, Güz 2010, s.140).

4. DAYANIŞMA VE İTTİFAK KAVRAMLARINA DAİR BAZI YAKLAŞIMLAR

Feminist yazın içindeki birçok farklı kavramsal patikadan biri de dayanışma ve ittifak kavramları üzerinedir. Dayanışma ve ittifak kavramları feminist teori/felsefe literatürü içinde, özellikle Latin Amerikalı feminist filozoflar tarafından sıklıkla tartışmaya açılan kavramlardır.

4.1. DAYANIŞMA

Dayanışma kavramı 1970'li yıllarda Marksist hareketten ayrılmış olan feministlerin ABD ve Avrupa'da, 1970-80 yılları boyunca sürdürdükleri kadın ve toplumsal cinsiyet eksenli çalışmaların merkezinde olan ve daha çok İkinci Dalga¹³ feministler tarafından kullanılan bir kavramdır. Kavramın temel öncülü, kadınların birbirleriyle olan ilişkilerinin ortak özellikler üzerinden oluşturulabileceği üzerinedir. Dayanışma kavramını kullanmayı tercih eden ve tartışmaya açan düşünürler, kadınların birbirlerinden farklı bağlamlarda yaşıyor olmalarına rağmen, kadınlık ya da kız kardeşlik aracılığıyla iletişim kurabilecekleri yeterli derecede ortak özelliklerinin mevcut olduğu düşüncesini savunurlar. Dayanışma kavramı üzerinden ilişkilenen feministler daha çok bilinç-yükseltme çalışmalarını kadınların koşullarının dönüştürülmesi için kullanmışlardır. Kadınlararası dayanışmanın, bilinç yükseltme çalışmaları aracılığıyla nasıl geliştirilebileceğine dair tartışmalar yürütülür. "Düzenli olarak buluşan, 6 ile 10 kişi arasında oluşan grupların ulaşım, yemek ve çocuk bakımı gibi konulara yakından ilgi göstermeleri gerekir ki kimse gruplardan dışlanmasın." gibi tartışmalarla kadınların, kadın olmalarından kaynaklı ve politik olarak değil 'özel' olarak kodlanmış bazı koşullarının siyasi yanları da bu tür bilinç geliştirme çalışmaları aracılığıyla ortaya çıkmıştır (akt. Keating 2005: 88). Dayanışma kavramının kadın ilişkileneceklerinde öncelikli olması gerektiğini düşünen kadınlar, özellikle kamusal ve özel alanlar arasındaki siyasi ayrımın üzerine düşünmüş ve özel alanın siyasi yanını ortaya çıkarmışlardır.

13 Feminist tarihin dönemselleştirmesinde birinci dalga, ikinci dalga ve üçüncü dalga kavramsallaştırmalarının her kavramsallaştırma gibi taşıdığı sorunlar vardır. Bu sorunların başında dalgaların birbirinden tamamen kopuk ve farklı olduğu izlenimi gelmektedir. Ancak bu yazı içinde feminist dalgalar birbirleriyle tüm tarihsel dönemler gibi farklılıklar/kırılmalar ve benzerlikler/devamlılıklar üzerinden ilişkili oldukları göz önünde tutularak kullanılacaktır, çünkü bu kavramlar aynı zamanda işlevseldirler. İkinci dalga feministler için bakınız: Jodi Dean (1997), Cricket Keating (2005).

Feminizmin kurucu aksiyomlarından olan “özel olan politiktir” şiarı, sadece ulaşım, çocuk bakımı, ev işi gibi özel alana dair kabul edilen etkinliklerin siyasi yanını ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda kamusal ve özel alanlar arasındaki hiyerarşik ilişkiyi yapıbozuma sokmayı ve dönüştürmeyi de hedefler. Marksist yaklaşımı farklı biçimlerde feminist düşünceyle harmanlayarak kamusal ve özel alan arasındaki hiyerarşik ilişkiyi aynalayan farklı dualitele-re de odaklanan İkinci Dalga feministler, kuram/eylem, erkek/kadın, evrensel/tikel, akıl/duygu arasındaki hiyerarşik ilişkiler yanında, feminist örgütler içinde oluşmuş olan liderler ve kitleler arasındaki hiyerarşik oluşumu da sorgulamışlardır. Dayanışma kavramı, küçük gruplar içinde yüzyüze ilişkiler aracılığıyla dayanışma ilişkisi oluşturmak adına bilinç yükseltme grupları içinde gelişmiş ve halen radikal işlevselliğini korumaktadır.

4.2. İTTİFAK

İttifak kavramı, genellikle post-sömürgeci feministler tarafından, İkinci Dalga feministlerin kullandığı dayanışma kavramına eleştiri olarak ortaya atılmıştır (Lugones 2007; Mohanty 1998; Sandoval 2007). Dayanışma ilişkisi yerine, kesişimselliğe dayanan ittifak ilişkisini önermişlerdir. Dayanışma ilişkisine getirilen eleştiriler, en temelde, kadınlar arasındaki ortak nokta arayışının belli tipte bir kadınlığı diğerlerine öncelemeyi gerektirmesinden dolayı birçok kadın ve kadın grubunu dışarıda bıraktığı yönündedir. Kadınların kapsayıcı bir kolektif kurmak adına ortaklık arayışında olmaları bazı kadınlar için yabancılaştırıcı ve rahatsız edici bulunmaktadır. Mohanty ile paralel bir hatta düşünen Keating’e göre “Bilinç yükseltme gruplarında sıkça rastlanan, özdeşleşme anları, ‘ben de anları’ feministler için tehlikeli olabilir” (Keating 2005: 92). Bu nedenle ortaklıkla sonuçlanan “ben de anlarının” peşinde koşmaktansa, farkların ilişkisine odaklanmayı önerirler.¹⁴

İlk olarak, ittifak kavramını anlamlandırmak için, *bağlam* önemli bir eleştirel araçtır. Hem farkların ilişkiselliğini hem de gruplararası iletişimi arttırmak adına kritiktir. Maria Lugones için, kadınlar arasındaki sömürgeci ayrımın varlığı, bağlamı önemli bir analitik araç haline getirir (2007). Lugones ile benzer düşünen Bailey ise “sömürgecilerin Avrupa’da emeği örgütlemek için oluşturdukları (toplumsal) cinsiyet sistemlerinin sömürge bağlamlarında işlemeyeceğini” hatırlatır (2011: 66). Bağlama odaklanılması gerektiğini ifade eden feminist filozofların vurguları çalıştıkları bağlama göre farklılık göstermektedir. Ancak hiç kimse varolan bağlamsal farkların

¹⁴ Dayanışma ve ittifak kavramlarının detaylı bir tartışması için, bakınız Küçükkırca (2015).

ortak noktalar bulmaya engel olduğunu düşünmemektedir. Aslında, farklı bağlamlar farkların birbirleriyle hangi farklı yollarla ilişkilendiğini ortaya çıkarmaktadır. Lugones'e göre "Kategorik ayırımın mantığı, kesişimde olanı çarpıtır, renkli kadınlara yönelen şiddet örneğindeki gibi... Renkli kadınları görebilmemizin tek yolu, toplumsal cinsiyet ve ırkı içiçe, onları bağdaştırarak ve kaynaşmış bir biçimde algılamaktan geçer" (2007: 193). Mohanty (1997), Brown (1992) ve Lugones (2007) gibi feminist filozoflar, dayanışma ilişkisinde ısrarcı olan feministlerin, çelişkilerin birbirlerine eklenmek yerine çarpılarak anlamlandırılması gerektiğini kaçırdıklarını ifade ederler, çünkü post-sömürgeci filozoflara göre, ancak bu biçimde ırksallaşmış toplumsal cinsiyete dair çelişkiler ya da toplumsal cinsiyetlenmiş ırksal çelişkiler gibi kombinasyonlar ortaya çıkabilir. "Kesişimsellik, toplumsal cinsiyet ya da ırk gibi kategoriler birbirlerinden ayrı olarak kavramsallaştırıldığında görülemeyeni ortaya koyar. [...] Kesişimsellik, bize eksik olanı gösterdiğinde, önümüzde ayrılabilmelerinden kaçınmak adına kesişimin mantığını yeniden kavramsallaştırmak görevi çıkar" (Lugones 2007: 192f). Kesişimin mantığı ise ancak farklı çelişkileri birbiriyle kesiştikleri noktalara odaklanarak ortaya çıkarmaktır.

Çelişkilerin kesişimlerine odaklanan yaklaşımlar "*ezilen*" ve "*ezen*" ilişkisini *sorunsallaştırmayı* iki temel yolla mümkün kılar. İlk olarak, sadece "*ezilen*" ve "*ezen*" gruplar yoktur, bazı kadınlar diğerleri avantajlı pozisyonda oldukları için ezilmektedirler. Barkley Brown'a göre "Sadece farkları değil, bu farkların ilişkiyel doğasını tanımalıyız [...] Beyaz kadınlar ve renkli kadınlar sadece farklı yaşamlara sahip değiller, ancak beyaz kadınların yaşadıkları yaşam büyük ölçüde renkli kadınların yaşadıkları yaşam sayesinde" (1992: 298). İkinci olarak ise, "*ezilen*" ve "*ezen*" kategorileri kendi içlerinde heterojen kategorilerdir, yani her insan aynı zamanda "*ezilen*" ve "*ezen*"dir. 19. yüzyıl'da ABD'de siyah halkın hakları ve siyah kadınlar için mücadele veren Sojourner Truth şöyle düşünmektedir: "Renkli erkeklerin haklarını alması konusunda büyük bir hareketlilik olmasına karşın, renkli kadınlar hakkında tek kelime bile edilmemekte; eğer renkli erkekler haklarını alır ve renkli kadınlar almazsa, kötü zamanlar gelir. O nedenle, ben, bir şeyler hareketliyken, devam etmek taraftarıyım" (qtd. in May 2011: 98). Bu heterojen yapı ve çelişkilerin kesişimselliği nedeniyle herhangi bir strateji, bir grup kadının koşullarını kötüleştirirken başka bir grup kadının koşulları üzerinde iyileştirici rol oynayabilir. Post-sömürgeci filozoflar tam da bu nedenlerle çelişkilerin ilişkilerine odaklanılmasının elzem olduğunu öne sürerler.

İttifak ilişkisi kurmanın ardındaki motivasyon feministler arasında devam eden bir tartışma. İttifak ilişkisinin ardındaki motivasyonu, Maria Lugones and Elizabeth Spelman “aktif dostluk” kavramıyla açıklamaktalar: “Sizin bizimle bu arayışa katılmanızın tek mantıklı motivasyonu arkadaşlık dürtüsüdür, arkadaşlıktan dolayıdır [...]. Bireysel çıkar bu görevi üstlenmenin olası bir motivasyonu olarak sunulmuştur. Ama bireysel çıkar bana gerçekçi bir dürtü olarak görünmemekte, çünkü size iyi gelen bir şey sizi bu yoldan çevirebilir, bu sefer yeterince somut olmayabilirler ve zamanınızı almaya geçmeyebilir. Bizi anlama zorunluluğunuz yok. Ama emperyalizminizi, evrensel iddialarınızı, bizi kendinize indirgeyişinizi terk etmek zorundasınız, çünkü bunlar bize açıkça zarar vermekte” (1990: 24). Aktif dostluk kavramını ittifak ilişkilerinin motivasyonu olarak gören Lugones’in bu iddiası dayanışma kavramı için de ortaya atılabilir. Feministlerin dayanışma ve ittifak ilişkisine girerken kolektif ya da bireysel çıkarlarından ziyade dostluk kurmak adına ilişkilendikleri öne sürülebilir.

Bu tartışmayı bir adım ileri götürerek bu iki kavram arasındaki ilişkiyi bir gerilimden ziyade tarihsel süreklilik ve tamamlayıcılık ilişkisi içinde de okumak mümkün, hatta tercih edilebilir. Keza dayanışma kavramı; kadınlararası ortak noktalara yaptığı vurguyla kadınlararası eşitliğe dair özellikleri ortaya çıkarırken, ittifak kavramı; kadınlararası farklara yaptığı vurguyla tüm kadın gruplarının özgürlüğünü garanti altına alır ve sadece bazı “ortak” çelişkilerin değil tüm çelişkilerin görünür olmasını sağlar, bunları kamusal taşıır, Arendtçi (1998) bir yaklaşımla aydınlatır. Bu iki ilişkilendirme biçimi de aynı derecede kurucu ve gereklidir. Dayanışma eşitliğe, ittifak ise özgürlüğe açılan ilişki biçimleridir. Eşitlik ve özgürlük ise Karl Marx’ın *Gotha Programı’na Eleştiri* ve *1844 El Yazmaları* kitaplarında titizlikle tartıştığı gibi birbirlerini tamamlayan, inşa olan koşullardan oluşur.

5. KADIN HAREKETLERİNİN İLİŞKİLENMELERİ VE KONUMLARI

İttifak, dayanışma ve gerilim/çelişki kavramlarına odaklanarak, ittifak ve dayanışma kavramlarının birbirlerini tamamlayıcı oldukları ve her ikisinin de feminist ilişkiler için vazgeçilmez oldukları sonucundan yola çıkarak bu bölümde, Türkiye'deki altı kadın hareketinin 2002-2018 yılları arasındaki ilişkilenmeleri tartışılmaktadır.

5.1. CUMHURİYETÇİ FEMİNİST KADINLARIN İLİŞKİLENMELERİ VE KONUMU

5.1.1. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler

2000'ler Öncesi - AB Entegrasyon Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kadın mücadelesini devam ettiren en eski gruplardan biri olan Cumhuriyetçi Feministlerle yapılan görüşmelerde tüm görüşmecilerin vurguladığı ortak noktalardan biri 1990'lı yıllarda devam eden Avrupa Birliği entegrasyon sürecinin, yürüttükleri feminist mücadeleye olumlu yönde bir katkı sağladığıdır. "Yasalar Önünde Tam Eşitlik Kampanyası"nın etkisi, Medeni Yasa değişikliklerinin tamamlanması, 4320 sayılı Yasa'nın kabulü¹⁵ bu hızlı ve üretken dönüşüm süreci içinde sayılabilecek birkaç örnek olarak dile getirilmiştir.

2002-2007 Dönemi - Herkes orada olmaktan o kadar mutluydu ki...

2000'li yıllar öncesi başlayan bu üretken dönemin 2007 yılına kadar da devam ettiğini öne süren Cumhuriyetçi feminist aktivistler, 2002-07 yılları süresince Ak Parti hükümetinin kadın hareketleriyle iletişime açık olduğunu, mecliste kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili birçok konuda hükümetin farklı birimleri ile beraber çalıştıklarını ve hükümetin bu iletişime açık tavrının feminist mücadeleyi olumlu yönde etkilediğini ifade etmekte-ler. 2003'te yazılan CEDAW Gölge raporlarının, 2005'te yürürlüğe giren Ceza Kanunu'nun, kurulan Kadın Koalisyonun'un, Avrupa Kadın Lobisi'nin, Anayasaya kadın-erkek eşitliği hükmünün eklenmesinin¹⁶, 5237 sayılı Türk Ceza

15 <https://m.bianet.org/bianet/medya/74818-4320-sayili-ailenin-korunmasina-dair-kanun>

16 <http://akpkarnesi.catlakzemin.com/esitlik-ayrimcilik/> (22.05.2004).

Kanunu'nun TBMM'de kabul edilmesinin¹⁷ toplumun farklı kesimleri için umut vadeden gelişmeler olduğunu ve bu nedenlerle o dönem içinde kadınların yasal mücadele konusunda ortak akıl geliştirebildiklerini görüşmecilerden biri, "Bütün mantığını tersine çevirdik Ceza Yasasının. Kaç örgüttük, 400 örgüttük. O 400 örgüt Ceza Yasası için yürüyüş yaptı." şeklinde ifade etti. (Kişisel Görüşme 1 Temmuz 2018) Anayasa'daki eksikliklere ve yasal düzenlemelere odaklanan bu mücadelenin kadın/feminist hareketlerin farklı kesimleri tarafından sahiplenildiği ve 2008 yılına kadar güçlü bir biçimde devam ettiği ifade edildi: "2003'te ilk defa Ankara'da 450 kadının katılımıyla 4. ve 5. dönem gölge raporunun hazırlık çalışması kadın buluşması olarak Ankara'da yapıldı. O çalışmadan 4. ve 5. dönem birleştirilmiş CEDAW raporu çıktı... Çalışma gruplarını oluşturduk, CEDAW'ın başlıklarını koyduk... Oradaki birliktelik akıl almaz bir birliktelik. Herkes orda olmaktan o kadar mutluydu ki..." (Kişisel Görüşme 1 Temmuz 2018). Ancak 2002-2007 yılları arasında kadın/feminist hareketlere hakim olan bu üretken ortam ve dayanışmacı ilişkiler 2008 yılı itibarıyla gözle görülür bir düşüş göstermeye başlamakta.

2008-2018 - "Projeci Liberallik. Bu Benim Adlandırmam Kusura Bakmayın..."¹⁸

2007 yılı sonrası dönem için tüm Cumhuriyetçi feminist görüşmeciler iki temel sorun ortaya koymaktalar. İlk olarak, hükümetin, kadın ve toplumsal cinsiyete dair yasal düzenlemeleri feministlerin iradesinden bağımsız ve zaman zaman bu iradeye karşı gerçekleştirildiğini öne sürmekte. 2002-2007 dönemi sırasında gözlenen hükümetin yapıcı tavrı, yerini kadına yönelik çalışmalar yürüten grupları görmeyen ve onlardan gelen talepleri dinlemeyen bir tavra bırakmıştır.

İkinci olarak ise, feminist/kadın hareketlerin genellikle Avrupa kaynaklı fonlarla çalışmaya başlaması nedeniyle bağımsızlığını kaybettiğini ifade etmekte. Ankaralı görüşmecilerden biri bu durumu şöyle ifade etmekte: "Benim çok ciddi olarak eleştirdiğim proje dönemleri başladı bir kere. Özellikle gücü olmayan kadın hareketlerinin projelerle hayata tutunma meselesi günde-

17 <http://akpkarnesi.catlakzemin.com/esitlik-ayrimcilik/> (26.09.2004).

18 Tüm kadın hareketlerinin mutabık olduğu nokta, 2002-2007 arası yaşanan dönemin kadın hareketleri açısından bir filizlenme dönemi olduğu, Ak Parti hükümetinin kendileriyle beraber çalışma taleplerinin bu dönemde yoğun olduğu, daha sonra 2008 yılı itibarıyla hükümetin yavaş yavaş kadın hareketlerinden uzaklaştığı, 2013 yılında Gezi Parkı Hareketi sonrası Türkiye'nin batısındaki hareketlerle, 2015'de gerçekleşen 7 Haziran seçimleri ertesinde ise Kürt bölgesindeki hareketlerle ciddi bir kopuşa geçildiği ifade edilmekte.

me geldi. Ama bunu da körükleyen bence bu siyasi iktidardır. Çünkü bugün gitgide parçalanmamızın ve azalmamızın altında bu projeci liberallik, bu benim adlandırmam kusura bakmayın, diye bir anlayış girdi” (Kişisel Görüşme 1 Temmuz 2018). Cumhuriyetçi feministler, ekonomik gücü olmayan ve/veya profesyonelleşmek isteyen kadınların başka hangi yollarla kendilerini idame ettirebilecekleri konusuna bir alternatif çözüm üretmiyor olmalarına rağmen, proje fonlarıyla çalışmanın gönüllülük mantığını ortadan kaldırarak feminist/kadın hareketin kitleselliğine zarar verdiğini ifade etmekte. Bu nedenle 2008-2015 arasındaki feminist/kadın hareketlerinin gerileme döneminin nedenlerini sadece hükümete değil, proje fonlarını kullanan kadın hareketlerine de bağlamaktadırlar.

2015-18 dönemi Cumhuriyetçi kadınlar için Ak Parti hükümetinin gerçek yüzünün ortaya çıktığı dönem olarak tanımlanmakta. 2015 yılında başlayan çatışmalar ve darbe girişimi ve OHAL dönemini 2008-15 döneminin doğal sonuçları olarak yorumlamaktalar.

“Kadın Hareketinin Birbirinden Ayrılmasına Karşıyım”

Diğer feminist/kadın hareketlerde görülmeyen ancak Cumhuriyetçi kadınların hepsinin ortak olarak tepki verdiği bir nokta, bu yazıdaki hareketlerin kategorize edilme biçimidir. Görüşme yapılan tüm Cumhuriyetçi kadınlar, kadın/feminist hareketi altı farklı gruba ayırmanın sorunlu olduğunu, kadın/feminist hareketin tek bir hareket olduğu hatırlatmasını yapmışlardır. Yazıda kullanılan kavramsal kategorizasyonun yazı yazabilmek adına zorunlu olduğu, ancak yazının amacının bu hareketler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak olduğu ifade edilmiş olsa da, Cumhuriyetçi feminist görüşmeciler “kadın hareketinin birbirinden ayrılmasına karşıyım” benzeri ifadelerle tekçi bir feminizm anlayışları olduğu konusunda ısrarcı davranmışlardır (Kişisel Görüşme 20 Temmuz 2018). Feminizmi, yasalar önünde eşit birey olmak olarak tanımlayan Cumhuriyetçi feministlerden biri, “Yasalar önünde eşitliği savunan herkese feminist diyorum, Kürt, Alevi, Müslüman olmuş, hiç fark etmez.” ifadesini kullanmıştır (Kişisel Görüşme 2 Haziran 2018). Başka bir feminist, “Biz her şekilde ideolojimizle, cinselliğimizle kadınız. Kadın olmak bile suç iken alt paydalara inemiyoruz.” diyerek Türkiye coğrafyasında kadınların deneyimlediği farklılıklara odaklanma imkanının olmadığına işaret etmiştir (Kişisel Görüşme 1 Temmuz 2018).

“Türkiye Feminist Hareketi İstiklal Caddesi’nde yaşıyor”

İzmir’de yaşayan Cumhuriyetçi feminist görüşmecilerden biri, feminist ve sosyalist kadınların kendilerine hareket içinde ayrımcılık yaptıklarını öne sürmekte. İzmir’de kadın hareketinin devletçi kadınlar ve kendilerini feminist, sosyalist, komünist olarak adlandıran gruplar arasında ikiye böldüğünü, ancak kendilerinin bu ayrışmayı engellemek için adım atan olduklarını ifade etmektedir: “Birbirimize karşı ayrıştırıcı tavrımız var, feminist ve sosyalistlerden gelen” (Kişisel Görüşme 2 Haziran 2018).

Ankara’da yaşayan bir başka görüşmeci ise Türkiye Feminist Hareketinin üst-orta sınıf, eğitilmiş kadınlar tarafından ve onlar için örgütlendiğini ifade etmektedir: “Türkiye Feminist Hareketi İstiklal Caddesi’nde yaşıyor ya da Kızılay’da yaşıyor... Tünel’de yürüyünce bütün sorunlar bitiyor ya da Boğ’a’da toplanalım... Feminist hareketin ideolojisi hepimizin ideolojisi, ama onu anlatmak ve genişletmek önemli” (Kişisel Görüşme 1 Temmuz 2018). Kadına karşı şiddetin önlenmesi, yasalar önünde eşitliğin savunulması gibi konuların öncelenmesi gerektiğini ifade eden görüşmeci, bu konular dışında Türkiye sınırları içinde mücadele vermenin sorunlu olduğuna işaret etmektedir. Türkiye’de yaşayan eğitimsiz, şiddete maruz kalan kadınların feminist mücadelenin birincil özneleri olması gerektiğinde ısrar etmekte ve Türkiye Feminist Hareketi olarak tanımlanan gruptan bu açılardan ayrıldıklarını ifade etmektedir.

5.1.2. Özgür Kadın Hareketi ile İlişkilendirme

Özgür Kadın Hareketi ile Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar arasındaki ilişki geniş katılımlı platform toplantılarıyla kısıtlı bir birliktelik. Birçok Cumhuriyetçi feminist daha önce Kürt bölgesine hiç gitmediğini ve kendi kentlerinde yaşayan Kürt kadın aktivistlerin siyasi çizgileriyle sorunları olduğunu ifade etmektedir.

Kadın hareketini Kürt-Türk diye ayırırsak bir yere varamayız

Görüşmecilerden biri, Kürt kadınlarının Kürt milliyetçiliği yaptıklarını ifade etmektedir. Kürt bölgesindeki sorunların feodal toplumsal ilişkilerden kaynaklandığını ifade eden Cumhuriyetçi kadınlar, ÖKH’nin kendi coğrafyasındaki feodal ilişkilerle mücadele etmesi gerektiğini öne sürmektedirler: “Kürt kadınlarının Kürt milliyetçiliği yapmasına kadın kurultayında karşılaştım... Bu ülkede yalnız Kürt kadınları ezilmiyor. Kürt kadınlarının çalışacak tarlası yok. Ege kadınları hem tarlada çalışıyor hem de eziliyor... Kadın hareketini

Kürt-Türk diye ayırırsak bir yere varamayız. Bölgenizdeki koşullardan rahatsızsanız, oradaki feodal sistemle mücadele edin, sizinle beraber olalım. Ben kadınların ayrımcılığa uğramasını istemiyorum, ama birileri dilleriyle durmadan ayrıştıracı davranırlarsa bununla mücadele veririm. Ben Alevilerin de ayrıştıracılığıyla mücadele verdim.” (Kişisel Görüşme 2 Haziran 2018)

İşte serbest oldu, cazibesini yitirdi

Cumhuriyetçi Feminist Kadınların ÖKH ile ilgili bir diğer vurgusu ise Hareketin anadilinde eğitim talebiyle ilgiliydi. Kürt nüfusun anadilini öğrenme hakkı olduğunu, kültürel olarak bu dilin serbest olması gerektiğini, ancak eğitim dili olarak ya da siyasetin parçası olarak kullanılmaması gerektiğini ifade ettiler: “Tek tip kadın olmaz... Ege'nin bir köyünde bile dilime sahip çıkıyorsam, bir Alevi ya da Kürt kadın neden özünden vazgeçsin... Ama bunlar mazeret gösterilerek ayrıştıracılığa götürmek kötü. Ben mesela anadilde eğitimin yanlış olduğunu düşünüyorum. Benim kayınvalidem Giritçe konuşurdu. Kimse ona neden sen Giritçe konuşuyorsun demezdi... Evet, isteyen anadilini öğrensin, müzik yapsın, kitap bassın. İşte serbest oldu, cazibesini yitirdi. Neden İbrahim Tatlıses hala Türkçe müzik yapıyor?” (Kişisel Görüşme 2 Haziran 2018)

5.1.3. Dindar Kadınlarla ve Müslüman Feminist Kadınlarla İlişkiler

O kadını buradan kovmazsan biz bu çatının altında olmayız...

CFK ile yapılan görüşmeler sırasında birçok görüşmeci başörtülü kadınlara siyasi olarak güvenmediğini ve başörtülü kadınlarla siyaset yapmayı tercih etmediğini ifade etmiş olmasına rağmen, görüşmecilerin hepsi başörtüsü yasağını desteklemediğini ifade etmiştir. Ankara'daki görüşmecilerden biri, birçok başörtülü aktivistle senelerdir çalışmalar yürüttüğünü, ancak CFK'nin içinde birçok kadının resmi yasağa karşı olmasına rağmen, başörtülü bireyleri dışlayan eylemlerde bulunduğunu ifade etmekte. Görüşmecilerden biri, Ankara'da yapılacak bir toplantı öncesi Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği temsilcilerinin başörtülü bir aktivist hakkında “O kadını buradan kovmazsan biz bu çatının altında olmayız.” dediklerini ve bunun üzerine görüşmecinin “Kusura bakmayın, siz gidersiniz, o gidemez. Ayrımcılığa karşı rapor hazırlıyoruz, siz nasıl böyle bir şey önerirsiniz” karşılığını verdiğini öğrenmekteyiz (Kişisel Görüşme 1 Temmuz 2018). Başörtüsü meselesi Cumhuriyetçi kadınların birçoğu için siyasal olarak oldukça hassas bir yerde

konuylansa da, tüm Cumhuriyetçi kadınların bu konuda tektip düşündüğü söylenemez.

Onlar Müslüman da, Biz Değil miyiz?

Cumhuriyetçi feministlerin dindar kadınlarla ilişkilenmeleri sırasında getirdikleri ortak eleştirilerden biri ise dindar kadınların kendilerini İslam'ın dışında konumlandırımları oldu. Bir taraftan “demokrat dindar kadın” tanımlamasının kendi içinde bir çelişki olduğunu ifade eden Cumhuriyetçi kadınlardan bazıları, başörtülü bir kadının, kadın-erkek eşitliği için verdiği mücadeleyi inandırıcı bulmadıklarını ifade etmekte: “Onlar Müslüman da, biz değil miyiz? Biz de Müslümanız. İslam'ı bir yerin tekeline sokmamak gerek. Bana demokrat Müslüman kadınlar çok inandırıcı gelmiyor... Mesela; ‘Okulda başımı açamam.’ diyen kadına nasıl inanayım, onun kadınla erkeği eş yere getirmek istediğine nasıl inanayım?.. Ben o kanatta olup da ‘feministim’ diyenleri inandırıcı bulmuyorum. Kuranı Kerim’in feminist okumalara tabi tutulması gerektiğini iddia ediyorlar, ben yaptıkları çalışmaları çok samimi bulmuyorum. Demokrat Müslüman kadınlar kendi cenahlarından da dışlanıyorlar, bizden de dışlanıyorlar, arada kalmış bir grup, işleri zor. Belki belli ajandalar üzerinden çalışılabilir.” (Kişisel Görüşme 2 Haziran 2018)

Bazıları ise demokrat Müslüman kadınların Ak Parti iktidarının yönetime gelmesinde sorumlu olduklarının unutulmaması gerektiğini ifade etmekte: “Ak Parti’nin başa gelmesinde rol oynayan kadınları unutmayalım, Başkent Kadın Platformu kendilerini biraz yetiştirmiş kadınlar, ama hiçbiri milletvekili olamadı... İktidar onları siyasal obje olarak kullandı.” (Kişisel Görüşme 1 Temmuz 2018)

Görünen o ki, Türkiye toplumu içinde görülen seküler-dindar kutuplaşması kadın hareketleri içinde de önemli bir fay hattı oluşturmakta. Bir yandan, başörtülü kadınlarla beraber çalışmak istenmemesi, hatta onlarla aynı odada dahi yer almak istenmemesi ve diğer yandan, süregiden bir “samimiyet” sorgulaması, Cumhuriyetçi kadınlarla dindar kadınlar arasındaki ana çelişki hatlarını kurmakta.

5.1.4. LGBTİQ+ Hareketle İlişkilendirme

Cumhuriyetçi kadınlar, LGBTİQ+ Hareket ile ilişkilerinin gelişmekte olduğunu, Hareketin farklı yaklaşım ve öncelikleri ile siyaset yapma biçimlerini anlamaya çalıştıklarını ifade etmekte. Görüşmecilerden biri 2013 yılında Siyah Pembe Üçgen’in bir etkinliğine davet edildiğinde dernektekilerden

destek talep ettiğini öne sürdü. “Benim dilim onlara çok değişik geldi. Benim sözlerime itiraz ettiler. Ben ise bir LGBTQ+ grubuyla ilk kez çalıştığımı, ‘Bu grupla ilk defa çalışıyorum. Benim hangi sözlerim size cinsiyetçi geliyor, bilmiyorum, bana yardımcı olun.’” diyerek beraber yapıcı ağlar ördüklerini ifade etmekte (Kişisel Görüşme 2 Haziran 2018). CFK ile yapılan görüşmelerde bu iki hareketin Kent Konseyi gibi alanlarda ya da zaman zaman eğitimlerde karşılaştığı aktarılmıştır. Ancak bilinçli bir biçimde ortak bir ilişki geliştirme çabaları görülmemektedir.

5.1.5. Sosyalist Kadın Hareketi ile İlişkiler

Cumhuriyetçi kadınlar sosyalist kadınlarla geniş katılımlı toplantılarda karşılaştıklarını, ancak birebir bir ilişki yaşamadıklarını ifade etmekte.

5.1.6. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlara Dair Notlar:

En eski kadın gruplarından biri olan Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar diğer beş grup arasında en çok TFH ile ilişki kurmakta. En çarpıcı özellikleri Türkiye’de farklı çelişkilere ve koşullara sahip kadın grupları olduğunu kabul etmelerine rağmen, tekçi bir kadın siyaseti yaklaşımları bulunmakta. CFK, kadınların yasalar önünde eşit bireyler olarak kabul edilme mücadelesinin kadın siyasetinin birincil rolü olduğunu ifade etmekte. Bu yönde yürüttükleri çalışmalara da diğer kadın gruplarından destek gelmekte. Bu noktada CFK, sadece dayanışma ilişkisi kuran tek grup olma özelliğini korumakta. Bu açıdan bakıldığında tek yönlü bir ilişkilene biçimi var, kendi yürüttüğü ajandaya katılanlarla dayanışma ilişkisine girmekte, ancak onun dışında birliktelik kurmamaktadır. DK/MFK ve ÖKH çizgisindeki kadınlarla hiyerarşik bir ilişki kurmaktadır. Bu hiyerarşik yaklaşımın her iki grupla da aralarında güven ilişkisinin kurulamamasına neden olduğu söylenebilir.

Tablo 02: Cumhuriyetçi Feminist Kadınların ilişkilendirmeleri ve konumu

Hareketler	Dayanışma	İttifak	Çelişki/ Gerilim	İlişkilendirme Mekanları
Türkiye Feminist Hareketi	Var	Yok	Yok	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler
Sosyalist Kadınlar	Var	Yok	Yok	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler
LGBTİQ+ Hareket	Var	Yok	Yok	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler
Özgür Kadın Hareketi	Var	Yok	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler
Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar	Var	Yok	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler

5.2. DINDAR/MÜSLÜMAN FEMİNİST KADINLARIN İLİŞKİLENMELERİ VE KONUMU

DK/MFK çizgisindeki kadınlarla yapılan görüşmelerde öne çıkan birincil çelişki Türkiye'deki fay hatlarından birini tekrar eden nitelikte: Türkiye toplumunda gözlenen seküler gruplarla dindar grupların yaşadığı kutuplaşma, kadın hareketleri bağlamında kutuplaşma olarak adlandırmak sorun olsa da, uzaklaşmaya tekabül etmektedir. Bu çelişkinin kristalize olduğu olguların başında başörtüsü yasağı üzerine alınan tavırlar ve sahip olunan düşünceler gelmektedir. Özellikle 2010 sonrası dönemde kamusal alanda başörtüsü kullanımı konusunda yaşanan ciddi bir mağduriyet olmamasına rağmen dindar kadınlar geçmişte yaşadıkları bu travmayı unutmamış görünüyor.

Hah, şimdi daha net anlıyorum söylediklerini...

Ankara'da yaşayan bir görüşmeci 2002 yılı sonrası kadın hareketleri ile olan ilişkilerini anlatırken 2003 yılında yapılan bir CEDAW toplantısına referans vermekte. Başörtülü bir kadının sıcağın bunalıp başındaki örtüyü kaldırmasının ardından seküler bir feministin bu kadına "Hah, şimdi daha net anlıyorum söylediklerini." deyişini unutmadığı anlardan biri olarak aktarmakta (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018). 2007 yılında yine başka bir CEDAW toplantısında 7 kadın örgütünün dindar kadınlarla çalışmak istemedikleri için toplantıyı terk etmeleri de dindar kadınların hafızalarından silinmemiş. Kadın hareketlerinin içinde yaşanan bu ayrımcı olayların yanında, başörtülü kadınlarla beraber duran ekiplerinin ayrımcılığa karşı mücadele etmek için toplandığını, kendi içlerinde ayrımcılık yapma hak-

larının olmadığını ifade eden seküler feministlerin varlıklarına da işaret etmekte.

Başörtüsünün yanında gündelik yaşama dair bazı küçük görünen pratiklerin de gruplar arası iletişimi kopardığı aşikar: İstanbul'dan bir görüşmeci, 2000'li yılların başlarında karma grupların feminist toplantılar için biraraya geldikleri zamanlarda, toplantı sonrası içkili mekanlara gitmenin bir 'norm' olmasının yanında, içkisiz mekana gitmenin bir dayatma olarak algılanmasından rahatsız olduğunu belirtmekte; "İçkili bir yerde buluşunca normal oluyordu, ama İslamcı bir mahallede buluşmak çok da kabul görmüyordu." şeklinde kendini ifade etmekte (Kişisel görüşme 25 Temmuz 2018).

Bir başka görüşmeci ise, seküler ve dindar kesimlerin yaşadığı çelişkilerin başörtüsü ya da alkollü içki içmek gibi farklı göstergeleri olabilemesine rağmen sorunun temelinde bu iki grubun birbirini değiştirmeye çalışması olduğunu ifade etmekte: "Sekülerler başörtü yasağına karşı gelseler bile aslında başörtülü kadınları prangalar içinde, kurtarılacak özneler olarak görüyorlardı. Sadece kadınların değil sol çevrelerin de genel olarak kendilerini her şeyi halletmiş ve dindarların bunları aşmasını bekleyen bir halleri vardı" (Kişisel Görüşme 25 Temmuz 2018). Dindar kadınlar arasındaki görüşmecilerin tümü seküler grupların taşıdığı kibrin sonlanmadığını, kendilerinin seküler gruplar tarafından eşit siyasi özneler olarak görülmediklerini ifade etmekte. Dindar kadınlar bu eşitsiz ilişki kurma pratiğinin 2013 yılı sonrası iki olayda kristalize olduğunu öne sürmekte: Gezi Parkı Hareketi ve 15 Temmuz Darbe Girişimi.

Gezi Parkı Hareketi - Mesela kardeşinin yırtık pantolonunu görseydi diğer geçersin

Dindar kadınlar, kendilerinin ve genel olarak dindar kesimlerin Gezi Parkı Hareketinin bir parçası olarak hissetmemelerini iki temel nedenle açıklamakta: İlki, bazı seküler ve dışlayıcı grupların olaylara hakim olduğunu iddia etmeleri. Ankara'dan bir görüşmeci, "Gezi ilk birkaç gün çok iyiydi, daha sonra bazı STK'lerin domine etmesi, bazı kitleleri dışarıda bıraktı. CHP domine etti ve Gezi AKP/CHP karşıtlığına oturdu dindarların gözünde" (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). Öte yandan aynı görüşmeci Kabataş trolü¹⁹ hakkında feministlerin verdiği farklı tepkilere dikkat çekip; "Kabataş trolü hakkında feministlerin verdiği farklı tepkiler oldu. Seküler feministler ve dindarlar farklı tepki verdi."

19 Kabataş trolü olayı ile ilgili bilgi almak için: <http://www.internethaber.com/mumtazer-turkone-den-gezi-ve-kabatas-itirafi-771258h.htm>

ifadesiyle bu olayın bir grup dindar kesim için Gezi Parkı Hareketine dair bir kırılmaya neden olduğunu öne sürdü (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). Kabataş olayı yaşandığında birçok kişinin kafasının karıştığının, (sosyal) medyada ciddi bir dezenformasyon yaşandığının birçok kişi gibi kendinin de farkında olduğunu ifade eden görüşmeci, tüm bunlara rağmen olayın gerçekleştiği zamanlar bu olaya dair tartışmalarda olayın öznesi olan kadının ifadesinin temel alınması gerektiğini öne sürdüğünü belirtti. Ancak görüşmeci, “kadın beyanı esastır” şiarını benimseyen birçok seküler feministin bu olay sırasında bu şiarı es geçtiklerini ifade etmekte. Feminist hukukun/etiğın temel şiarlarından biri olan “kadın beyanı esastır” önermesinin, söz konusu kadın dindar bir kadın olduğunda es geçilebilmesinin, seküler ve dindar kadınlar arasındaki tam olarak kurulmamış olan güveni sarstığını öne sürmekte.

İkinci olarak ise, İstanbul’dan bir görüşmeci, dindar kesimler için Ak Parti’nin ne anlama geldiğinin, seküler kesimler tarafından dikkate alınmamasının Gezi Parkı Hareketine dair bazı güven sorunları ortaya çıkardığını öne sürmekte. “Erdoğan’ın karısına yapılan hakaretlerin dindarlar için ne anlama geldiğini Gezi’dekiler anlamak istemediler.” ifadesini kullanan görüşmecinin, Ak Parti’nin dindarlar için ne anlama geldiğini açması istendiğinde yaptığı açıklama şu yönde oldu: “Bir şeyin içine doğup onun içinden konuşmakla, bir şeye geç sahip olma arasında bir fark var. İslamcıların bence yaşadığı bu. AKP’ye kadar hep seküler olan devlet onlara zulmetmiş. İslamcıların yanlışları, Ak Parti’yle devletin değiştiğini ve artık kimseye kötü davranılmadığını düşünmeleri. Bu yanlışları... Mesela kardeşinin yırtık pantolonunu görsen diker, geçersin. Ama dışarıdan biri gelip, bu yırtığı görüp bir şey derse onu savunursun. Dindarların AKP’yi savunması böyle bir şey.” (Kişisel Görüşme 25 Temmuz 2018)

Görüşme yapılan tüm dindar kadınlar istisnasız olarak Gezi Parkı Hareketinin bir parçası olmamalarını benzer anekdotlarla aktarmaktalar. Bunların arasında kendilerini her an saldırıya açık hissetme ve anlaşılmama iddiaları öne çıkmakta. Dindar görüşmecilerin hepsi, Ak Parti hükümetinin çok büyük sayıda bir dindar grup için “ev” olma niteliğini koruduğunu ifade etmekte. Gezi Parkı Hareketi sonrası yaşanan dönemi ise insanların ‘ev’lerine çekilmek istediği bir dönem olarak görmektedir.

15 Temmuz - Alevi birinin ezan sesinden rahatsız oluşunu Sivas’la bağlayabilen bir arkaplanım var

DK/MFK hattındaki görüşmeciler, özelde kadınların, genelde Türkiye’deki toplumsal kesimlerin birbirlerinden uzaklaşmalarına neden olan bir diğer

olayın ise 15 Temmuz Darbe Girişimi olduğunu ifade etmekte. Tıpkı Gezi Parkı Hareketi sırasında bazı dindar kesimlerin seküler gruplardan korkması ve onlarla iletişim kuramaması gibi 15 Temmuz Darbe girişimi sonrası seküler kesimlerin de dindarlardan korktuklarını ifade etmekte. Gezi Parkı Hareketi sırasında, dindar kesimin seküler kesimlerden korktuğunu ifade eden İstanbul'dan bir görüşmeci, "Aynı insanlar 15 Temmuz'da tekbir çeken insanlardan korkuyorlarken dindarlar da onları anlamadı." şeklinde konuştu (Kişisel Görüşme 25 Temmuz 2018). Bir başka görüşmeci ise artan siyasi baskı ortamının kadınları birbirinden uzaklaştırdığını ifade etmekte: "AKP baskısı arttıkça herkes kabuğuna çekildi. Seküler ve Müslümanların korkuları çok farklılaştı ve kutuplaştı. Her ne kadar AKP eşittir Müslümanlık olmasa da Kemalist dürtüler çıkıyor... Mesela bizim İstanbul etkinliğinde hiçbir feminist örgütün olmaması bir işaret" (Kişisel Görüşme 10 Eylül 2018). Dindar kesimlerle seküler kesimlerin 15 Temmuz sonrası iletişiminin kopmasının Kemalist refleksi tetiklediğini ifade eden görüşmecilerden biri, "15 Temmuz'dan sonra Kemalizmle mücadele edemez hale geldim. Onlar bunu bu şekilde ifade etmiyorlar, ama ben öyle diyorum. Mesela 15 Temmuz'daki ezan seslerinin insanları rahatsız etmesi.... Bir whatsapp grubundan o zaman çıktım. Mesela Alevi birinin ezan sesinden rahatsız oluşunu Sivas'la bağlayabilen bir arkaplanım var, ama o imgeyi sahiplenerek yeni bir seküler şeyi kurma şeyinden çok irrite oluyorum." şeklinde konuştu (Kişisel Görüşme 10 Eylül 2018). Yukarıdaki üç anlatının da ortaklaştığı görüş, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin toplumdaki seküler gruplarla dindar kesimler arasındaki gerilimi tetiklediği, bu grupları birbirinden uzaklaştırdığı yönünde. Çatışma ya da şiddetin yükseldiği momentlerin, farklı toplumsal gruplar arasındaki iletişimi azalttığı ve grupların iletişimini kopardığı bu bağlamda da ortaya çıkmakta.

Feministler de, dindarlar da sadece tamıtamina kendine benzeyenlerle bir araya geliyor

Seküler ve dindar kadınların birbirinden uzaklaşmasına neden olan tüm kırılmalara rağmen araştırmanın yürütüldüğü dört farklı kentteki dindar ve Müslüman feminist kadınlar, kadınlar arası iletişimin artması gerektiği noktasında birleşmekte. Diyarbakır'da yaşayan dindar aktivist/siyasetçilerden biri, kendini, "En zayıf halkalardan başlayarak bir ağ kurulması gerektiğini düşünüyorum. Sadece sorun çıktığında değil de, dönemsel planlar çıkarıp, oturup tartışmak önemli. Birbirimizi tanımaya ihtiyacımız var. Birbirimizin mahallelerini henüz bilmiyoruz... Hassasiyetlerimizi bilmiyoruz. Benim ma-

halledemede yangın olduğunda kimi çağırabileceğimi bilmiyorum.” şeklinde ifade etmekte (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018).

Ankara’da yaşayan başka bir görüşmeci ise, bir yandan her şeye rağmen iletişim kurmanın önemine dikkat çekerken, diğer yandan sorunları konuşmaktan, su yüzüne çıkarmaktan korkmamamız gerektiğini, üretken çelişkilerin önemini vurgulamakta: “Daha sık birbirimize dokunmamız gerekiyor. Çatışmayı göze almamız gerekiyor. Çatışmazsak değişmeyiz. Feministler de, dindarlar da sadece tamimatına kendine benzeyenlerle bir araya geliyor” (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). Son olarak ise, İstanbul’dan başka bir görüşmeci ilişkilerin normalleşmesine olan ihtiyacı ortaya koymakta: “Normalleşebilmek için karşı tarafın sakin olması gerek. Kendi konusuna gömülmüş bütün herkes, konuların ilişkilerini de göremiyoruz” (Kişisel Görüşme 25 Temmuz 2018). Dindar kadınlar en zayıf halkadan başlayarak, çatışmadan korkmayarak, ötekini anlamaya çalışarak ve sakin bir şekilde iletişim kurmanın, sadece siyasi değil gündelik yaşama değen ilişkiler kurmanın önemini vurgulamaktalar.

5.2.1. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar ile İlişkiler

DK/MFK ile yapılan görüşmelerde, görüşmecilerin hiçbiri CFK ile ittifaka dayanan bir ilişki hatırlamamakta. Diyarbakır’da yaşayan dindar görüşmecilerden biri yaşanan ilişkisizliği başörtüsüne referansla açıklamakta: “Cumhuriyetçi feminist kadın hareketiyle hiçbir zaman ilişkilendirilmedik. Çünkü Cumhuriyetçi kadın hareketi çok radikaldi ve başımızdaki örtüden dolayı bizi konuşmaya değer görmüyordu. Tek başına başörtüsü bile radikal olabiliyor.” (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018)

İstanbul, Ankara ve İzmir’deki görüşmeciler de ittifaka dayanan bir ilişki hatırlamasalar da CEDAW toplantıları ya da İstanbul Sözleşmesi’ne dair geniş kadın katılımlı toplantılarda, CFK ile beraber yürüttükleri işlerin güçlü etkisini görmezden gelemeyeceklerini söylemekte. Ancak geniş katılımlı kadın toplantılarında kurulan dayanışma ilişkisinin önemi, ortaya çıkan ürünün değeri ve etkisi katılan kadınlarca vurgulansa da, DK/MFK hattındaki görüşmeciler CFK ile aralarında güven ilişkisinin kurulmadığına dikkat çekmekte.

Bir On Yıl Daha Kimden Özür Dileyeceksin

2000’li yılların başında geniş katılımlı bir toplantıyı toplantıda başörtülüler olmasından dolayı terk eden bir kadının kendisini her gördüğünde, o günkü

davranışından dolayı özür dilediğini anlatan bir görüşmeci, 2013 yılında aynı kişi ile yaşadığı benzer bir deneyimi CFK hattından kadınlara karşı güven duymamasının nedenlerinden biri olarak açıklamakta: “2013’e geldik, ciddi bir kırılma yaşadık ve aynı arkadaş yine benzer bir davranışı sergiledi. O zaman ben ona ‘Bir on yıl daha kimden özür dileyeceksin.’ dedim.” (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). CFK ve DK/MFK arasında dayanışmaya dayanan bir ilişki yaşanıyor olmasına rağmen, iki grubun birbirlerinin sorunlarına ve ajandalarına özen gösterdikleri, ittifaka dayanan bir ilişki kuramadıkları aşikar.

5.2.2. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler

İstanbul’dan bir görüşmeci, feministlerin kendilerini toplantılara ‘bir tutam başörtülü’, bir çeşitlilik olarak çağırdıklarını ve Müslüman kadınlardan istenen şeyleri istendiği şekilde söylemelerini beklediklerini ifade etmekte. Getirdiği eleştiriyi yapıcı bir formda sunan görüşmeci; “Ama ilişkimiz organik hale gelmedi. Bir tane bizden bir konuşmacı koyuyorlar mesela, ama bizim temsiliyetimiz garip bir hale geliyor. Birlikte bir şey yapsak belki daha düzgün bir ilişki kurulabilirdi. Kimse de birbiriyle bir şey yapamıyor. O yüzden daha iyisi nasıl olurdu bu koşullarda, bilemiyorum. Benden sonraki kuşakların feminist hareketle ilişkileneceği daha organik olacak büyük ihtimalle, ama benim için her Kemalist jest çok büyük bir jest oluyor.” ifadesini kullanmasıyla bir çelişki olduğuna işaret ederken, bu çelişkiyi yıkıcı değil üretken bir ilişkiye dönüştürmenin yolunu görüşme sırasında da düşünmekteydi (Kişisel Görüşme 10 Eylül 2018).

Bu noktada TFH ile yaşanan çelişkinin CFK ile yaşanandan farklı bir çelişki olduğu öne sürülebilir. CFK tarafından birçok kereler aşığılandıklarını, eşit siyasi özneler olarak kabul edilmediklerini düşünen DK/MFK’nin TFH ile yaşadıkları, iki tarafın da aşmaya çalıştığı, ancak Türkiye toplumsal yapısı ve iktidar yapısı nedeniyle henüz aşamadıkları çelişkiler barındırsa da, gelecekte daha yakınlaşacaklarına inandıkları ve belki de en önemlisi; karşılıklı güven ilişkisi oluşturmaya çalıştıkları bir ilişki olarak yorumlanabilir.

5.2.3. Sosyalist Kadınlar ile İlişkiler

DK/MFK görüşmecileri sosyalist kadınlarla da çok fazla karşılaşmadıklarından söz etmekte. Görüşmecilerden biri çok nadiren geniş katımlı kadın toplantılarında sosyalist kadınlarla bir araya geldiklerinden söz etmekte: “Mesela başörtüsünden söz etmelerinin nedeni şort giymeye alan açabil-

mek. O nedenle onlara çok güvenmiyorum. Her an bana yapılacak bir ayrımcılığa vesile olabilirler gibi geliyor” (Kişisel Görüşme 10 Eylül 2018). Görüşmeciler, nadiren de olsa, başörtüsünü söylemlerinin bir parçası olarak kullanan sosyalist kadınlar olduğunu, ancak bu kadınların da genel olarak kadınların genel olarak bedenleri üzerinde söz sahibi olduklarını vurgulamak istediklerinde, başörtüsünü araçsallaştırdıklarını ifade etmekte. Diğer görüşmeciler, sosyalist kadınlarla hiçbir karşılaşma yaşamadıklarını ifade etmekteydiler. Bu noktada SK ve DK/MFK arasında yaşanan ilişkinin yokluğuna işaret edebiliriz. Bu yokluk, yazının Sosyalist Kadınlar bölümündeki görüşmeleri tartışırken biraz daha açıklığa kavuşacaktır.

5.2.4. LGBTİQ+ Hareket ile ilişkiler

Şaban ve Recep’in aşkına Ramazan karışamaz

Diyarbakır’da yaşayan görüşmeci, LGBTİQ+ Hareket ile genel olarak ittifaka ve gelişen bir güvene dair bir ilişkileri olmalarına rağmen, zaman zaman LGBTİQ+ Hareketin söyleminin kendilerini zor duruma soktuğunu ifade etmekteydi. 7 Haziran 2015 seçimleri öncesinde milletvekili olarak da çalışan görüşmeci Onur Yürüyüşü’nde “Şaban ve Recep’in aşkına Ramazan karışamaz” yazılı pankarta²⁰ çalıştığı ilden ve genel olarak dindar kadınlardan eleştiri geldiğini öne sürdü. Recep, Şaban ve Ramazan aylarının Müslümanlar için kutsal aylar olduğunu, dindar kadınlar olarak kimsenin cinsel yönelimine saldırma hakları olmadığı gibi, İslam’da kutsal kabul edilen bu aylar hakkında yapılan esprinin dindar kesimde aşağılanma ve uzaklaşma duygusu yarattığını ifade etti. Aynı yıl Diyarbakır’daki 8 Mart yürüyüşünde okuma yazma bilmeyen orta yaşlı bir kadının eline verilen “Ne bakıyosun lezbiyen görmedin mi?” yazılı pankartın, LGBTİQ+ Hareket ile dindar kadınlar arasında ciddi bir tartışmaya neden olduğunu ifade eden görüşmeci, eline pankart verilen kadına uygulanan nesneleştirilmenin kabul edilemeyeceğini vurgulamaktaydı.

Bu eleştirinin yanında, Ankara’da yaşayan iki görüşmeci paralel bir biçimde dindar kadın aktivistler olarak LGBTİQ+ Hareketin kendi üyeleri ve kesimleri içinde anlaşılabilirlikleri için çaba sarf ettiklerini ifade etti. Ancak kendilerini bu konuda yetersiz bulduğunu ifade eden görüşmecilerden biri “Biz onlara karşı kusurluyuz. Onlar bizi hep destekledi, ama biz onları açıktan destek-

20 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sabanla-recepin-askina-ramazan-engel-olamaz-pankarti-na-dava-40109172>

lemekte beceriksiz kaldık.” ifadesini kullandı (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018).

İstanbul’da yaşayan başka bir görüşmeci ise, LGBTQ+ Hareket ile DK/MFK arasında filizlenen bir ilişki olduğu yorumunu yaptı: “Daha önce başörtüsü meselesi haricinde Müslüman kadınlar hiçbir araya gelmemişti, o nedenle oturup konuşacağımız çok konu vardı. LGBTQ+ meselesi konuşulmaz, fısıltıyla konuşulurdu aramızda. 2016 sonrasında LGBTQ+ konuşabilmeye başladık. En son Ankara etkinliğimizde çok rahat konuştuk bu konuyu.” (Kişisel Görüşme 10 Eylül 2018). 2007 yılında kurdukları farklı dernekler içinde yaşadıkları iç ve dış diyaloglar sonucunda bir gelişme kaydettiklerini ifade eden görüşmeci, yavaş da olsa ilişkinin pozitif yönde gelişmesine vurgu yaptı.

Diyarbakır’daki görüşmeci, “Diyarbakır’da bağımsız LGBTQ+ kurumları vardı. Bizim onlarla ortak iş yapmamıza tabanımız da sıcak bakmazdı. İHOP (İnsan Hakları Ortak Platformu) bünyesinde İzmir, İstanbul, Ankara’da ortak atölye çalışmaları yaptık, bir de Ortadoğu Kadın Konferansı’nda beraber konuştuk... LGBTQ+ bireyler benim Kürt kimliğim ve başörtümün serbest olması gerektiğini çok rahat bir şekilde dile getiriyorlardı. Benim için bu önemliydi. Onların da cinsel yönelimlerinden ötürü haksızlığa uğramamaları gerekiyordu. Benim bir yargılama hakkım yok kimseyi ve ilişkilenebildiğim noktalarda da ilişkilennem gerektiğini düşünüyorum” şeklinde konuştu (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018).

LGBTQ+ Hareket ve DK/MFK sosyal yaşam olarak birbirlerinden uzak gruplar olmalarına rağmen, aralarında yaşanan çelişkiler üretken çelişkiler olarak yorumlanabilir. LGBTQ+ Hareketin zaman zaman dindar kadınların sınırlarını zorlayan jestleri, karşılıklı diyalog içinde birbirilerini anlamaya çalışan tartışmalarla sona ermekte. Bunun dışında LGBTQ+ Hareket DK/MFK’nin birincil önceliği olan başörtüsü kullanımı konusunda bu gruba tam destek vermekte. Paralel olarak DK/MFK de cinsel yönelim özgürlüğünün savunusu konusunda LGBTQ+ Harekete destek vermektedir. İki taraf da birbirine karşı güven duyduğunu ifade etmekte, yaşadıkları çelişkileri üretken tartışmalara dönüştürmektedir.

5.2.5. Özgür Kadın Hareketi ile İlişkiler

DK/MFK ile yapılan görüşmelerden ÖKH ile yakın ilişkileri olmadıkları görünmekte. Görüşmecilerden biri Diyarbakır’da düzenledikleri bir “Buluşan Kadınlar” etkinliğinin önemine vurgu yapmaktaydı: “Çözüm Süreci de önemliydi

o sene. Buluşan Kadınlar olarak Diyarbakır'da KAMER aracılığıyla buluştuk. Toplantıya 600 kadın katıldı. Diyarbakır'a gelen 600 kadının yarısı belki de Ankara'nın doğusuna daha önce hiç geçmemiş insanlardı" (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). Diyarbakırlı görüşmeci ise, Ankara'da aktif olan dindarlardan oluşan bir grup olduğunu, bu grubun barış zamanı gelip Diyarbakır'da etkinliğe katıldığını, ancak çatışma zamanı kimsenin gelmediğini, "Barış sürecinde burada çalıştay düzenlediler. Roboski'ye ilişkin iyi konuşmalar yaptılar. Ama aynı hareket çatışma zamanında sıradan bir panele bile gelmedi." sözüyle ifade etti (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018). Bu noktada, ÖKH ile DK/MFK arasındaki çelişki, TFH ile ÖKH arasındaki barış zamanları filizlenen, çatışma dönemlerinde sönmüşlenen ilişkilenebilir.²¹

Benim için asıl kırılma Roboski'dir, bir Kürt kadın olarak İslami çevreden ayrılmam buna denk düşer

İki grup arasında başlamış bir ilişki olmasına rağmen, iki grubun birbiri hakkında çok fazla şey bildiği iddia edilemez. Ancak ÖKH ile DK/MFK arasındaki ilişki zayıf görünmesine rağmen, görüşmecilerden ikisi kimliklerini dindar Kürt kadın kimliğinin kesişiminde tanımlamaktaydı. Bu noktada İstanbul'daki görüşmeci deneyimlediği kesişimseliği, "Ben hiçbir zaman cemaatlerin içinde yer edemedim kendime Kürt olduğum için. Sol gruplarla bir yakınlaşmam bu nedenle de oldu... Benim için asıl kırılma Roboski'dir, bir Kürt kadın olarak İslami çevreden ayrılmam buna denk düşer." sözleriyle ifade etmekteydi (Kişisel Görüşme 25 Temmuz 2018). Cemaatler içinde yer almasının Türk İslam zihniyeti nedeniyle imkansızlığına değinen yukarıdaki görüşmeciye paralel bir biçimde diğer Kürt ve dindar görüşmeci de Türklerle Kürtlerin İslam'ı yorumlama biçimleri arasındaki farklara işaret etti: "Türk'ün ve Kürt'ün İslam'ı yaşama biçimi arasında ciddi bir farklılık var. Türk, İslam'ı yaşarken devletten besleniyor. Kürt, İslam'ı yaşarken daha sivil bir yerden besleniyor" (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018). Her iki kadın da Kürt kimliklerinin Türkiye İslam'ının dışında kaldığını vurgularken Ankara'da yaşayan dindar görüşmeci, ÖKH ile bir ilişkilene yaşamadığını ifade ettikten sonra, Kürt kadınları kategorisini çok doğru bulmadığını ifade ederek "Benim için öyle bir ayırım yok aslında." diye konuştu (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018). İki Kürt dindar görüşmecinin Kürt kimliklerinin genel Türk İslam dindar bağlam içindeki yok sayılışına olan vurgusu, bu ayırımdan çok da haberdar olmayan Ankaralı dindar (Türk) görüşmecinin "Benim için öyle bir ayırım yok aslında."

²¹ Ayrıntılı tartışma için bakınız Kucukkirca 2015, 2017.

önermesiyle beraber okunduğunda, kadınlar arası farkları vurgulamanın önemine değinen, ittifak ilişkisinde ısrar eden post-sömürgeci teorisyenlerle benzerliğe dayalı dayanışma ilişkisinde ısrar eden İkinci Dalga feministler arasındaki tartışmanın pratikteki yansımalarından biri olarak görünmekte. Kesişimde olan kimlikler ve ezilen kimlikler daha çok yok sayılan farklarının görünür olmasını talep ederlerken, zaten görünür olan kimlikler genellikle ortak noktalarda birleşmekte ısrarcı olmaktadır.

Kürt dindar kadınların yaşadıkları çelişki sadece İslami kesimlerle sınırlı gözükmemekte. Diyakır'da yaşayan görüşmeci, "ÖKH'nin katı ideolojik söyleminin zaman zaman kadınlık kimliğini geride bıraktığını düşünüyorum. Kadınlık derken dişilikten bahsetmiyorum. Kadın kimliği geride kalıyor. Mesela 'Başkanın özgürlüğü benim özgürlüğümdür' sloganı benim kabul edemeyeceğim bir slogandır. Bunu peygamber için bile kabul etmem." ifadesinde bulunurken, aynı zamanda bu ilişkinin bir çelişkiye indirgenemeyeceğini öne sürmekte (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018). Aynı görüşmeci ÖKH'ye bu eleştiriyi getirdikten sonra hareketle yaşadığı çelişkiler olmasına rağmen, kadınlık kimliğini yaşayabildiği ortamın ÖKH olduğunu vurgulamakta; "ÖKH'nin söylemlerinin güçlü olması, Kürt kadınının güçlü olması benim için önemli ve değerliydi, parçası hissettim. Ama diğer yandan tam anlamıyla sahiplenemeyeceğim bir jargon da vardı, sol seküler bir hareketti Özgür Kadın Hareketi. Kadın kimliğim yine de öne çıktı, İslamcı gömleği çıkarmaya başladıkça kadın kimliğim öne çıktı." ifadesini kullanmaktadır (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018).

5.2.6. Dindar/Müslüman Feminist Kadınlara Dair Notlar

DK/MFK daha çok 2000 sonrası siyaset yapmaya başlamış bir grup. 1990'lı yıllarda Refah Partisi ve Fazilet Partisi ile çalışan kadınlar olmalarına rağmen, o kadınlardan bugün hala demokrat mekanlarda siyasete devam eden kadın yok denecek kadar az. Bu nedenle 2000'li yıllar ile birlikte sivil toplum çatısı altında, genellikle derneklerde kadın siyaseti yapan kadınlar ÖKH, SK ve TFH hattından kadınlardan farklı olarak örgütlü siyasetin parçası olmuşlar. LGBTIQ+ Harekete benzer bir biçimde 2000'li yıllarda sivil toplum içinde örgütlenmeye başlamışlar, ancak LGBTIQ+ Hareket ile karşılaştırıldıklarında sayıları ve üretimleri oldukça az. Buna rağmen, CFK'nin başlattığı kampanyaların parçası olmaktadır. TFH ise en çok ilişki kurdukları hareket. Bu hareketle aralarında güven ilişkisi oluşmuş durumda ve hem ittifak hem de dayanışma ilişkisine girmektedirler. ÖKH ile de benzer bir durum söz konusu, dayanışma ve ittifak ilişkisi kurmaktadır, ancak TFH ile kurulan ilişkiden

çok daha zayıf ve uzak bir ilişki olduğu söylenebilir. LGBTİQ+ Hareket ile aktivist ve siyasetçi düzeyinde karşılıklı güvene dayanan bir ilişkileri olmasına rağmen, tabanlarının “hassasiyetlerine” karşı duydukları sorumluluk nedeniyle zaman zaman uzak durmak zorunda olduklarını ifade etmekte. SK ile neredeyse hiç ilişkileri yok ve bu ilişkisizlik güven ilişkisi kurulamamasından kaynaklı. CFK’ye karşı da benzer bir güvensizlik söz konusu. Buna rağmen, ittifak ilişkisi kurmasalar da, dayanışma ilişkisi kurmaktalar.

Tablo 03: Dindar/Müslüman Feminist Kadınların İlişkilenmeleri ve Konumu

Hareketler	Dayanışma	İttifak	Çelişki/ Gerilim	İlişkilene Mekanları
Türkiye Feminist Hareketi	Var	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
Sosyalist Kadınlar	Yok	Yok	Var	
LGBTİQ+ Hareket	Yok	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
Özgür Kadın Hareketi	Yok	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar	Var	Yok	Var	Kampanyalar, Dernekler, Platformlar

5.3. ÖZGÜR KADIN HAREKETİ İLİŞKİLENMELERİ VE KONUMU

ÖKH görüşmecileri birkaç eksen üzerinden tartışmaktalar. DK/MFK çizgisindeki kadınların tartışmalarının arkasında sıkça dile gelen seküler/dindar kesimler arasındaki ayrışmaya benzer bir biçimde, ÖKH’den kadınlar anlatılarını doğu-batı eksenine üzerine kurmaktalar. Görüşmecilerden biri kendilerinin Kürt bölgesinde hep tâbi olan taraf olduğunu öne sürmekte: “İmza hep oradan gelir, Doğu, hep tâbi olan tarafız. 20 yıllık biz bile tâbi olalım istiyorlar” (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018). Görüşmecilerin çoğunluğu kendilerinin Batı’daki feministlerden/kadınlardan iki temel noktada farklılaştıklarını ifade etmektedir.

İki Farklı Yaklaşım

Diyarbakır’daki görüşmecilerden biri, ÖKH’nin Türkiye’deki kadın hareketlerinden iki açıdan farklı olduğunu öne sürdü. İlki, Türkiye’deki kadınların

ya karma gruplarda ya da bağımsız gruplarda örgütlendiği yönünde. Ancak ÖKH'nin tercihinin hem bağımsız hem de karma gruplar içinde örgütlenmek olduğunu ifade etti. İkincisi ise, Türkiye'deki kadın hareketlerinin daha çok devlete eklenmiş bir örgütlenme sürdürdükleri yönünde; "Türkiye'deki feministler ağırlıklı devlet yasalarını değiştirerek, ama biz zaten devletsiz örgütlenmiştik" (Kişisel Görüşme 4 Ağustos 2018). Bu nedenle de hareketlerinin gücünü sadece kendi örgütlerinden aldığını ifade etmekteydi.

Köyleri boşaltılan kadınlar bir dinamik taşıdılar büyük şehirlere

1990'larda yaşanan zorunlu göçün büyük kentlerdeki kadın hareketine katkısının yadsınamayacak düzeyde olduğunu ifade eden görüşmeciler, köyleri boşaltılan ve büyük kentlere taşınmak zorunda kalan kadınların, gittikleri kentlerdeki kadın hareketlerinin potansiyelini değiştirdiklerini ifade etmekteydi. Görüşmecilerden biri bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Göçler de çok etkiledi, İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Mersin'e yerleşen kadınların 8 Mart'a katılımı Türkiye'de çok büyük bir değişimdir. Yani kitleselleştiği dönemdir aslında 8 Mart'ın... Mesela feminist kadınların burdaki kadınların köyleri boşaltıldığında gelip burada bir dinamik olduklarını duymadım yani. Köyleri boşaltılan kadınlar bir dinamik taşıdılar büyük şehirlere, her ne kadar zorunlu göç olsa da, çatışmadan da kaçmış olsa, kadın bilincini oraya götürdüler." (Kişisel Görüşme 4 Ağustos 2018)

5.3.1. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler

Fabrikada birinin yaşadığı mücadeleyle tarlada senin verdiğin mücadele aynı olmuyor

Diyarbakır'daki görüşmecilerden biri Türkiye'nin batısındaki feminizm tarihiyle doğusundaki kadın hareketinin seyri arasındaki farkın önemine işaret etmekte. Batı'da sosyalist, kentli ve üniversiteli kadınlar tarafından yürütülen kadın mücadelesinin Doğu'daki başlangıç noktasının kırsal mekan olduğuna değinmekte: "Çünkü üretim araçları farklı. Üretim araçları doğal olunca fabrikada birinin yaşadığı mücadeleyle tarlada senin verdiğin mücadele aynı olmuyor. Sanki dünya tekdüze, herkes aynı üretim araçlarıyla yaşamını sürdürüyor. Şimdi üretim araçları kadın mücadelesinde çok önemli. Hangi üretim araçları kullanılıyorsa ona göre de sen bir mücadele yürütüyorsun." (Kişisel Görüşme 4 Ağustos 2018)

Gündemlerimiz de farklıydı...

Diyarbakırlı görüşmecilerden biri aynı zamanda özellikle 1990'lı yıllarda Kürt bölgesinde yaşananların (köy boşaltmalar, faili meçhul cinayetler) Türkiye'nin batısı ve doğusundaki kadınları birbirinden uzaklaştırdığını, çünkü o yıllarda Kürt bölgesine dışarıdan neredeyse kimsenin gidemediğini ifade etmekteydi. Bunun da iki coğrafyanın gündemlerini birbirinden ayırdığını şöyle vurgulamaktaydı: "Hiç unutmam, bir buluşmada tercüme ediyordum, bir kadın anlatıyordu, çocuğunun gözünün önünde nasıl katledildiğini, cenazeyi bile gömemediğini. Türkiye'den gelen kadın döndü, 'Eşinle cinsel ilişki yaşarken haz alıyor musun?' dedi ona. O da 'Ben sana çocuğumun gözümün önünde katledildiğini söylüyorum.' dedi." (Kişisel Görüşme 4 Ağustos 2018). Diyarbakırlı görüşmeciler, 1990'lı yıllarda farklılaşan gündemlerin bugün hala farklılığını koruyor olsa da, en azından bu iki coğrafyanın birbirinden haber alma olanaklarının arttığına işaret etmekte.

5.3.2. Sosyalist Kadın Hareketiyle İlişkiler

ÖKH'den kadınlar genel olarak sosyalist kadınlarla benzer hatlarda çalışma yürüttüklerini, ancak çok fazla karşılaşma yaşamadıklarını ve SK'nin kendi parti iç dinamiklerini kadın toplantılarına yansıttıklarını ifade etmekte: "Şunu kabul etmiyorlar, bağımsız kadın örgütleri, onların güç kaynağı olması gerekirken bizden beslenip gidip kendi partilerini değiştirmeye çalışmaları gerekmesine rağmen, partilerinin diliyle gelip bizi değiştirmeye çalışıyorlar. Yoksa yaptıkları iş çok önemli." (Kişisel Görüşme 2 Ağustos 2018). Buna benzer küçük çatışmalar dışında SK ile ÖKH arasındaki ilişki sorunsuz ve görece üretken devam etmektedir.

5.3.3. Dindar Kadınlarla İlişkiler

ÖKH, SK ve TFH'den farklı olarak içinde birçok dindar aktivist ve siyasetçi olan bir hareket, bu noktada zaten dindar kadınlarla beraber çalışan bir yapılanma. Bunun dışında, farklı kentlerdeki dindar kadınlarla ilişkilenebilir olabildiğince sürdürmekte. Demokratik İslam Kongresi Kadın Meclisi bu ilişkilerin siyasi bir tabanda devam etmesi için oluşturulmuş bir grup. Ayrıca Başkent Kadın Platformu ya da Buluşan Kadınlar'ın yaptıkları toplantıların da parçası olduklarını ifade etmekte. Ancak Diyarbakır'daki görüşmecilerden biri DK/MFK ile buluşmaların sadece barış dönemlerine denk geldiğini ifade etmekte; çatışma dönemlerinde farklı grupların genelde Kürt bölgesine, özelde ise Diyarbakır'a gitmediğini ve bu nedenle de ilişkinin zayıfladığını öne sürmektedir.

5.3.4. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlarla İlişkiler

ÖKH'den kadınlar CFK ile karşılaşma yaşamadıklarını ifade etmekte. Nareden geniş katılımlı toplantılarda ve imza toplanan bildirimlerde bir araya geldiklerini öne süren görüşmecilerden biri, "Kemalizmin kadının iletişimini çok kopardığı bir hat olduğunu düşünüyorum..." ifadesini kullanmaktadır (Kişisel Görüşme 4 Ağustos 2018).

5.3.5. LGBTİQ+ Hareket ile İlişkiler

LGBTİQ+ Hareket ile söylemsel düzeyde ve etkinlik düzeyinde ittifak ilişkisi içinde olduklarını ifade eden ÖKH'den kadınlar, zaman zaman çıkan gerilimlere rağmen ve tabanlarına LGBTİQ+ Hareketin meşruiyetini anlatmakta zorlandıklarını ifade etmelerine rağmen, ilkesel bir ayrışma yaşamadıklarını ifade etmekte.

5.3.6. Özgür Kadın Hareketine Dair Notlar

ÖKH'nin diğer beş hareketten en büyük farkı farklı bir kamusallık içinde de örgütlenmiş bir hareket olması. Ancak Türkiye'nin batısında da örgütlendiğinden diğer kadın hareketleriyle oldukça yakından ilişkili. Türkiye'deki tüm kadın hareketleri gibi ÖKH de en çok TFH ile ilişki içinde. TFH ile hem Kürt bölgesinin farklarına dair ittifak ve diğer kadınlarla ortaklıklara dair dayanışma ilişkisi içinde. TFH dışında, SK ve LGBTİQ+ Hareket ile de dayanışma ve ittifaka dayalı ilişki kurmakta. DK/MFK hattındaki kadınların ifadelerine benzer bir biçimde, ÖKH'den kadınlar da zaman zaman tabanlarına duydukları sorumluluk nedeniyle LGBTİQ+ Hareket ile istedikleri özgürlükte ilişki kuramadıklarını ifade etmekte. Onun dışında büyük toplanmalar dışında CFK ile ortak kurdukları bir ilişki yok. DK/MFK çizgisiyle ise dayanışma ve ittifaka dayalı bir ilişki kurmaktalar. Genel olarak tüm hareketlerle yaşadıkları çelişki, çatışma zamanlarında diğer kadın hareketlerinin Kürt bölgesiyle ilişkilerinin kesilmesi üzerine.

Tablo 04: Özgür Kadın Hareketinin İlişkilenmeleri ve Konumu

Hareketler	Dayanışma	İttifak	Çelişki/ Gerilim	İlişkilenme Mekanları
Türkiye Feminist Hareketi	Var	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler, Parti
Sosyalist Kadınlar	Yok	Var	Var	Partiler, Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
LGBTİQ+ Hareket	Yok	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar	Yok	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar	Var	Yok	Var	Kampanyalar, Dernekler, Platformlar

5.4. TÜRKİYE FEMİNİST HAREKETİ İLİŞKİLENMELERİ VE KONUMU

Birçok TFH görüşmecisi 2000 yılı sonrası farklı kadın gruplarıyla ilişkilenmelerini anlatırken kadınlar arası iki bölünmeden söz etti. Farklı görüşmeciler tarafından aktarılan bu tarihsel momentler kadın hareketleri arasındaki ilişkilenmeye ve bu nedenle de sınırlara ve imkanlara dair de önemli ipuçları sunmakta.

Birinci Ayrışma (1990'lar) - Başörtüsü mücadelesine verdiğimiz destekten rahatsız olup CHP'ye kayanlar oldu

TFH hattında mücadele eden görüşmecilerin hepsi 1990'lı yıllarda feminist kadınların genelde kamu kurumlarına, özelde ise üniversitelere alınmalarına karşı yürütülen mücadeleye destek verdiklerini ifade etmekteydi. Ankara'dan bir görüşmeci bu konuyla ilgili olarak "Başörtüsü mücadelesine verdiğimiz destekten rahatsız olup CHP'ye kayanlar oldu. Şimdi nasıl AKP'yle mücadele ediyorsak, o dönemde de başörtüsü konusunda aynı şeyi düşünüyorduk. İsteyen istediği gibi giyinir." şeklinde konuştu (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). Feminist kadınların başörtülü kadınların başörtüsü yasağı konusunda yürüttükleri mücadeleye verdiği destekten rahatsız olan CFK hattındaki kadınların feministlerden kopması TFH tarihinde 1980'ler sonrası yaşanan önemli ayrışmalardan biri olarak okunabilir: "Başörtüsü meselesi 1990'larda kadın hareketini böldü. Feministlerle Cumhuriyetçi kadınların

farklı tepkileri oldu. İlk ayrışmanın buradan olduğunu düşünüyorum.” (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018).

İkinci Ayrışma (2000’ler) - Irak Savaşı döneminde sosyalist kadınlar bizim ülkemizde de çatışma var deyince...

2002 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak işgali başladığında, başta TFH olmak üzere farklı kadın hareketlerinin işgale karşı tavır göstermesi üzerine, sosyalist kadınlar ülke içinde o dönemlerde süregiden çatışmalı ortama işaret etmişler; “Biz, ‘Bir tek orada değil, bizde de çatışma var.’ dedik, Kürt hareketinin yanında olduk. Sosyalist kadınlar Kürt hareketine yaklaştı. Orada da bir ayrışma yaşadık... 2002’de de Irak savaşı döneminde sosyalist kadınlar ‘Bizim ülkemizde de çatışma var.’ deyince, feministlerle sosyalistler arasında bir ayrışma yaşandı... Feministlerle kendi ülkemizdeki çatışmalara karşı tutumlarımızda çok ortaklaşamıyoruz, ama dışardaki savaşlara karşı sorun olmuyor.” (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). Bu ayrışma TFH’den kadınların kendilerine 2000’li yıllardan sonra sıklıkla getirdiği eleştirilerden biri olarak görülebilir. Bu özeleştirisinin en büyük nedenlerinden biri de SK, ÖKH ve TFH arasındaki üretken iletişim olarak görülebilir. TFH, SK ve ÖKH’nin yönelttiği eleştiriler sonucu pozisyonunu gözden geçirmiş ve özellikle 2008 sonrası siyasi yönelimini, bu konudaki siyasi tavrını değiştirmiş görünmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri olarak TFH girişimiyle 2009 yılında kurulmuş olan Barış İçin Kadın Girişimi görülebilir.

Üçüncü Ayrışma

2000’li yıllarda filizlenen sivil toplum çalışmalarının meyveleri DK/MFK, ÖKH, TFH ve zaman zaman SK çizgisindeki kadınları farklı etkinlikler ya da platformlarda bir araya getirmeye başladığı dönemlerde CFK çizgisindeki kadınların bu tür etkinlikleri fazla ‘liberal’ bulmalarından dolayı katılmamaları, 2000’li yıllarda kadın hareketleri arasında yaşanan üçüncü ayrışma olarak hatırlanmakta: “Mesela Kader siyasi partilere eğitim yaparken, CHP tarafından kovulmaktan beter edilmişlerdi. Sokmuyorlardı Baykal döneminde. Şimdi yeni yeni işte feminist hareket kiteselleşince, onlar da muhtemelen Türkiye’nin önemli gündemini kadınlarla ilgili meseleler işgal edince, o taban da 2010’lardan sonra feminize olmaya başladı, Cumhuriyetçi kadınlar da. O dönem bizim İslamcılar ve Kürtlerle ittifak arayışımızın olduğu bir dönemdi zaten, o yüzden tümüyle karşıydılar. Şimdi orada da feminist kadınlar olmaya başladı, feminist politikadan etkilenen kadınlar diyebiliriz.

2010'lerden sonra ve AKP iktidarının kadınlara karşı politikaları dolayısıyla da yakınlaşıyor.” (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018)

CFK hattındaki birçok feministin aksine, TFH hattındaki feministler sivil toplum sınırları içinde uluslararası ya da ulusal fonlar aracılığıyla üretim yapan feministlere karşı tepkisel değil kucaklayıcılar; “Bir de projeci feminizm var, Türkiye’de de var. Ben onu bir alternatif değil tamamlayıcı olarak görüyorum. Uzman bir iş yapıyor ve onu da kullanıyoruz. Maria Mies onları yukarıdan hareket olarak tanımlar. Mesela İstanbul’daki Filmmor’un ofis masrafları en az 20 bin liradır, ama 8 Mart’ın videolarını onlar ücretsiz yapıyorlar. Dış kaynakların kullanımına karşı değilim.” (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018)

Başörtüsü ve mini eteği eşitleyemeyiz

2000’li yılların başındaki feminist düşünce hattına özeleştirici getiren bazı TFH görüşmecileri, 2002 ve 2007 yılları arasında sivil toplumun gelişmesinin birçok kadın grubunun kendini ifade edebilmesi ve beraber üretebilmesi açısından önemli bir dönem olduğunu ifade etmelerine karşın, 2008 sonrası başlayan, 2013 sonrası ağırlaşan ve 2015 sonrası sözü bitiren tonda devam eden siyasi baskıların bir “makbul kadın” imgesi yarattığını ve bu makbul kadın imgesinin feminist hareketi de olumsuz yönde etkilediğini ifade etmekte. Siyasi iktidarın çizdiği kadın imgesini yapıbozuma sokmakta zayıf olduklarını ifade eden TFH görüşmecileri, bırakalım reaksiyoner siyasetin ötesine geçen, meşru bir siyasi hat oluşturmayı, doğru reaksiyonun bile yerinde ve zamanında verilemediğini ifade etmekte. Bu zayıf siyasi hattın sonuçlarından birinin de sorunlu bir liberal hatta savrulmak olduğunu ifade etmekte. Bu sorunlu hattın kristalize olduğu şiarlardan birinin ise başörtüsü ile mini eteğin eşitlenmesi olduğunu düşünmekte. İstanbul’daki görüşmecilerden biri bunu şöyle ifade etmekte: “... Örtünme ve mini etek birbirinin karşısına gelecek şeyler değildir. Gerçekten kadınlar kendi tercihleriyle örtünebilirler ve kendi tercihleriyle kocalarına her gün yemek de yapabilirler. Bunların ikisi de patriarkanın sonuçlarıdır. Biz patriarkanın sonuçlarına, yani kadınların aslında kendi tercih etseler bile, örtünmenin ardındaki patriarkal zihniyete dokunmadığımız (kadın arkadaşımız başörtü takmak istiyor diye) müddetçe patriarka konusundaki mücadelemizin de zayıf kalacağını düşünüyorum. Yani biz aslında yanibaşımızdaki kadınları rencide etmeden, onların haklarının gasp edilmesine engel olarak, haklarını sonuna kadar savunarak başörtüsünün bir erkek tasarrufu olduğunu söyleyebilmemiz gerekiyor. Bunu söylemekte bir şey yok... Biz aslında tamamen bu yasakçılığın da etkisi ve başörtülü kadınla aramızda köprüler kurmak için

bir mini etekle başörtüsünü eşitleyen liberal bir beden ve kıyafet politikasını savunmaya başladık. Mesela bu konuda da bizim artık atak olmamız lazım diye düşünüyorum. Asla 2007-8'deki Cumhuriyetçi kadınlar gibi değil, ama bunu söylememiz lazım yani." (Kişisel Görüşme 26 Nisan 2018)

5.4.1. Özgür Kadın Hareketi ile İlişkiler

TFH hattındaki görüşmecilerin hemen hepsi ÖKH ile yıllar boyunca biriktirdikleri üretken bir ilişkileri olduğunu söylemekteler.

Feministler Türkiye'deki kadın gruplarıyla Kürt kadınlar arasında bir köprü oldu.

Başta erkek şiddetine karşı olmak üzere farklı gündemlerde ÖKH ile uyumlu bir ilişki içinde olduklarını ifade eden İstanbul'daki görüşmecilerden biri "ÖKH, TFH ilişkisi birikmiş vaziyette. Sığınaklar Kurultayı'na bölgeden bir sürü kurum gelir. Erkek şiddetine karşı bir birikim oluşturduk. Bir tek erkek şiddetine karşı değil, başka gündemlerde de birleştiğimiz meseleler çok. ÖKH özerk olsa bile, Kürt hareketi ve partileri kriminalize edildikçe ÖKH de kapsayıcılığını yitiriyor. Son çatışma döneminde ÖKH gene bu duruma sürüklendi, birçok kurumu kapatıldı vs." (Kişisel Görüşme 26 Nisan 2018). Öte yandan bazı görüşmeciler, Kürt siyasi hareketiyle ÖKH hareketi arasındaki ilişkiye referans vererek "Feministler Türkiye'deki kadın gruplarıyla Kürt kadınlar arasında bir köprü oldu. Yoksul ve muhafazakar bir halktan ilerici bir hareket çıkması beni çok etkiledi ve üzerine düşündüm, çalıştım: Benim için ilham verici bir hareket. ÖKH'yi hep Kürt hareketinden daha ilerici buldum." ifadesini kullandı (Kişisel Görüşme 10 Mayıs 2018).

Barışı savunmanın kendisi direk teröre destek olarak muamele görüyor

Çatışma ve barış dönemlerindeki ilişkilenenin farkına vurgu yapan Ankara'daki TFH hattından kadınlardan biri, "Geçtiğimiz yıllarda Diyarbakır'da etkinlik yapıldı. Barış döneminde herkes koştura koştura gidiyordu, ama o zaman kimse gitmedi. Barışı savunmanın kendisi direk teröre destek olarak muamele görüyor. Çatışma dönemlerinde yalnız kalıyoruz. Çatışma döneminde etkin politika üretmiyoruz." şeklinde konuştu (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018). İstanbul'dan farklı bir görüşmeci, "Çatışmada ÖKH'nin tek gündemi barışı inşa etmek oluyor. Bu da çatışma dönemlerinde kadın hareketlerinin gücünü zayıflatan bir mesele. ÖKH bütünlüklü bir kadın kurtuluş politikası benimsiyordu. Ama bütünlüklü politika sekteye uğradığı zaman kadın politikası da sekteye uğruyor." iddiasında bulunmakta (Kişisel Görüş-

me 26 Nisan 2018). Son olarak ise Ankara'dan bir TFH görüşmecisi çatışma dönemlerinde ÖKH'nin yalnız kaldığı gibi kendilerinin de yalnızlaştığını ifade etmekte: "Çatışma Batı'daki kadınları da yalnızlaştıran bir şey oluyor." (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018)

Çatışma dönemlerinde kadın hareketleri arasındaki ilişkinin neye dönüştüğü ayrıntılı düşünülmesi gereken bir konu. ÖKH'den kadınlar çatışma dönemlerinde yalnız bırakıldıklarını ifade etmekte ve çatışmaların Kürt bölgesinde olduğu düşünüldüğünde birincil olarak yalnızlaşan ÖKH. Ancak daha önceki çalışmaların ötesinde bu çalışmada Batı'daki kadınlar da çatışma dönemlerinde yalnızlaştıklarını öne sürmektedir. Aynı yoğunlukta olmasa da çatışma dönemlerinde ÖKH ile birlikte Türkiye'nin batısında örgütlenmiş olan TFH olarak yalnızlaştıklarını ifade etmektedir.

5.4.2. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar İle İlişkiler

İstanbul'dan TFH hattından bir görüşmeci birçok kadın hareketiyle olduğu gibi CFK ile ilişkilerin de 2000'li yıllar boyunca değiştiğini ifade etmekte.

Bedelleri beraber ödüyoruz

İstanbul'daki görüşmecilerden biri, CFK'nin özellikle dindar kesime karşı taşıdıkları üsttenci tavrın kadın grupları üzerindeki olumsuz etkisinin yadsınamayacağını ifade etmekte: "Cumhuriyetçi kadınların devletle beraber olarak yaptıkları hataların bedellerini hep beraber ödüyoruz. Ne gibi: başörtülülere aşağılamak, ilerici, aydınlatıcı, öğretici rol almak..." (Kişisel Görüşme 26 Nisan 2018). Bunların yanında devletçi laikliğin Türkiye'deki tüm toplumsal kesimler için olduğu gibi kadınlar için de ciddi bir sorun teşkil ettiğini ifade eden TFH hattından görüşmeciler, "Türkiye'deki devletçi laiklik yüzünden bu meseleyi tartışmıyoruz. Artık devletçi olmayan bir laiklik mümkün ve kadın hareketi bunu savunmak zorunda." şeklinde düşünmekte (Kişisel Görüşme 26 Nisan 2018) ve CFK'nin sahip olduğu üsttenci, devletçi tavrın bedellerinden birinin içinden geçilen dönemde yaşanan toplumsal baskı olmasının yanında, sekülerizm gibi meseleleri ele alış biçimlerinin yanlışlığı nedeniyle bu tartışmaların önünü tıkadıklarını ifade etmektedir. TFH'nin ise artık bu konulara eşitlikçi ve eleştirel bir perspektiften yeniden yaklaşmasının gerekliliğini savunmaktalar.

Özel alan siyasetleri yok

Hukuk alanında ya da zaman zaman kamusal alana dair birçok konuda CFK ile ortaklaşabileceklerini ifade eden TFH hattındaki görüşmeciler, konu özel alandaki sorunlara gelince onlarla bir düşüncedaşlık kuramadıklarını ifade etmekte. Ak Parti hükümetinin yarattığı 'makbul' kadın imgesi gibi, CFK'nin de Kemalist ideolojiye dayanan başka bir 'makbul' kadın imgesine sahip olduğunu öne süren kadınlar, Cumhuriyetçi kadınların özel alana dair siyasetlerinin eksik olmasını eleştirmekte ve "Kemalizm kadınları bir şekilde kamusal alana çıkarmış belki ama bir özel alan siyaseti olmadığından ciddi bir dönüşüm olmamış, kadının evde iyi bir anne olmasını beklemiş." fikrini öne sürmekte (Kişisel Görüşme 10 Mayıs 2018).

Değerler dünyamız çok farklı

Görüşmecilerden biri ise kendisini en uzak hissettiği kadın gruplarının DK/MFK ve CFK olduğunu ileri sürmekte. Bu iki gruba olan hem duygusal hem de örgütsel uzaklığını ise değerler dünyalarının birbirinden uzak olmasıyla açıklamakta: "İslamcılar kadar kendimi uzak hissettiğim bir de onlar var sanırım. Değerler dünyamız aynı değil, o nedenle uzağımız dindar ve Cumhuriyetçi kadınlardan. İkisi de tekçi bir ideoloji." (Kişisel Görüşme 10 Mayıs 2018)

Kürt kadınlar burda olursa biz gelmeyiz dediler

Ankaralı bir görüşmeci CFK'nin Kürt kadınlarla beraber çalışmamak konusunda gösterdikleri tavrın TFH için kabul edilmez olduğunu ifade etmekte; "Ankara Kadın Platformu'nu ilk kurduğumuzda Cumhuriyetçi kadınlar geldi, 'Kürt kadınlar burda olursa biz gelmeyiz.' dediler. İlk sorun buydu, net bir şekilde. Biz de 'Kusura bakmayın, onlar Ankara Kadın Platformu'nun bileşenidir, isterseniz gidin.' dedik. CHP'li kadınlar biz feministleri her yere çağırırlar. Ama Kürt kadınları ve dindar kadınları çağırmazlar. Bu bir hastalık aslında." (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). CFK'nin DK/MFK ile ya da ÖKH ile çalışmak istemediği momentler birçok görüşmeci tarafından hatırlanmakta. Ankara Kadın Platformu'nda benzer bir olay DK/MFK için de yaşanmakta, CFK platform bünyesinden DK/MFK çizgisini terk etmeye davet eder. Ancak dikkat çekici olan noktalardan biri, TFH'nin ÖKH çevresi dışlandığında onlara sahip çıkarken (ÖKH platformu terk etmek zorunda kalmazken), aynı platform çevresinin DK/MFK çevresi dışlandığında ses çıkarmaması ve DK'nin platformu bu nedenle terk etmek zorunda kalmasıdır.

Ancak, 2000li yılların başlarında CFK ile kurulamayan ittifakın şu anda herkesin kendi pozisyonunu yeniden gözden geçirdikten sonra sadece TFH ile CFK arasında değil, farklı kadın gruplarıyla beraber kurmanın zamanının geldiğini öne sürmekteler. Bunu da Türkiye’de seküler bir yönetime olan ihtiyaçla açıklamaktalar.

Hak temelli mücadele veriyorlardı

CFK’nin sorunlu yaklaşımı yanında kadın hareketine yaptığı katkının yadsınmaması gerektiğini bazı TFH görüşmecileri, “Ama bu kadınlar hak temelli mücadele veriyorlardı bir yandan. Devletçi de olsa seküler bir iktidarın kadınlar için daha özgürlükçü bir alan açtığı kesin. Ama tabii başka şeyler de giriyor işin içine. Bizim 12 Eylül, Kürt meselesi gibi bazı parametreleri değerlendirmemiz gibi...” şeklinde ifade etmektedir (Kişisel Görüşme 26 Nisan 2018).

Belki de bu nokta TFH ile CFK’nin en can alıcı çelişkilerinden birine işaret etmekte. Çünkü TFH, CFK ile seküler ekseninde birleşen bir kadın hareketi. Dahası, var olan siyasi iktidar içinde çizilen “makbul kadın” tanımından oldukça rahatsızlık hissetmekte. Ve görünen o ki, bu rahatsızlık TFH’nin yenden toplumda temsil gücü olan CFK çizgisindeki kadınlarla yaklaşmasına neden olmaktadır. Belki de TFH’nin temsil gücünün olmaması ve siyasi iktidar karşısında kendini güçsüz hissetmesi, 2015 sonrası konjonktürde CFK ile yaklaşmasının başat nedeni olarak görülebilir. Görüşmecilerden biri tam da bu görüşü destekler nitelikte bir görüş bildirmekte: “Şimdi belki orada da –CFK– feminist politikadan etkilenen kadınlar olmaya başladı. Şimdi 2010’lardan sonra ve AKP’nin iktidarının kadınlara yönelik politikaları sonucu yaklaşılıyor. Cumhuriyetçi kadınlar Gezi’den sonra LGBTİQ+ ve feminist hareketlere yaklaştılar. Özellikle Gezi Parkı Hareketi sonrası LGBTİQ+ Hareketi kabul etmeye başladılar.” (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018).

5.4.3. LGBTİQ+ Hareket ile ilişkiler

Ataerkiden söz ederken biraz da ikili cinsiyet sisteminden söz ediyoruz

TFH’den kadınlar genel olarak LGBTİQ+ Hareket ile ilişkilerinin üretken devam ettiğini, zaman zaman dayanışma zaman zaman ise ittifak ilişkisi içinde olduklarını, zaten bu iki hareketin de birincil amacının cinsiyet mücadelesi olduğunu ifade etmekteler. Ancak buna rağmen LGBTİQ+ Hareketin önceliğinin heteronormatif seksizm, kendilerinininkinin ise ataerki olduğunu ifade

eden İstanbul'dan bir görüşmeci aradaki vurgu farkını şöyle ifade etmekte: "Son yıllarda akışkan kimlikler meselesi var. Bizim bilmediğimiz bir şey değil. Ama ataerkiden söz ederken biraz da ikili cinsiyet sisteminden söz ediyoruz." (Kişisel Görüşme 26 Nisan 2018)

Seneler önce Güler Zere için kurulan destek platformuna LGBTIQ+ örgütlerin imzasını bir sosyalist örgütün istememesi üzerine tüm sol örgütlerin platformdan çekildiğini hatırlatan bir görüşmeci, bu tavrın zaman içinde değiştiğini iddia etmekte. Geziden sonra sol örgütlerin de LGBTIQ+ Hareket ile ilişkisinin değiştiğini ifade eden görüşmeci, 2018 yılında Alperenlerin Onur Yürüyüşü'nü tehdit etmesi üzerine sosyalist örgütlerin koruma önlemi aldığını hatırlatarak, genelde 2010 sonrası ama özellikle Gezi Parkı Hareketi sonrası SK, TFH, LGBTIQ+ Hareket ve ÖKH arasındaki ittifak ilişkisinin arttığına işaret etmekte.

5.4.4. Sosyalist Kadın Hareketiyle İlişkiler

TFH ile sosyalist kadınlar 1980'lerde aynı hareketlerde örgütlenen, benzer söylemlere sahip iki hareketin mensubu kadınlar olarak birbirlerini güçlendirdiklerini ifade etmekte. Hemen hemen aynı söylem ve eylemleri farklı örgüt yapıları içinde devam ettiren bu iki hareketten TFH, bağımsız kadın grupları içinde örgütlenerek, sosyalist kadınlar da dahil olmak üzere diğer kadın örgütleri için bir referans noktası oluşturmakta. Görüşmeciler bunu "Gidebileceğimiz en özgür yeri onlar bize gösteriyor." şeklinde ifade etmekte. (Kişisel Görüşme 10 Mayıs 2018). Sosyalist kadınlar ise ataerkiye karşı zaman zaman (eğer parti yapıları içindelerse) daha bütüncül bir mücadele vermekteler. Öte yandan, partiler içinde örgütlenmeyen sosyalist kadın yapılar ise yine TFH ile benzer bir hatta ancak belli bir çelişkiye odaklanarak (kadın cinayetlerini durdurmak gibi) ataerkiye karşı mücadele edebilmekteler. 8 Mart, 25 Kasım ve geniş katılımlı toplantılar dışında biraraya gelmeyen grupların yaşadığı bir çelişki görünmemekte.

5.4.5. Dindar Kadınlar/Müslüman Feminist Kadınlarla İlişkiler

TFH hattındaki kadınlarla konuşurken ve DK/MFK çizgisine dair ne düşündükleri sorulduğunda ilk verdikleri tepkiler DK/MFK çizgisindeki kadınların sayılarının eskiden de az olduğu ancak özellikle son yıllarda giderek azaldıkları ve bu azalmanın başat nedeninin birçok DK/MFK'nin hükümet yanında konumlanmaları olduğunu ifade etmekte. "2001'de Kader'in kadın siyasetçi eğitimine katıldım. O zamanlar Fatma Şahinler, Başkent Kadın Plat-

formu katılıyordu. Ama bence bunlar çok küçük bir çevre. Sonra o kadınların bazıları bakan oldular, eşcinsellikle ilgili abuk subuk konuştular. İktidar olunca değiştiler.” (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018)

Kapsayıcı söz bulamadık

Ankaralı görüşmelerden biri sözü üretirken kapsayıcı olmanın önemine işaret etmekte. 2011 yılında Roboski’de yaşananların ardından başlayan kürtaj tartışmaları sırasında Ankara’da TFH’nin kapsayıcı bir dili olduğunu, bunu da geniş kapsamlı toplantılara borçlu olduklarını ifade etmekte. Ancak son Medeni Kanun tartışmaları sırasında ve 2017 yılında gerçekleşen referandumda DK/MFK hattını kapsayacak söz üretemediklerini ifade etmekte: “Sözü üretirken onları da kapsayacak bir dil bulmalı. ‘Hayır’ döneminde de muhafazakar kadınlar dışlandı. Onların içinde de ‘hayır’ diyenler vardı.” (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018)

Politik özne olarak bakabilme fikrine açık değilim hala

Sosyalist bir örgüte bağlı olan ancak kendini feminist olarak tanımlayan bir kadın, başörtüsü yasakları döneminde yasağa karşı kurulan platforma katılmadıklarını ve bunu kendinin de bizzat desteklediğini ifade etmekte. Ancak bugün başörtüsü yasağına karşı olduğunu ifade etmesine rağmen, başörtülü kadınlara “politik özne olarak bakabilme fikrine açık değilim hala” düşüncesini ortaya koymakta (Kişisel Görüşme 10 Mayıs 2018). Bu noktada her ne kadar TFH’ye ait görüşmecilerin büyük çoğunluğunun DK/MFK hattındaki kadınlarla eşit siyasi bir düzlemde iletişim kurdukları söylene de, sosyalist hareketten son yıllarda kopmuş olan ve kendilerini feminist olarak adlandıran bazı kadınların halen başörtülü kadınlara karşı CFK ve SK’nin deneyimlediği üsttenci bakışa sahip oldukları söylenebilir.

Zaten eğreti duruyorlardı, bizi birarada tutan şey beden siyaseti

Az sayıda demokrat kadın olmasına rağmen dindar kadınların çoğunun iktidarın yanında konumlanmayı seçtiğini ifade eden TFH görüşmecilerinden biri, kendilerini dindar kadınlardan ayıran siyasetin, onlar için vazgeçilmez olduğunu, bu nedenle de dindar kadınlarla yaşadıkları çelişkinin konjonktürel değil ilkesel olduğunu ima etmekte: “Zaten dindar kadınlar eğreti duruyordu. Her kampanyamızın karşısında Kadem’i bulabiliyoruz. Beden siyaseti bizi beraber tutan çimento gibi... Bence dindar kadınları feminizmden ayıran en önemli neden beden politikası. Ama bu siyaset LGBTIQ+, Kürt,

sosyalist ve feministleri bir araya getirmiştir.” (Kişisel Görüşme 4 Temmuz 2018). Çatışma ve barış zamanlarında TFH, ÖKH, SK ve LGBTİQ+ grupların beraber üretebildiklerini, çünkü bu dört grubun da beden siyasetini içselleştirdiğini ifade eden TFH görüşmecilerinden biri, dindar ve Cumhuriyetçi kadınlarla birlikteliklerinin dönemsel olmasının nedeninin de beden siyasetinin parçası olmamaları ile açıklanabileceğini öne sürmekte.

5.4.6. Türkiye Feminist Hareketine Dair Notlar

Türkiye’deki kadın hareketleri içinde en geniş ilişki ağına sahip hareket Türkiye Feminist Hareketi. Diğer tüm kadın hareketleriyle ittifak ya da dayanışma ilişkisi kuran TFH’nin farklı kadın grupları arasında köprü işlevi oynadığı söylenebilir.

TFH bu anlamda olabildiğince geniş bir tabanla dayanışma ve ittifak ilişkisine girmekte.

Tablo 05: Türkiye Feminist Hareketi İlişkilenmeleri ve Konumu

Hareketler	Dayanışma	İttifak	Çelişki/ Gerilim	İlişkilene Mekanları
Özgür Kadın Hareketi	Var	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler, Parti
Sosyalist Kadınlar	Var	Var	Yok	Partiler, Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
LGBTİQ+ Hareket	Var	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar	Var	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar	Var	Yok	Var	Kampanyalar, Dernekler, Platformlar

5.5. SOSYALİST KADIN HAREKETİ İLİŞKİLENMELERİ VE KONUMU

Sosyalist hattaki kadınlarla yapılan görüşmelerde üç önemli nokta öne çıkmakta:

Kitle hareketi yaratmaya çalışıyoruz

Daha çok mahallelerde ve fabrikalarda örgütlenen, SK hattında konumlanan kadınlar sınıf temelli bir kitle hareketi oluşturmak için daha uzun erimli örgütlenme çalışmaları yürütmektedirler. İstanbul'daki görüşmecilerden biri, bu nedenle SK'nin birincil amaçlarından birinin bir kitle hareketinin içinde emekçi kadın hareketi oluşturmak olduğunu ifade etmekte: "Kitle hareketi yaratmaya çalışıyoruz. Biz işçi sınıfıyla da, gençlik hareketiyle de, kadın hareketiyle de aynı şeyi değişik kesimlerle yapıyoruz... Biz emekçi kadın hareketini örgütlemeye çalışıyoruz. Bir fabrikada parti olarak örgütleniyoruz. O nedenle bütünsel bir örgütlenme yapmaya çalışıyoruz. Bu temeli oluşturmak da toplumsal dönüşüm için gereklidir." (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018). TFH ve SK hattındaki kadın gruplarının ikisi için de sınıf eksenli mücadele önemli olsa da TFH mücadele hattında daha çok sosyal medya ve internet üzerinden, kadına karşı şiddetle mücadele, yasal zeminde verilen hak mücadelesi ve farklı toplumsal çelişkilerin kesişimi daha fazla yer tutarken, Ankara'daki görüşmecilerden biri TFH'yi bu konuda eleştiren bir tonda, kendi odaklarının kadının emek ilişkileri olduğunu ifade etmekte: "Kadının tüm sorunları şiddete indirgeni. Çalışma koşullarına dair hiçbir tartışma olmadı mesela." (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). SK daha çok emek eksenli mücadeleyi önelemekte.

Bir partinin içindeki dönüşüm de toplumsal dönüşümü hazırlamak adına önemlidir

Öte yandan, böyle bir örgütlenme çalışmasını düzenli bir biçimde yürütebilmek için önce parti içi örgütlemeye ağırlık verdiklerini ifade eden İstanbul'daki SK üyesi "Bir partinin içindeki dönüşüm de toplumsal dönüşümü hazırlamak adına önemlidir. Biz kadın hareketinin önemi konusunda parti için dönüşümü sağladık. Tüm erkekleri, özellikle yöneticileri buna ikna ettik." dedikten sonra, bundan sonraki nesiller için sosyalist kadın mücadelesinin daha rahat devam edeceğini, çünkü kendilerinin bir sistem oluşturduklarını ve bu sistemin ileride görece daha rahat işleyeceğini ifade etmekte (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018).

Bunu kadınlar 15 yıldır bu memlekette yapıyor zaten

Ankara'daki sosyalist bir görüşmeci Türkiye siyasetinde son yıllarda deneyimlenen HDP siyasetinin yerelden, çoğulcu ve demokratik bir yapı kurulması adına çok önemli olduğunu ifade etmekte. Ancak bu deneyimin Türkiye'de kadınlar tarafından 15 yıldır devam ettiğini ifade eden görüşmeci, "Kürt sorununun sadece Kürtlerin sorunu olmadığını Türkiye kamuoyuna anlatmakta kadın hareketinin deneyimi çok önemlidir. Şu an HDP vekillerindeki çeşitliliğe baktığımızda gördüğümüz Halkevlerinden, HTKP'den ya da Hüda Kaya gibi isimlerin HDP'yle olması gibi şeylerden söz ediyorum. Bunu kadınlar 15 yıldır bu memlekette yapıyor zaten. Kürt kadınları, sosyalistler, feministler hep beraberdiler zaten. Ankara'da zaten 15 yıldır 8 Mart metinleri iki dilde okunur. Kürtçe okunur." demekte (Kişisel Görüşme 2 Temmuz 2018). Bu nokta ile kadın hareketinin eril Türkiye siyasetine etkisinin yadsınamaz düzeyde güçlü ve olumlu olduğuna işaret etmekte.

5.5.1. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler

Biz feminizme karşı önyargımızla hesaplaştık

Ankara'dan bir görüşmeci, "Ankara Kadın Platformu içindeki buluşmamız birbirimizden öğrendiğimiz bir dönemdi. 18 yıl geçmiş, biz orada birbirimizi anlamaya ve tanımaya ve dinlemeye falan çalıştık." derken (Kişisel Görüşme 2 Temmuz 2018), benzer görüşe sahip başka bir görüşmeci ise kendini, "Bizim partimiz içinde feminizme karşı ciddi bir önyargı vardı. Biz zamanla şunu fark ettik. Bizim önyargımız feminist hareketin bize karşı olan önyargısından daha fazla değilmiş. Biz feminizme karşı önyargımızla hesaplaştık." şeklinde ifade etmekte (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018). TFH ve SK benzer hatlardan yürüyen ancak odakları farklı iki hareket olarak düşünülse de, Sosyalist kadınlar zaman zaman verdikleri mücadelenin TFH tarafından anlaşılmadığını ifade etmekte: "Feministlerin son Flormar direnişinde erkek işçileri ayırıp birbirinden, erkek işçilere, 'Siz geri durun.' demeleri gibi pratiklerin asla parçası olamayız." (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018). TFH'nin sürdürdüğü bağımsız kadın örgütlenmesi, tüm kadın hareketleri tarafından desteklenmekte. Ancak SK gibi karma örgütlenme deneyimine sahip hareketler örgütlenme pratiklerinde zaman zaman TFH ile çelişkiler yaşamaktalar.

5.5.2. Özgür Kadın Hareketiyle İlişkiler

Ev sahibi duygusuyla bizimle ilişkilendiler

İstanbul'dan sosyalist bir görüşmeci ÖKH ile ilişkilerinin Kürt bölgesinde ve Türkiye'nin batısında farklı biçim aldığı ifade etmekte. Batıda daha eşitlikçi bir ilişki kurabilirlerken, Kürt bölgesinde kurulan ilişkide ÖKH'nin tâbiyet beklediğine değinen görüşmeci, Kürt bölgesinde ÖKH'nin "ev sahibi" gibi davrandığını öne sürmekte: "ÖKH ile biraraya geliştirmiş genelde İstanbul'da oluyor. Bölge Kürt hareketinin egemen olduğu bir yer. Dolayısıyla oradaki ilişkilenecek sadece oradaki kadın değil parti varlığımızla, İstanbul'daki gibi değil. HDK ve HDP ilişkilenecek biraz daha değiştirdi ama orada ilişkilendiğimizde ev sahibi duygusuyla bizimle ilişkilendiler." (Kişisel Görüşme. 18 Temmuz 2018)

Bu eşitsiz ilişkilenecek formuna dair eleştirel bir yaklaşımda bulunmuş olmasına rağmen çatışmalı dönemlerde ÖKH'den kadınların diğer hareketler tarafından yalnızlaşmalarına dair gelen eleştiriyi tamamen kabul etmekte: "Barış zamanında beraber yürümek daha kolay ve insanlar dinlemeye daha açık. O nedenle barışta yakınlaşıyoruz. Ve Kürt kadınlar haklılar, çatışma zamanlarında uzaklaşıyoruz. Çatışma döneminde her şey daralıyor." (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018). Bu ilişkinin daralmasında en zor durumda kalanların kadınlar olduğunu öne süren görüşmeci, ancak ÖKH'nin de barış ve çatışma dönemlerinde farklı yaklaşım içinde olduğunu vurgulamakta.

ÖKH'nin barış zamanlarında kendileriyle daha umursamaz ve dayatmacı bir ilişki kurduğunu, çatışmalı dönemlerde ise daha yapıcı davrandığını öne sürmekte: "Kürt kadınının çatışmalarda yalnız kaldığına dair serzenişinde sonuna kadar haklıdır. Ama çatışma zamanlarında Kürt hareketi bize daha kapsayıcı söylemlerle geliyor, daha birlikte hareket etmeye açık şekilde. Barış zamanlarında daha dayatmacı bir şekilde geliyor." (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018)

Sosyalist görüşmecilerin eleştirdiği noktalardan biri de ÖKH'nin TFH ile kendilerinden daha yakın bir ilişki içinde olması: "Biz ÖKH için şunu düşünüyorduk? Biz ÖKH ile neden emekçi karakterde bir ortaklık yürütemiyoruz da feminist hareketle daha yakınlar? Bu kaygı ve düşünceler bizim tüm hareketleri, kadın hareketi ve Kürt hareketini politik olarak konumlandırmamıza yardımcı oldu." (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018). Kürt bölgesinde örgütlü bir hareketin parçası olan bu görüşmeci, kendilerinin ilkesel ve pragmatik olarak Kürt halkıyla daha organik ve yakından bir ilişki kuruyor olmalarına

rağmen, ÖKH'nin TFH'ye kendilerinden daha yakın olmasının ÖKH'nin emek hareketiyle kurduğu bağın zayıf olmasıyla ilişkilendirmekte ve bu açıdan da ÖKH'yi zaman zaman gereğinden fazla pragmatist ve yeterince sınıf eksensiz olmayan bir hareket olarak gördükleri sonucu çıkmaktadır.

Kürt sorunuyla ben sadece dayanışmam

Öte yandan, Kürt bölgesinde örgütlü bir partinin de üyesi olan İstanbul'dan sosyalist bir görüşmeci, Kürt bölgesi içinde ÖKH ile bir dayanışma ya da ittifak ilişkisinden ziyade kendilerini alanda bir siyasi özne olarak konumlandıklarını ifade etmekte: "Kürt sorunuyla ben sadece dayanışmam, aynı zamanda bununla ilgili alanlarda verdiğimiz bir mücadele var. Biz batıda, oradaki sorunları Kürt hareketinden daha fazla anlatıyoruz insanlara zaten. Bu nedenle bizim asıl derdimiz dayanışma değil, birlikte yapmak olmalı." (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018)

Son olarak ise, Ankara'dan bir görüşmeci 2015 sonrası çatışmaların başlaması ile devam eden şiddet sarmalı içinde ÖKH'den bir nebze uzaklaştıklarını ifade etmekte. Bu uzaklaşmanın temel nedeninin barış talebinin kriminalize edilmesi olduğunu ifade eden görüşmeci, diğer taraftan son dönemde (tıpkı İzmir kentindeki sosyalistler, TFH ve LGBTİQ+ Hareketin aktivistleri gibi) Ankara'daki siyasi çevrede, yüzlerini görebildikleri kişilerle daha da yakınlaştıklarını ifade etmekte: "7 Haziran sonrası, Kasım seçimine giden süreci, Işid katliamları ve bölgenin yakılması, 10 Ekim'de dostlarımızı kaybettik. Biz biraz bölgeyi hissettik Ankara'da, demek yıllarca OHAL böyleymiş. Kendi içimizde, dar bir çevrede yakınlaştık." (Kişisel Görüşme 2 Temmuz 2018). İzmir'deki görüşmecilerin büyük çoğunluğu, Ankara'da ise iki görüşmeci, şiddetin arttığı çatışmalı dönemlerde Kürt bölgesiyle ilişkilerinin uzaklaşmasına rağmen, kendi kentlerindeki kadın hareketleri içinde yakınlaştıklarını ve birbirlerine daha fazla sahip çıkabildiklerini ifade etmekte.

5.5.3. LGBTİQ+ Hareket ile ilişkiler

Öğrenerek geliştiriyoruz

İzmir'deki sosyalist görüşmecilerden biri LGBTİQ+ Hareket ile ilişkilerinin karşılıklı öğrenme süreci içinde devam ettiğini ifade etmekte: "LGBTİQ+ Hareketi öğrenerek geliştiriyoruz. Her harekette olduğu gibi daha eski üyelerimiz daha muhafazakar bakıyorlar, hem kadın hareketine hem de LGBTİQ+ Harekete." (Kişisel Görüşme 2 Temmuz 2018)

Ancak bu karşılıklı öğrenme sürecinin dışında iki hareketin ilişkisini etkileyen toplumsal ve siyasi etkenler de mevcut. Bu etkenler de, SK'nin kendi yapısı içinde LGBTIQ+ Hareket ile ilişkisini, dışarıdaki LGBTIQ+ gruplarla olan ilişkisinden farklı kurmasına neden olmaktadır.

Saldırıya uğradıklarında destek verimiz

Sosyalist görüşmeciler kendilerinin dışında bir LGBTIQ+ oluşumunu destekler görünmektedirler. Bu hareketin yaşadığı toplumsal ve siyasi çelişkilerin ve Türkiye'de maruz kaldıkları saldırıların farkında olmalarından kaynaklı herhangi bir dış saldırıya karşı LGBTIQ+ Hareket ile ittifak ilişkisine girmeye hazır olduklarını ifade etmektedirler. Keza 2017 yılındaki Onur Yürüyüşü'nde Alperenlerin Onur Yürüyüşü'ne yaptığı tehditler²² sonucu SK'nin parçası olduğu sosyalist hareket Onur Yürüyüşü'nde koruma görevi almayı teklif etmekteydi: "LGBTIQ+ Hareket ile bir tartışmamız yok, dayanışma içindeyiz. Saldırıya uğradıklarında destek verimiz." (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018)

Muhtemeldir ki bu partinin üyeleri içerisinde eşcinsel ya da lezbiyen olan vardır

Ancak sosyalist görüşmecilere kendi hareketleri içinde LGBTIQ+ üyelerle ilişkiler sorulduğunda yanıt biraz daha çetrefilli, iki katmanlı bir hale dönüşmekte: "Biz daha emekçi ve yoksul mahallelerde örgütlenmeye çalıştığımız için, mahallede bunları çok konuşamayız... LGBTIQ+ birey olarak sizinle çalışabilir miyiz diyorlar? Bize LGBTIQ+ bir birey sizin partinizde yer alabilir miyim diye sorduğunda, biz bizim bir parti hukukumuz var bu parti tüzüğüne uyan herkes yer alabilir deriz... Muhtemeldir ki bu partinin üyeleri içerisinde eşcinsel ya da lezbiyen olan vardır, kimliğini açıklamamış olan vardır. Öncelikleri ya da hayatta duruşuyla ya da bulunduğu alanla ilgili zorlukları da vardır. Memlekette hem eşcinsel olacaksın, hem bunu açık bir şekilde yaşayacaksın, hem de gidip Bursa'da metal işçileriyle örgütleneceksin, bu o kadar kolay bir şey değil. Nasıl ki kadın meselesinde kimlikçi değilse, nasıl Kürt meselesinde kimlikçi değilse, cinsiyet meselesinde de –her nasıl nitelendiriliyorsa herkes açısından değişiyor çünkü– orada da kimlikçi değildir. Ama bu partinin kendi hukukuyla, eşcinsel olan üyesiyle ilgili hukukuyla ilgili bir şey değil." (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018). Yanıtın iki katmanı açılmaya muhtaç. Keza, iki katmanın iki farklı etiko-siyasi çağrışımı mevcut.

22 <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201706191028955156-alperen-ocaklari-onur-yuruyusu-devlet-musaade-mican/>, <https://www.cnnturk.com/turkiye/alperen-ocaklarina-onur-yuruyusu-cezasi>

Yukarıdaki anlatıda görüşmeci, “Muhtemeldir ki bu partinin üyeleri içerisinde eşcinsel ya da lezbiyen olan vardır, kimliğini açıklamamış olan vardır.” diyerek hareketlerinin içinde LGBTİQ+ bireylerin varlığından habersiz olduğunu ifade etmekte. Bu konuya eğilememelerini ise iki katmanlı bir yanıtla açıklamakta:

Birinci kısım; “Memlekette hem eşcinsel olacaksın, hem bunu açık bir şekilde yaşayacaksın, hem de gidip Bursa’da metal işçileriyle örgütleneceksin, bu o kadar kolay bir şey değil.”

İkinci kısım ise, “Nasıl ki kadın meselesinde kimlikçi değilse, nasıl Kürt meselesinde kimlikçi değilse, cinsiyet meselesinde de –her nasıl nitelendiriliyorsa herkes açısından değişiyor çünkü– orada da kimlikçi değildir. Ama bu partinin kendi hukukuyla, eşcinsel olan üyesiyle ilgili hukukuyla ilgili bir şey değil.”

Yanıtın birinci kısmı Türkiye toplumuyla ilgili ayakları yere basan gerçekliklere dayanmakta. Sahada çalışan birçok kişinin kabul edebileceği gibi, herhangi bir siyasi örgütlenme çalışmasında tüm çelişkiler üzerine aynı anda çalışmak mümkün değildir. Eğer metal işçilerinin fabrikadaki emek eksenli sorunlarına odaklanılmaktaysa, bu durumda muhtemelen LGBTİQ+ hakları ile ilgili çalışma yapmak çok mümkün olmayacaktır. Bu olumsal gerçeklik birçok kişi tarafından kabul edilebilir bir iddiadır. Ancak yanıtın ikinci kısmı, iki açıdan sorunlu görünmektedir. Herhangi bir sosyal gruba, o grubun farklarına ve onlara özgün çelişkilere dair bir iç parti hukuki düzenlemesi yapılmayacağını ifade etmek, bunun yanında bu grupla ilgili söylemsel ya da örgütlenme düzeyinde bir görünürlük sağlamamak, sosyal koşullarla açıklanabilecek bir durum değildir. Sınıf eksenli çalışan SK her ne kadar cinsiyet sorunlarına ve Kürt meselesine “kimlikçi” yaklaşmıyor da olsa, bu konuları kendi çalışma alanları arasına almış ve kadınlarla ilgili ve Kürt halkıyla ilgili özgün çalışmalar yürütmektedir. Bu nedenle kadına dair aldığı ya da Kürt meselesine dair aldığı tavırla LGBTİQ+ Hareket arasında yapılan eşitleme sorunlu görünmektedir.

5.5.4. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlarla İlişkiler

Cumhuriyetçi kadınlar niyetli olmadan çok yıkıcı bir rol oynayabiliyorlar

CFK ile genel olarak iletişim kurmakta zorlandıklarını ifade eden farklı görüşmeciler, hak alanındaki mücadelede önemli adımlar atmış olmalarına rağmen CFK’nin yıkıcı ve üstten tavrını eleştirmekte: “Cumhuriyetçi kadın-

larla konuşmak çok zor. AKP ve MHP'lilerle konuşmak daha kolay oluyor. Cumhuriyetçi kadınlar niyetli olmadan çok yıkıcı bir rol oynayabiliyorlar.” (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018). Bunun ötesinde bir işçi sınıfı mahallesinde kadın dayanışma evinde çalışan bir sosyalist görüşmeci CHP'li kadınların üsttenci tavrının onları da çok zor duruma düşürdüğünü ifade etmekte: “... CHP mahalleye çok şık çantalarla, sokakta fakir var mı diye aranan kadınlar yolluyor. Sonra 4 çocuklu kadınları gördüklerinde ‘Ay, sen de çok çocuk yapmışsın.’ deyince mahalledeki kadınlar onlara kapılarını kapatıyor.” (Kişisel Görüşme 17 Temmuz 2018)

Son dönem, idam, hadım, çocuk istismarı konularında daha yapıcı olduklarını söylememiz gerek

Ancak İstanbul'daki sosyalist görüşmecilerden biri özellikle son dönemde CFK ile daha fazla ortaklaşabildiklerini öne sürmekte: “Son dönem, idam, hadım, çocuk istismarı konularında daha yapıcı olduklarını söylememiz gerek. Bu da son dönemdeki genel sıkışmışlık ve onların sıkışmışlığı ile alakalı olduğunu düşünüyorum, seçim sonrasında hemen değişebilen, daha pragmatist yaklaşımlar.” (Kişisel Görüşme 18 Temmuz 2018). Sosyalist görüşmeciler CFK'nin bu yapıcı tavrının muhalefette siyasi alanlarının daraldığı bir dönem olmasına bağlamakta ve seçimlerde CHP'nin güçlenmesi halinde bu tavırlarının değişeceğini düşündüğünü de eklemekte. Bu noktada SK ve CFK arasında güven ilişkisinin eksikliğinden söz edilebilir.

5.5.5. Dindar Kadınlarla/Müslüman Feminist Kadınlarla İlişkiler

Sosyalist görüşmeciler DK/MFK çevresiyle ilişkilenediklerini, ama örgütledikleri kitleler arasında Müslümanların olduğunu ifade etmekte. Ancak kendi hareketleri ya da yapıları içinde dindar kimseyi tanımadıklarını ifade eden sosyalist kadınlar, dindar kadınlara karşı ayrımcılık yapmadıklarını ifade etmekte.

Umuda Dair - Esenyalı Kadın Dayanışma Derneği

SK içinde örgütlü bir işçi kadının anlattıkları belki de tüm kadın hareketleri için bir umut örneği olabilir. 2013 yılında İstanbul'da bir işçi mahallesi olan Esenyalı'da kadınlar kendi aralarında bir dayanışma derneği kurmuşlar. Başlarda ne yapacaklarını tam olarak bilmiyorlarmış, ancak mahallelerinde yaşadıkları sorunlarla başatmenin yollarını aramak ve dayanışmak adına bir mekana ihtiyaçları olduğunu fark etmişler. Daha çok eşleri tarafından şid-

det gören, ensest mağduru çocuklara dair çalışmalar yürütmüşler. Dernekte çalışan bir kadın görüşmeci, “5 yıl boyunca 550 vaka geldi bize. 8 kadın öldürüldü. 150 çocuk ensest, taciz, tecavüz sonucu ölen 2 çocuk ile çalıştık.” diye açıklamakta. Şu anda gönüllü uzman psikolog ve hukukçularla çalıştıklarını ifade eden görüşmeci, farklı siyasi konumlardan kadınlarla beraber ürettiklerini, hiçbir şey yapamaları da çocuk tacizinin görünürlüğünün bu kadar arttığı bir dönemde, çocuklarını teslim edebilecekleri bir kadın ağına sahip oldukları için mutlu olduklarını ifade etmekteydi.

5.5.6. Sosyalist Kadınlara Dair Notlar

Sosyalist Kadınlar 1980’li yıllardan beri kurdukları organik ilişki nedeniyle TFH ve ÖKH çevresindeki kadınlarla farklı dayanışma ve ittifak ilişkilerine açıklar. Yaşadıkları çelişkiler olmasına rağmen bu ortak üretimlerini engellemekte. LGBTİQ+ Hareket ile gelişmekte olan bir ilişkileri var. Zaman zaman ittifak ilişkisine girmekteler. CFK ve DK/MFK hattındaki kadınlarla biraz daha uzak oldukları söylenebilir. CFK ile zaman zaman dayanışma ilişkisi kurabilseler de DK/MFK ile oluşturdukları ortak bir ilişki bulunmamakta.

Tablo 06: Sosyalist Kadın Hareketi İlişkilenmeleri ve Konumu

Hareketler	Dayanışma	İttifak	Çelişki/ Gerilim	İlişkilenme Mekanları
Özgür Kadın Hareketi	Yok	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler, Parti
Türkiye Feminist Hareketi	Var	Var	Var	Partiler, Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
LGBTİQ+ Hareket	Yok	Var	Var	Dernekler, Partiler
Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar	Yok	Yok	Yok	
Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar	Var	Yok	Var	Kampanyalar, Dernekler, Platformlar

5.6. LGBTİQ+ Hareketin İlişkilenmeleri Ve Konumu

Bir İç Tartışmaya Dair

LGBTİQ+ Hareket ile yapılan görüşmelerde, bu hareketin içinde iki ana konumlanma olduğu gözlemlendi. Bu konumlanmalardan ilki queer-feminist

yaklaşım²³, diğeri ise trans-feminist²⁴ yaklaşım. İzmir ve Ankara'da görüşülen iki görüşmeci, queer feminizmin kendilerini en rahat ifade ettikleri hat olduğunu belirtmekte. İkili cinsiyet rollerinden ve her türlü kimlik tanımından uzak kalmak isteyen bu görüşmeciler hiçbir tanımlamaya bağlı kalmadan, "oldukları gibi" yaşamaya devam etmek istediklerini belirtmekte. Türkiye feminist hareketinin aşamadığı toplumsal cinsiyete dair rollerin ya da trans feminizmin pratikte aşamadığı ikili cinsiyet rollerinin cinsiyet özgürleşmesinin önünü tıkadığını ifade eden görüşmeciler, cinsiyetin akışkanlığını kimlikler ve adlandırmalarla tıkanmanın sorunlu yanına işaret etmekte.

Öte yandan, trans feminist bir hattan ilerleyen bazı görüşmeciler, trans feminizmin toplumsal cinsiyet odaklı mücadele veren, daha çok TFH hattında olan feministlerle queer feminizm arasında bir geçiş formu olduğunu ifade etmekte. Queer feminizmin nihai özgürleşmeyi gösterdiğini, ancak ona giden yolların önünü tıkadığını trans-feministlerden biri şu şekilde belirtmekte: "Queer feminizm bizim verdiğimiz bedeli yok sayıyor. Aile bağlarının, diplomanın yok sayılması demek; trans olmak. Yeniden doğuyorsun. Bu mücadeleye karşı kimliksizlik üzerinden bir politika yaptıklarında bize ters geliyor. Ben de komünizm istiyorum, sınıf olmasın, şu olmasın, bu olmasın, ama kusura bakma da benim Alevi Kürt kimliğim önemli. Burada, translar, queer feminizmde zorlanıyor." (Kişisel Görüşme 26 Mayıs 2018)

Queer feminizmi ya da trans feminizmi tercih eden feministler arasında ilkesel bir ayrım bulunmasa da, taktiksel bir farklılık göze çarpmakta. Her iki hareket, tıpkı TFH gibi, heteronormatif cinsiyet rejiminin aşdığı bir dünyanın daha adil bir dünya olacağı noktasında birleşmekte. Ancak bu dünya tahayyülüne giden yollarda ayrılmaktalar. Yaşanan çelişki yapılan siyasetin önünü tıkamadığından aksine yeni tartışmalar açtığından üretken bir çelişki olarak adlandırılabilir. Bu iki grubun tartışması, TFH hattında toplumsal cinsiyete odaklanan feministlerin yaklaşımıyla birlikte düşünüldüğünde farklı tartışma konuları ortaya çıkmaktadır.

5.6.1. Türkiye Feminist Hareketi ile İlişkiler

Erkeklerden alınan bir kültür başkalaşarak feminizmin içine giriyor

İstanbul'da yapılan görüşmelerden birinde, görüşmeci, toplumsal cinsiyet odaklı feminizme olan eleştirilerini ortaya koymakta. Toplumsal cinsiyet

23 Judith Butler'ın Cinsiyet Belası adlı metninde tartıştığı çerçevede.

24 <http://bostonreview.net/gender-sexuality/jack-halberstam-towards-trans-feminism>

odaklı feminizmin cinsiyet kimliklerini ikili rollere hapsettiğini ortaya koyan trans-feminist görüşmeci, TFH'nin kadınlar açısından kısıtlayıcı bir rol oynadığını ifade etmekte: "Erkeklerden alınan bir kültür başkalaşarak feminizmin içine giriyor... İkili cinsiyet rejimini kabul eden her hareket reformisttir. Nedir, kadın-erkek eşitliğine odaklanırsın, transı da kadın kabul edersin... Feminist hareketin en ileri devrimci adımı budur. Çünkü baştan ikili cinsiyet rejimini sorgulamaz... Trans-feminizm burada kadın hareketine yol gösteren bir yerde duruyor. Çünkü cinsiyet kodlamasını kadın ya da erkek olarak var etmiyor." (Kişisel Görüşme 26 Mayıs 2018). Bu eleştiri üst bölümdeki tartışmayla beraber düşünüldüğünde trans-feminizm, ne sadece TFH gibi ikili cinsiyet rolleri içinde mücadele veren, ne de queer hareketin yaklaşımı gibi bu kimlikleri tamamen yok sayan bir yerde durmaktadır. Trans-feminizm var olan kimliklerin arkasındaki bağlamı dikkate alarak, onları tamamen yok saymadan, onlardan kurtulmanın doğru siyasi hat olduğunu öne sürmekte.

... Diğer taraflardan da daha fazla konuşuyoruz, kendimizi anlatıyoruz

Ankara'dan bir görüşmeci LGBTİQ+ Hareketin TFH'nin söylemine göre daha kapsayıcı olduğunu düşünmekte. Feministlerin söyleminin sadece kadınları kapsadığını ifade eden görüşmeci kendilerinininkinin tüm insanlığın özgürleşmesi adına bir iddia içerdiğini ifade etmekte. Ancak toplumsal olarak daha az kabul edilen bir hareket olmalarından kaynaklı, kendilerini anlatmak için daha fazla çaba sarf ettiklerini de eklemekte: "Feministler, kadınların kurtuluşu kadınlar içindir diyor. Biz eşcinsellerin kurtuluşu heteroseksüelleri de özgürleştirecek diyoruz. O yüzden bizim biraz farklı bir yaklaşımımız var. Biz insanların değişip dönüşebileceğine inanıyoruz. Biz bu nedenle hep kendimizi anlatan taraf oluyoruz, diğer taraflardan da daha fazla konuşuyoruz, kendimiz anlatıyoruz." (Kişisel Görüşme 10 Eylül 2018)

Karşılaşmalar arttıkça, feminist hareket ve LGBTİQ+ hareketi, bunlar yakınlaşıyor, karmalaşıyor

Son olarak ise, hem Ankara'da hem İstanbul'da örgütlü olan bir görüşmeci, 2000'li yılların başında başlayan LGBTİQ+ Hareket görünürlülüğünün, 2007 sonrası TFH içinde daha 'normal' kabul edilmeye başladığını, LGBTİQ+ bireylerin kendilerini feminist ortamlarda daha rahat ifade edebilmeye başladığını öne sürmekte ve bu değişimi bu iki hareketin karşılaşmalarının artmasıyla açıklamakta: "2007'den sonra yavaş yavaş başladı LGBTİQ+ normalleşmesi. 2007'de en büyük Onur yürüyüşü olmuştu. Bir birikimin sonucu gibi oldu.

Sosyal medya ve internet kullanımı, insanların bilgi alması, nereye gidebilirmiyi kolaylaştırdı... Sonra bu toplanmalar Ankara Kadın Platformu'na dönüştü, 2005-6'da başladı ve çok uzun soluklu oldu. Ankara Kadın Platformu hâla toplanır, eylem grubu oldu... Sonra karışmaya başladık. Ben gittim, Kader'e üye oldum ve orada görünürlük sağlamaya başladım ve kadın örgütleri bu konuda esnemeye başladılar... Eskiden Ankara Kadın Platformu'nda kadınlar 'Ben lezbiyenim.' diyemezdi. Şimdi kırıldı bu. Eskiden lezbiyenler başka örgüttü ve heterolar başka. Şimdi böyle değil... Karşılaşmalar arttıkça, feminist hareket ve LGBTIQ+ Hareket, bunlar yakınlaşıyor, karmalaşiyor." (Kişisel Görüşme 4 Mayıs 2018)

5.6.2. Özgür Kadın Hareketi ile İlişkiler

Ben ancak kendi devletime savaşma diyebilirim

Ankara'da bir dernekte uzun yıllardır örgütlü olan bir LGBTIQ+ aktivisti ÖKH ile ilişkilerinin birçok hareketten daha yakın olduğunu ifade etmekte. Derneklerinin antimilitarist bir çizgide siyaset yaptığını öne süren aktivist, ÖKH ile yaşadıkları yegane çelişkinin öz savunma konusundaki duruşları olduğunu ifade etmekte: "Bizim ÖKH ile en büyük ayrılığımız, silahlı mücadeleyi desteklemiyoruz biz. İnsan hakları, temel haklar meselelerinde ses çıkardık, onlar da bir ayrımcılığa uğradığında çıkardık. Kürtlerin de LGBTIQ+'ya desteği çok. Bizim Kürt siyasal hareketiyle yakınlığımız sosyal demokratlarla olduğundan daha fazla. Ulusalıcılardan kesin daha fazla... Biz iki tarafa da 'silah bırak' diye çağrı yapıyoruz. Kobane'ye gitmedik, üzerine gündem bile olmadı. Kobane de bir savaş yani, ben gerilla kadını övemem. Benim feminizimim böyle bir şey değil. Ben ancak kendi devletime savaşma diyebilirim ve bunu da herkesin kendi muhattabına söylemesi gerektiğini düşünüyorum. Bizi HDP davet ederse gideriz ama PKK davet ederse tabii ki gitmeyiz. MHP de çağırırsa gitmek gerektiğini düşünüyorum. LGBTIQ+'lara nefret söylemi üretten hiçbir yere gitmeyiz." (Kişisel Görüşme 4 Mayıs 2018). LGBTIQ+ hareketin anti-militarist gruplarının ÖKH ile birincil çelişkisi, ÖKH'nin Kürt siyasal hareketiyle olan ilişkisi. Bunun dışında ÖKH ve HDP ile siyasal ilişki geliştirmeye çalışmaktalar. Bu tarz bir ilişkilendirme daha çok kendi durdukları konularını değiştirmeden, sahip oldukları birikim ve kaynaklarını paylaşmaya açık bir dayanışma ilişkisi olarak görünmekte.

Seks işçiliği yapmamış bir trans kadın yok Türkiye'de

Kendini Kürt Alevi olarak tanımlayan, LGBTIQ+ Hareket öncesinde sosya-

list-devrimci bir örgütte yer alan İstanbul'dan bir görüşmeci, ÖKH ile beraber birçok çalışmada yer aldıklarını, kendilerinin Kürt bölgesinde çalışmalar yürüttüğünü, ancak ÖKH içinde örgütlü olmasının, bölge koşulları buna izin vermeyeceği için, imkansız olduğunu ifade etmekte. ÖKH'nin onlara alan açarken çok fazla değişkeni aynı anda göz önünde bulundurmamak zorunda kalmasından dolayı, LGBTİQ+ hak mücadelesinin ÖKH içinde zorunlu olarak geri planda kaldığını ifade etmekte. "ÖKH, Türkiye'de ön açıcı ve pratikte birçok şeyi dönüştürebilecek bir hareket. Ama translarla ilgili bir tepki vermiyorlar, çünkü hareketin ilkeleri var. Mesela geçmiş senelerde trans aday adayları olduğunda HDP seks işçiliği yapmamış biri olsun, istedi. Bu bize küfür yani. Seks işçiliği yapmamış bir trans kadın yok Türkiye'de." (Kişisel Görüşme 26 Mayıs 2018). Buna benzer çelişkiler bazı LGBTİQ+ grupların yaşadığına ilişkin çelişkilere rağmen, ÖKH ile ittifak ilişkisi içine girmesini engellemekte.

Bariş Anneleri bizi sahipleniyor

Öte yandan İzmirli queer görüşmecilerden biri İzmir'deki LGBTİQ+ gruplar ile ÖKH çizgisinin oldukça uyumlu ve ittifaka dayanan bir ilişkisi olduğunu öne sürmekte. "Bariş anneleri, okuma yazma bilmeyen, Müslüman kadınlar, başta bize karşı negatif baktıklarını düşünüyordum, ama öyle değil. Bizi sahipleniyorlar. Mesela Bariş Anneleri partiye geldiklerinde abdestli olduklarından erkeklerle el sıkışmazlardı, ama beni kucaklayıp öpüyorlardı. Ben kendimi anlattığımda hiçbir olumsuz tepkiyle karşılaşmadığım gibi partiyle ilgili yaşadığım sorunlarda arkamda durdular. Cemile Ana, Bariş Annesi, milletvekili aday, LGBTİQ+'larla ilgili de konuşuyor. Bizim yürüyüşümüze çağrıda bulundu." (Kişisel Görüşme 3 Haziran 2018). Yukarıdaki görüşmeye paralel bir biçimde, ÖKH ile LGBTİQ+ Hareket arasındaki ittifak ilişkisinin iki hareketin de karşılıklı oluşturduğu empati ile geliştiği görünmekte.

Biz bu sürecin neresindeyiz anlamadık

Diyarbakır'daki görüşmeci ise üniversite öncesinde ÖKH içinde örgütlenmeye başladığını daha sonra lezbiyen olduğunu bilinç düzeyinde fark ettikten sonra Diyarbakır'daki LGBTİQ+ örgütlerinden birinde örgütlenmeye başladığını ifade etmekte. ÖKH ile yaşadıkları ilişkinin Diyarbakır koşullarında LGBTİQ+ gruplar için yorucu olduğunu öne süren görüşmeci, kendilerine destek verme potansiyeli olan tek oluşumun onları zaman zaman yalnızlaştırdığını ifade etmekte. Bu yalnızlaştırmanın var olan bağlamdan kaynaklı olduğunu farkında olduğunu ifade etmesine karşın, yaşadıkları sorunların

kendilerini güçsüzleştirdiğini ifade etmekte: “Kendimi kadın olarak kabul ettirmem Kürt hareketi üzerinden mümkün oldu. Hizbullah nedeniyle bir etkinliğimiz iptal oldu, biz de kadın hareketinden imzacı olmalarını istedik. Ama bize ‘süreç heval’ dediler. Biz o sürece hiç dahil olmadık. Biz bu sürecin neresindeyiz, anlamadık... Bir kadın arkadaşım evinden kaçtı, biz de Dikasum’la görüştük. Yer talebinde dahi bulunamazmışız, o sığınma evlerine lezbiyen olduğumuzdan dolayı alınamazmışız. Dehşete düşürdüler. Kadın hareketinde en çok lezbiyen olarak dışlandığım için çok fazla kadın tarafımı savunamadım. Lezbiyen olmasam ya da örgütlü olmasam bu kırgınlık hiç olmayabilirdi.” (Kişisel Görüşme 3 Ağustos 2018)

5.6.3. Sosyalist Kadın Hareketi ile İlişkiler

İşçi eyleminde ‘ibnelerin’ işi ne?

LGBTİQ+ görüşmeciler işçi hareketi ve sosyalist kadınlarla ilişkilerinin yıllar içinde değiştiğine işaret etmekte. “Biz ilk 1 Mayıs’a gittiğimizde ‘İşçi eyleminde ‘ibnelerin’ işi ne?’ deniyordu, sanki biz işçi olamazmışız gibi. Bu toplumda ne kadar çeşitlilik varsa, biz oradayız.” diyen Ankara’dan bir görüşmeci, LGBTİQ+ Hareketin katıldığı ilk 1 Mayıs olan 2001 yılından beri ilişkilerinin görece geliştiğini de ifade etmekte (Kişisel Görüşme 10 Eylül 2018). Zaman zaman bazı sosyalist örgütlenmeler için parti içi eğitim verdiklerini, bazı örgütlerin onlardan yazı istediklerini, dışarıdan gelen tehditlere karşı SK ile beraber durabildiklerini öne sürmekte.

5.6.4. Cumhuriyetçi Feminist Kadınlarla İlişkiler

LGBTİQ+ görüşmeciler CFK ile kent konseyleri, Sığınaklar Kurultayı, bazı dergi ve dernekler gibi belli mekanlarda karşılaştıklarını ifade etmekte. Bunun dışında birçok LGBTİQ+ bireyin CHP belediyelerinde istihdam edilmesinin önemli olduğunu ifade eden bir görüşmeci, aynı zamanda Şişli belediyesinin LGBTİQ+ bireyler için özel hizmet veren sağlık ocağının da CFK ile LGBTİQ+ bireylerin ilişkilerini olumlu yönde değiştiren karşılaşmalar olduğunu ifade etmekte.

İstanbul’dan bir görüşmeci ise LGBTİQ+ bireylerin CHP’li belediyelerde işe alınmasının kendilerini siyasal araçsallaştırmaya yönelik bir adım olduğunu da gözden kaçırmamak gerektiğini hatırlatmakta; “Cumhuriyetçi kadınlarla sistem sahibi olduklarından kaynaklı bize bazen alan açıyorlar, hoşgörüyorlar, belediye yer versin, şeklinde vitrin yapıyorlar bizi. Onlarla bir şey konuşmuyoruz. İslamcılar ve Cumhuriyetçiler devletin sahibi, onlarla gerçek bir

ilişki kuramıyoruz.” (Kişisel Görüşme 26 Mayıs 2018). Ancak araçsallaştırma içeriyor olmasına rağmen, bu istihdamların LGBTİQ+ bireylerin yaşamını pozitif yönde değiştirdiğini ifade etmekte.

5.6.5. Dindar Kadınlar/Müslüman Feminist Kadınlarla İlişkiler

LGBTİQ+ örgütler genel olarak DK/MFK grubundaki kadınlarla kısıtlı bir ilişki içinde olduklarını ifade etmekte. Kendilerinin başörtüsü yasağına karşı olduklarını, ancak bununla birlikte kadının örtünmesini tercih etmeyeceklerini ifade eden görüşmeciler, DK/MFK ile karşılıklı saygıya dayanan, birbirlerinin talep ve çerçevelerinden haberdar bir biçimde ilişkilendiklerini ifade etmekte.

İlişkilerinin kısıtlı olmasının nedeninin birincil olarak DK/MFK çizgisinde, demokrat ve iktidarın yanında yer almayan çok az sayıda aktivistin olması olduğunu ifade etmekte. İkinci olarak da yaşamsal paradigmalarının birbirinden çok uzak olmasından dolayı mekansal olarak da daha seyrek karşılaştıklarını ifade etmekte.

2010 yılında bir grup DK/MFK ile yaşadıkları bir deneyimi görüşmecilerden biri şöyle paylaşmakta; “Başörtüsü yasakları kalksın diye Akder’in bir metni vardı. Biz de dernek olarak imza verdik. DK/MFK çevresinden bir gazeteci beni aradı ve muhafazakar camiadan çok tepki geldiğini söyledi. O benden bir şey istemedi, sadece durum bu, dedi. ‘Biz polemik yaratmak için değil, size destek olmak için imza verdik. Konu LGBTİQ+’larla ilgili bile değil. İmzamızı geri çekelim.’ dedim. Bunun üzerine onların grubundan başka bir akademisyen beni savunan bir yazı yazdı, ben onu sakinleştirdim. Demokrat, dindar kadınlarla sıcak bir ilişkimiz var, ama sayıları çok sınırlı.” (Kişisel Görüşme 4 Mayıs 2018). Aynı olaydan söz ettiklerinde bu tür olayları kendi tabanlarından gelen tepkiler nedeniyle deneyimlemek zorunda kaldıklarını, kendilerinin de muhafazakar olan tabanlarına karşı sorumluluklarını yerine getirirken demokrat çevrelere karşı mahçup olduklarını ve LGBTİQ+ Harekete karşı kusurlu hissettiklerini ifade eden DK/MFK hattından da görüşmeciler olmuştu; “Biz onlara karşı kusurluyuz. Onlar bizi hep destekledi, ama biz onları açıktan desteklemekte beceriksiz kaldık” (Kişisel Görüşme 3 Temmuz 2018). Tabanları birbirlerine karşı bu denli uzak olan iki hareketin ilişkisinin zor olduğu aşikar, ancak LGBTİQ+ Hareket, sayıları az da olsa, DK/MFK çizgisindeki kadınlarla birbirlerinin farklarına empati kurmaya dayanan bir ittifak ilişkisi geliştiriyor görünmekte.

Bir hafta uyuyamadım

Üniversite yılları boyunca LGBTİQ+ Hareket ile ortak çalışmalar yürüttüğünü ve genel olarak seküler çevrelerde örgütlendiğini ve daha sonra sivil toplum çalışmalarında yer aldığını ifade eden DK/MFK içinden, İstanbul'dan bir görüşmeci, kendisine LGBTİQ+ Hareket tarafından Onur Haftası etkinliklerinden birinde sahneye gitar çalmak üzere çıkması teklif edildiğinde bu güzel jest karşısında fazlaca kaygılandığını ifade etmekte. "Ben ilk kez 2009 Onur Haftası etkinliklerini izliyordum, onlar gey imam getirmişlerdi. O Onur Haftasında BÜFK içinde benim sahneye çıkmamı teklif ettiler ve ben onlara ne diyeceğim diye düşündüm. Ben okudum, LGBTİQ+'nın kötü bir şey olduğunu düşünmüyorum ve eğer ben sahneye çıkarsam bir daha kendi grubum içinde yaptığım her şeyde beni bu sahne deneyimi izleyecek ve çok işlevsiz bir jest olacaktı." diye düşünüşünü ve sahne teklifini reddettiğini belirtmekte. Kendisini Müslüman Feminist olarak tanımlayan bu görüşmeci, DK/MFK hattındaki kadınların, LGBTİQ+ ve genel olarak seküler çevrelerle organik bir ilişki kuramamış olsalar da, gelecek nesillerin bunu daha rahat yapabileceğine olan inancını dile getirmekte. Bu noktaya gelebilmeleri içinse bol bol iletişim kurmaya ve üretmeye ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmekte.

5.6.6. LGBTİQ+ Harekete Dair Notlar

LGBTİQ+ Hareket 2000'li yıllarda daha çok derneklerde örgütlenmeye başlamış bir hareket. Tüm kadın hareketleriyle ilişki kurmaya açık ve yapıcı bir hareket. En yoğun ilişkiyi ve çelişkiyi TFH ile yaşamakta, TFH dışındaki hareketlerle ciddi bir çelişki deneyimi bulunmamakta.

Tablo 07: LGBTİQ+ Hareketin İlişkilenmeleri ve Konumu

Hareketler	Dayanışma	İttifak	Çelişki/ Gerilim	İlişkilenme Mekanları
Özgür Kadın Hareketi	Yok	Var	Var	Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler, Parti
Türkiye Feminist Hareketi	Var	Var	Var	Partiler, Platformlar, Kampanyalar, Dernekler, Girişimler, Kolektifler
Sosyalist Kadınlar	Yok	Var	Var	Dernekler, Partiler
Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar	Yok	Var	Var	Dernekler
Cumhuriyetçi Feminist Kadınlar	Var	Yok	Var	Kampanyalar, Dernekler, Platformlar

6. İLİŞKİLER ÜZERİNE NOTLAR

Yukarıda belli kadın hareketlerinin perspektifleri üzerinden tartışılan ilişkileri aşağıda karşılıklı ilişkiler üzerinden özetleri sunulmaktadır. Örnek olarak, 'Dindar/Müslüman Feminist Kadınlar ve Cumhuriyetçi Feminist Kadınların ilişkileri' sadece CFK ya da DK/MFK perspektifinden değil, iki hareketin karşılıklı ilişkisi üzerine ne söylenebileceği üzerine kısa notlar olarak düşünülebilir.

DK/MFK ve CFK

-2000 yılı öncesi başlayan AB uyum süreci dönemi sırasında hızlanan kadınlar lehine yasal değişiklikler, CEDAW toplantıları, İstanbul Sözleşmesi'ne dair yapılan toplantılarda biraraya gelen **DK/MFK** ve **CFK** arasında genellikle CFK tarafından başlatılan bir dayanışma ilişkisinden söz edilebilir. Çünkü bu toplantılar genellikle kadınların ortak sorunları üzerine yapılan biraraya gelişlerdir. Görüşmelerde de ifade edildiği gibi 2002-2008 yılları arasında devam eden bu artış, 2008 yılı sonrası özellikle Cumhuriyet mitinglerinden sonra azalma göstermektedir.

Bu iki grup arasında kurulan bir ittifak ilişkisi gözlemlenmemektedir. Keza CFK'nin birincil olarak odaklandığı konu sekülerizm ve kadınların yasalar önünde eşit birey olarak kabul edilmesi, DK/MFK'nin birincil hassasiyeti ise başörtüsüdür. Yasalar önünde eşitlik konusunda dayanışma üzerinden birleşen bu iki gruptan kadınlar, başörtüsü ve sekülerizm konusunda birbirlerine destek veren birliktelikler yaşamamışlardır. Ankara kentindeki CFK ve DK/MFK hattından kadınların birbirleriyle daha yakın ilişkiler içinde oldukları, yaşadıkları sorunlara, çelişiklere daha yapıcı yaklaştıkları söylenebilir. Öte yandan İzmir'deki kadınlar birbirlerini tanımamaktadır. İstanbul'da iki grup tarafından da gözlenen bir uzaklaşma söz konusudur. Diyarbakır'da ise CFK çalışma yürütmemektedirler.

TFH ile DK/MFK

-**TFH** ile **DK/MFK** arasında İstanbul ve Ankara'da hem dayanışmaya hem de ittifaka dayanan ilişkilene görünmekte. Ancak iki grup da bugüne dek kurulmuş olan ilişkinin yeterli olmadığını öne sürmekte. Birçok seküler kadın gibi TFH hattındaki kadınlar da DK/MFK çizgisindeki kadınların yok denecek kadar az olduklarından, 2000'li yılların başında beraber çalıştıkları bir grup kadının büyük çoğunluğunun ise bugün iktidarın yanında ve demokrat

kadınlara karşı konumlandıklarını ifade etmekte. İzmir’de her iki gruptan kadınlar birbirleriyle kısıtlı çevrelerde bir araya gelmişlerse de İstanbul ve Ankara’yla kıyaslandığında çok daha sınırlı bir beraberlik olduğu ifade edilmekte.

Son olarak ise, az sayıda da olsa DK/MFK hattından kadınlar genel olarak seküler karaktere sahip olan TFH ile olan birlikteliklerinde “vitrin” olarak konumlanıyor olduklarını hissettiklerini ifade etmekte. Var olan koşullar içinde bu sorunun nasıl aşılacağına dair bir fikir yürütemeseler de yaşanan bu çelişkiyi üretken yapan nokta, iki tarafın da iletişime açık olması ve yaşanan sorunları aşmaya çaba sarf etmeleridir.

DK/MFK ve SK

-**DK/MFK** ve **SK** arasında ciddi bir kopukluk ve bundan da ötesi güvensizlik hissedilmekte. Hemen hemen hiçbir dönemde birbirlerine yaklaşmamışlar, ortak işler yürütmüyorlar ve çelişkilerini aşmaya dair bir önerileri de yok.

DK/MFK ve ÖKH

-**DK/MFK** ve **ÖKH**’nin 2000’li yılların başlarında yürüttükleri ortak etkinlikler bulunmakta. Bu iki grup hem dayanışma hem de ittifak ilişkisi kuran iki grup. ÖKH’li kadınlar çatışmalı dönemlerde DK/MFK hattındaki kadınların Kürt bölgesine uğramamalarını ve kendilerine birçok kadın hareketinden daha uzak olmalarını eleştirmekte.

DK/MFK ve LGBTİQ+ Hareket

-İki kadın grubunun sosyal yaşamları birbirlerinden oldukça uzak, ancak buna rağmen yaşam tarzlarına saygılı bir biçimde ittifak ilişkisi kurmaktadır. **DK/MFK** hattındaki kadınlar **LGBTİQ+** Hareket içindeki kadınları destekleyemedikleri momentler olmasından kaynaklı onlara karşı borçlu hissetmektedirler. Çelişki yok, saygıya dayalı kurulmuş ittifak ilişkisinin ötesinde dayanışmaya da açık gruplar.

TFH ve CFK

Bu iki kadın grubu çok yakın olmasalar da genellikle dayanışma ilişkisi üzerinden biraraya gelmekte. **TFH**, **CFK**’nin tekçi ve dışlayıcı tavırlarını, **CFK** ise **TFH**’nin halktan kopuk, marjinal yaklaşımını eleştiriyor olmasına rağmen, bu çelişkileri çözmeye çabalamalarından dolayı üretken çelişkiler oldukları öne sürülebilir.

SK ve CFK

SK hattından kadınlar **CFK**'nin genel olarak yıkıcı, dışlayıcı ve tekçi söylemini eleştirmekte. Ancak son dönemde CFK ve SK'nin iktidardan gelen siyasi baskılara ve kadına yönelik ayrımcı söyleme ve eylemlere karşı yakınlaştıkları öne sürülebilir.

CFK ve ÖKH

CFK hiçbir dönemde ayrı bir kadın hareketi tanımlamasını dahi kabul etmediğinden **ÖKH** ile aralarındaki ilişki ancak yıkıcı bir çelişkinin ötesine gidememekte.

LGBTİQ+ Hareket ve CFK

LGBTİQ+ Hareket **CFK** ile ittifak ve dayanışma ilişkisi yaşamakta, ancak bu ilişkide zaman zaman **LGBTİQ+** Hareketten aktivistler kendilerini vitrin gibi hissettiklerini ifade etmekte. Yaşanan çelişkiler diyaloga açık olduğundan üretken çelişkiler.

TFH ve SK

Dayanışma ve ittifak ilişkisine de açık olan **TFH** ve **SK** daha çok dayanışma ilişkisi yaşamakta, ancak kadınlar organik bağlarını kaybetmemekteler. Farklı örgütlenme modelleri içinde kadın/feminist mücadeleyi yürütmekteler.

TFH ve LGBTİQ+ Hareket

Örgütlenme modelleri ve verilen mücadelenin odağı açısından birbirlerine en yakın olan **TFH** ve **LGBTİQ+** Hareketin yaşadığı tek çelişki TFH'nin toplumsal cinsiyet odaklı mücadele verirken, **LGBTİQ+** Hareketin heteroseksist normativiteye odaklanmış olmasıdır. Yaşadıkları çelişki üretken, çünkü yaşayan ilişkileri içinde her daim çözmeye çalışıyorlar ve üzerine konuşmaktalar. Örgütlü oldukları üç kent olan Ankara, İzmir ve İstanbul'da ittifak ve dayanışmaya dayanan birçok ilişkilene içindeler.

TFH ve ÖKH

TFH Türkiye'deki kadın hareketleri içinde **ÖKH**'ye en yakın ve beraber en çok ürettikleri grup olarak tanımlanabilir. TFH'den birçok kadın ÖKH ile diğer kadın grupları arasında bir köprü oluşturmaya çalıştıklarını, birikmiş karşılıklı güvene dayanan, genellikle dayanışma üzerinden kurulsada, ittifak da alan açan bir ilişkilene var. Yaşadıkları birincil çelişki çatışma dö-

nemlerinde ÖKH'nin yalnızlaşması ve barış dönemlerinde kurulan ilişkinin yok sayılması. Buna karşın, TFH'den kadınlar ÖKH'ye bu konuda hak verseler de, barış talebinin kriminalize edildiği bir coğrafyada bunun olmamasının imkansız olduğunu dile getirmekteler. Diyaloğun devam ediyor olması yaşanan çelişkilerin üretken olmasını sağlamakta.

ÖKH ve SK

SK görece kısıtlı da olsa **ÖKH** dışında Diyarbakır'da örgütlenen tek hareket. Bu nedenle Kürt sorununa ve bölgesine dair kendilerini siyasi özne olarak görmekteler ve dayanışma ya da ittifak ilişkisi içinde ilişkilenediklerini ifade etmekteler. Bunun dışında SK batıda Kürt meselesine dair görünürlülüğün oluşmasında en belirgin siyasi aktörlerden biri olduğunu ifade etmekte. Bu açılardan bakıldığında ÖKH ve SK arasında dayanışma ve ittifaka dayanan ilişkilendirmeler yaşanmasının yanında yaşanan çelişkiler de üretken çelişkiler olarak yorumlanabilir, çünkü bu iki hareket de çelişkileri üzerine düşünmeye, iletişim kurmaya devam etmekte.

SK ve LGBTİQ+ Hareket

SK ve **LGBTİQ+** Hareket arasındaki ilişki son yıllarda gelişmekte. Bu noktada çok fazla deneyim birikiminden söz edilemez, ancak karşılıklı destek ve ittifak ilişkisi mevcut.

ÖKH ve LGBTİQ+ Hareket

Ankara ve İstanbul'da görece uzak duran bu iki hareket, İzmir'de daha organik bir ilişki kurmuş görünmekte. Bu farklılık ise **ÖKH**'nin ve **LGBTİQ+** Hareketin esnek örgütlenme formundan kaynaklanmakta. Özellikle ÖKH'de merkezi bir söylem olmasına karşın farklı kentlerde kadınların farklı söylemlerine ve pratiklerine sıklıkla rastlanmakta. Pasifist **LGBTİQ+** grupların ÖKH'ye daha uzak durduğu gözlemlenmekte. ÖKH, Türkiye'deki **LGBTİQ+** taleplerine katılıyor olmasına rağmen, tabanlarına duydukları sorumluluk nedeniyle **LGBTİQ+** Harekete tam destek veremediklerini ifade etmekte.

SONUÇ

İstanbul, Ankara, İzmir ve Diyarbakır kentlerinde 2002-18 döneminde kadınlararası dayanışma, ittifak ve çelişki ilişkilerine odaklanılan bu çalışma birincil olarak Türkiye'deki kadın hareketlerinin potansiyellerini ortaya çıkarmayı ve (toplumsal) cinsiyet eksenli toplumsal dönüşüme alan açmayı hedeflemektedir. Çalışma konusu aynı zamanda, Türkiye'de halihazırda yaşanan kutuplaşmayı azaltma potansiyeli taşımasından dolayı da seçildi. Araştırmanın temel sorusu, kadın hareketlerinin ilişkilerinin hangi dönem ve mekanlarda daha kısırlaştığını, daraldığını ve hangi dönem ve mekanlarda filizlendiğini ve ne şekillerde filizlendiğini (dayanışma ya da ittifak) ortaya çıkarmak üzerinedir. Sonuç olarak, (1) *barış dönemlerinde* ittifak ve dayanışma ilişkilerinin daha rahat geliştiği ve çelişkilerin daha rahat atlatıldığı, *çatışma dönemlerinde* (2) Kürt bölgesi ve Türkiye'nin batısındaki hareketler arasında sert bir kopuş yaşandığı, (3) farklı kentler arasındaki ilişkiler arasında (Kürt bölgesiyle olduğu kadar şiddetli düzeyde olmasa da) bir uzaklaşma olduğu, (4) aynı kent içindeki farklı kadın hareketlerinin birbirlerine daha çok yaklaştığı ve dayanışma ve ittifakın arttığı, (5) karşılaşmaların ve beraber üretimin var olan çelişkilerin atlatılmasına yardımcı olduğu gözlemlenmektedir.

Çalışma süresince yürütülen tüm görüşmelerde *barış dönemlerinde* kadınlararası ilişkilerin dayanışma ve ittifak ilişkileri açısından daha rahat filizlendiği ifade edilmekte idi. Özellikle 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra başlayan şiddetli ortam ile ÖKH ile diğer kadın hareketleri arasındaki kopuş, uzun yıllara yayılan gerilimin devamı olarak görülebilir. Çünkü tüm görüşmeciler, şiddet ortamının arttığı her dönemde aynı kopuşun tekrarlandığını ifade etmekte. Ancak bu tekrarlanan kopuşa rağmen, farklı hareketlerden kadınlar bu uzaklaşmayı farklı kamusal alanlarda yaşamın getirdiği kaçınılmaz sonuç olarak yorumlamaktalar. Diyarbakır'da yaşayan bazı görüşmeciler, bu kopukluğun nedeninin Türkiye'deki kadın hareketleri olduğunu ve kopukluğa neden olan bu eylemsizliğin ardında "niyet aramasalar" da, 1980'li yıllarda filizlenen TFH'nin bu yıllara değin birçok iç tartışmayı tükettiğini ve Kürt bölgesiyle çatışmalı dönemlerde "sağlıklı" bir ilişki kurmama nedenlerinin Türkiye'nin batısındaki kadınların sorumluluğu olduğunu ifade etmekte. Öte yandan, İzmir, Ankara ve İstanbul'daki birçok kadın ise bu sorumluluğu üstelenmekte, ancak sadece aktör merkezli bir okumanın bu kopukluğu anlamlandırmak için yetersiz kalacağını ve Türkiye'nin yukarıdaki bölümde de tartışıldığı gibi sosyo-ekonomik ve siyasi olarak iki farklı kamusal alan-

dan oluşmuş olmasını da bu kopukluğun nedenlerinden biri olarak görmek gerektiğini ifade etmekte.

Kürt bölgesi ve Türkiye'nin batısındaki kadınların çatışmalı dönemlerde birbirlerinden kopmalarının yanında, İzmir, Ankara ve İstanbul'daki kadınlar Türkiye'nin batısında da farklı kentler arasında, 2013 Gezi Parkı Hareketi sonrası başlayan ancak özellikle 7 Haziran 2015 sonrası artan şiddet sarmalı ertesinde kentlerarası bir uzaklaşmadan söz etmekteydi. Bu kopuşun Kürt bölgesiyle olan kopuştan farkı, Kürt bölgesinde Çözüm Süreci sonrası yaşanan kopuş, iki taraf için de tekrar eden ve birikim oluşturmuş bir kopuş olması idi. İstanbul, Ankara ve İzmir'deki kadın hareketlerinin birbirlerinden uzaklaşması bu denli yoğun bir birikim taşımayan ve daha çok siyaset alanının daralmasıyla açıklanabilecek bir uzaklaşma olarak okunabilir.

Son olarak ise, çatışmalı dönemlerde kent içindeki hareketlerin birbirlerine yakınlaştıklarının ifade edilmesi. Özellikle İzmir, Ankara ve Diyarbakır'daki kadınlar siyasi baskının ve şiddetin arttığı dönemlerde birbirlerine daha çok yaklaştıklarını ve dayanışma ve ittifak ilişkilerinin arttığını ifade etmekte. Kadınlar, kentlerin içinde ve özellikle birbirleriyle yüzyüze görüşme şansı olan kadınlar arasında, siyasi baskının ve şiddetin arttığı dönemlerde (hareketlerarası ya da kadınlararası yaşanan küçük boyutlu gerilim ve çelişkilere odaklanmak yerine), kadınların birbirlerini daha çok desteklediklerini ifade etmekte.

Çatışmalı dönemlerde ve siyasi şiddetin arttığı dönemlerde, kentlerarası ilişkilerin azalması ve kent içlerinde ise kadınların birbirlerine daha çok yakınlaşması, görüşmecilerin karşılaşmaların önemine dair yaptıkları vurguyla beraber okunduğunda daha fazla anlam kazanmakta. Tüm görüşmeciler, konuştukları, karşılaştıkları ve beraber ürettikleri kadınlarla var olan çelişkilerin daha rahat çözüldüğünü, karşılıklı değişimin daha kolay olduğunu ifade etmekte.

Yaşanan karşılaşmalara bakıldığında ise, ÖKH, TFH, SK, LGBTIQ+ Hareket, DK/MFK çizgisindeki kadınlar hem ittifak hem de dayanışma ilişkisi içine girebiliyorlarken, CFK çizgisindeki kadınların sadece dayanışma ilişkisine girdiği fark edilmekte. İttifak ve dayanışma ilişkileri birbirlerini tamamlayan ilişkiler olmalarına rağmen, ittifak ilişkisi kurabilmek "öteki"nin, karşıdakinin dertlerine, farklarına açık olmayı gerektiren bir ilişkilendirme biçimi. Bu açıdan tüm kadın hareketleri ortaklıklar üzerinden kurulan dayanışma ilişkisine açıklarken, sadece bazı kadın hareketleri ittifak ilişkisine girmek-

te ya da girmemekte. İttifak ilişkisine girmeyen CFK, görüşmeler sırasında, yazı içinde kadın hareketlerinin analitik olarak ayrılımlarına da tepki veren tek kadın grubuydu. Bu açıdan bu kadınlar sahip oldukları, tekçi ve devletçi ideoloji nedeniyle ittifak ilişkilerine uzak olduklarını ve Türkiye’de farklı kadınlık durumları/konumlanmaları olduğunu kabul etmelerine rağmen, yürütülmesi “gereken” kadın siyasetinin “yasalar önünde kadının eşit birey olarak kabul edilmesi” odaklı olması gerektiğini ifade etmekte.

Kadın hareketleri arasındaki ilişkileri bu yazıda tüketmek imkansız görünmekte. Görünen o ki, kadınlar kurdukları ilişkilerle umut olmaya ve eşitlikçi ve özgürlükçü siyaset alanlarını genişletmeye devam edecekler.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin. "Söylemden Protestoya: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü." *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, der. Ayşe Berktaç Hacımirzaoğlu, Tarih Vakfı, 1998.
- Aksoy, Hürcañ Aslı. "Gendered Strategies between Democratization and Democratic Reversal: The Curious Case of Turkey", *Politics and Governance*, no. 3, Volume 6, 2018, s. 101-111.
- Arat, Yeşim. "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. Der: Bozdoğan Sibel, Kasaba Reşat. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, 2014.
- Arendt, Hannah. *The Human Condition*, University of Chicago Press, 1998.
- Ayna, Emine. *Toplum ve Kuram*. Güz 2010, sayı. 4, s.137-156.
- Bailey, Alison. "On the Intersectionality and Whiteness of Feminist Philosophy." *The Center Must Not Hold. White Women Philosophers on the Whiteness of Philosophy*. Der. Georg Yancy, Lexington Books, pp. 51-76.
- Bozarslan, Hamit. *Türkiye'nin Modern Tarihi*. İstanbul, Avesta, 2004.
- Brown, Elsa Barkley. "What Has Happened Here": The Politics of Difference in Women's History and Feminist Politics. *Feminist Studies*, Issue 2, Vol. 5, S. 295-312.
- Butler Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, 2006.
- Çiçek, Cuma. *Ulus, Din, Sınıf: Türkiye'de Kürt Mutabakatının İnşası*. İstanbul, İletişim, 2015.
- Çiçek, Cuma. HDP. Focus of Left-wing Opposition beyond Pro-Kurdish Mobilization. In: *Open Democracy* vom 15. Juni 2015, <<https://www.opendemocracy.net/cuma-%C3%A7i%C3%A7ek/hdp-focus-of-leftwing-opposition-beyond-prokurdish-mobilization>> [5. Oktober 2015].
- Çiçek, Cuma. "Demokratik Özerklik: Bir Ulusal ve Sosyal İnşa Projesi mi?", İktisat Dergisi, vol. 525, s. 35-48.
- Çiçek, Cuma. "Etnik ve Sınıfsal İnşa Süreçleri Bağlamında Kürt Meselesi. Bölgesel Eşitsizlik ve Bölgesel Özerklik." *Praksis*, Vol. 28, s. 11-42.
- Çidamlı, Çiğdem. "Kadın Hareketini Yenilemenin ve Feminizmi Emek Hareketi İçinde Ana-Akımlaştırmanın Günümüzdeki Dinamikleri" *21. Yüzyıl Feminizmine Doğru Neoliberalizmin Ötesinde Bir Kadın Hareketi İçin Tartışmalar*, Der. Aynur Özüğurlu, Notabene Yayınları, 2013.
- Dean, Jodi. "Feminist Solidarity, Reflective Solidarity: Theorizing Connections after Identity Politics." *Women and Politics* 18.4, 1997, s. 1-26.

- Devlet Planlama Teşkilatı Başkanlığı. Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi. Cilt: 1-2 Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi, Ankara, 1982.
- Devlet Planlama Teşkilatı Başkanlığı. İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara, 2003.
- Engindeniz-Şahan, İ. *L’émergence d’un espace public LGBT en Turquie : une analyse de la revue Kaos GL*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, L’Université de Grenoble, 2012, http://www.academia.edu/2323052/Lemergence_dun_espace_public_LGBT_en_Turquie_une_analyse_de_la_revue_Kaos_GL [Erişim tarihi: 10.12.2018].
- Erdoğan, Barış., Köten, Esra. “Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi.” *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, vol.2, no.1, 2014, pp.193-113.
- Gimenez, Martha E. “Marxism, and Class, Gender, and Race: Rethinking the Trilogy”. *Race, Gender and Class*, 8.2, 2001, 23-33.
- Güner, U., P. Kalkan, Y. Öz, E. C. Özsoy ve F. Söyle. *Türkiye’de Cinsel Yönelim ve Cinsel Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu 10 Ocak-30 Haziran 2010*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Keating, Cricket. “Building Coalitional Consciousness.” *National Women’s Studies Association Journal*, Vol. 17 Issue 2, 2005, S. 86-103.
- Kılıç, Zülal. „Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış.“ *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, der. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu, Tarih Vakfı, 1998.
- Kucukkirca, Iclal Ayse. „Coalition or Solidarity? Or Maybe a Different Approach: The Relationality between the Free Women’s Movement of Kurdistan and the Feminist Movement in Turkey.“ *Trespassing: Gender*, No.5, Güz, 2015, s.38-58.
- Kucukkirca, Iclal A. “The Relation between the Feminist Movement in Turkey and Free Woman’s Movement in Kurdistan in 2015-16.” *Zwischen Patriarchat, Religion und Moderne: Geschlechterverhältnisse und Politik in der Türkei*, Der. Aksoy, Hürcan Asli, Campus Verlag, 2017.
- Lugones, Maria/ Spelman, Elizabeth. Have We Got a Theory for You! Feminist Theory, Cultural Imperialism and the Demand for ‘the Woman’s Voice. *Hypatia Reborn. Essays in Feminist Philosophy*. Der. Azizah Y. Al-Hibri/ Margaret A. Simons, Bloomington, Indiana University Press, 1990.
- Marx, Karl. *1844 El Yazmaları*. İstanbul, İletişim, 2018.
- Marx, Karl. *Gotha Programının Eleştirisi*. İstanbul, İnter, 1999.
- May, Vivian M. “‘Speaking into the Void’? Intersectionality Critiques and Epistemic Backlash.” *Hypatia*, Vol. 29 Issue 1, 2014, S. 94-112.

- Mohanty, Chandra T. "Feminist Encounters: Locating the Politics of Experience." *Feminism and Politics*. Der. Anne Phillips, New York, Oxford University Press, 1998.
- Öz, Yasemin. "Ahlaksızlar'ın Mekansal Dışlanması", *KAOS GL*, 28 Mayıs 2009, <http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=2949> [Erişim tarihi: 10.12.2018].
- Rosemary, Hunter, and Tracey de, Simone. "Identifying Disadvantage: Beyond Intersectionality." *Intersectionality and beyond: Law, Power and the Politics of Location*. Der. Emily Grabham, Didi Herman, London: Routledge, 2008.
- Sandoval, Chela. *Methodology of the Oppressed*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000.
- Tekeli, Şirin. "Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme". *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, der. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu, Tarih Vakfı, 1998.
- Timisi Nilüfer, Ağduk Gevrek Meltem. „1980ler Türkiye'sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi“ *90'larda Türkiye'de Feminizm*, Der. Aksu Bora, Asena Günel. İletişim Yayınları, 2009.
- Zack, Naomi. *Inclusive Feminism: A Third Wave Theory of Women's Commonality*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield. 2005.

DİSA, siyaseten bağımsız, çoğulcu bir araştırma enstitüsü olarak 8 Mart 2010 tarihinde Diyarbakır'da kurulmuştur. Enstitümüz çalışmalarını 3 araştırma programı ekseninde yürütmektedir. DİSA, araştırma programları kapsamındaki alanlarda araştırmacılar için bir merkez işlevi görmeyi, toplumun sosyal ve siyasal gelişiminin önünü açacak araştırmalar yaparak geleceğe yönelik politikaların oluşturulmasına birinci elden, nesnel ve saha çalışmasına dayalı bilgi temelinde katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

DİSA, farklılıkların barış içinde bir arada varolmalarını mümkün kılan eşitlikçi toplumsal duyarlılığın artması ve diyalogun gelişmesi amacıyla araştırmalar yayımlayarak ilgililerin dikkatine sunmakta; konferans, sempozyum, panel, çalıştay, atölye ve raporlar aracılığıyla bilgi paylaşımına katkı sağlamaktadır.

Anadili ve Pedagoji Araştırma Programı; eğitimde anadilinin kullanılmasından kaynaklanan sorunlar ile dil ve eğitim politikalarını ele alan araştırmalar yaparak anadili temelli çokdilli eğitime dair model önerileri geliştirmektedir.

Enstitümüz anadilini sosyalleşme evresinde ve örgün eğitim süreçlerinde geliştiremeyen çocuklar nezdinde diller arası hiyerarşinin sonuçlarını ortaya koymakta ve çokdilli yaşamın pedagojik imkanlarını araştırmaktadır.

Anadilinin kuşaklar arası değişimi, linguistik sınırlamaların toplumsal algı ve dışlanma ile ilişkisi, sözlü çocuk edebiyatı ürünlerinin ve oyunların eğitim kaynaklarına dönüştürülmesi, çokdilli ve çokkültürlü eğitim modelleri, toplumsal travma yaşamış çocuklarda kültürel yaratıcılık potansiyelinin teşvik edilmesi ve eğitimci eğitimi konuları bu araştırma programının öğeleridir.

Adalet ve Barış İnşası Araştırma Programı; dünyada «çatışma çözümü» olarak tanımlanan çalışmaların bölge realitesi ışığında çözümlendiği bilgi ve veri üretimini içeriyor.

Adaletin bir hukuk düzenlemesi, barışın ise pazarlık sonucu ulaşılan bir asayiş durumuna indirgenmesinin uzun ve iniş-çıkışları olan bir barış inşasından farkını ortaya çıkaran araştırmaları, karşılaştırmalı analizleri ve tartışmaları yürütüyor.

Silah bırakma ve silahsızlanma, paramiliter ve paralel yapılar, sivil halkın korunması, çatışma sonrası ve topluluk temelli adalet, geçmişle yüzleşme

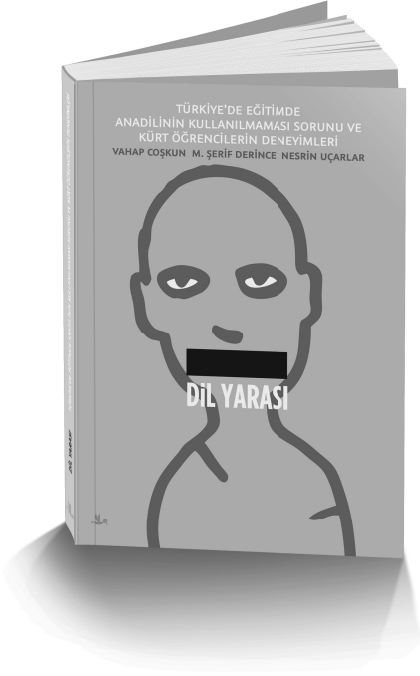
ve hakikatleri açığa çıkarma, farklı ülkelerdeki geçiş, müzakere ve barış inşası süreçleri, bölgesel çatışma dinamiklerinin yerel süreçlere etkileri, arabuluculuk ve izleme mekanizmaları, kesintiye uğrayan süreçlerin analizi gibi alt araştırma ve tartışma alanlarında yapılan çalışmaları kitaplaştırır.

Diyarbakır İçin Sürdürülebilir Yaşam ve Mekan Araştırma Programı; insan merkezli, ademi-merkeziyetçi ve dayanışmacı bir yerel ekonominin, doğal ve kültürel dokuya duyarlı mekan politikalarının imkanları üzerine odaklanan bir programdır.

Bölgede ekonomik gelişmeyi toplumsal sonuçlarından kopuk ele alan merkeziyetçi bürokratik güdümlü yatırım ve kentleşme politikalarının insani gelişme sorunlarını büyütmesi gerçeğinden yola çıkarak yapılan araştırmaları yürütmek ve sonuçlarını tartışmak hedefi ile tasarlanmıştır

Kent ve barınma politikalarında katılım, barış ekonomisi, özerklik ve merkezi kaynak dağılımı, katılımcı bölgesel ekonomi ve yeşil kentleşme örnekleri, kooperatif sosyal dayanışma ağı ekonomileri, yakın-yerellik tarımı, mekan-insan doğa ilişkisinin iktisadi, yoksullukla mücadele politikaları bu programın Diyarbakır ve çevresine özgü araştırma alt-başlıklarıdır.

DİSA Anadili ve Pedagoji Araştırmaları

Eğitimde anadilinin kullanılması, bir insan hakkıdır. Çağdaş hukukun çerçevesini çizen birçok metinde, insanların kendi dillerinde eğitim yapmaları bir hak olarak tanınmıştır. Bütün vatandaşlarına eşit hizmet etme yükümlülüğü bulunan devletlerin görevi, bu hakkın kullanılması için gerekli önlemleri almaktır.

Ancak Türkiye’de -herkese standart bir kimlik ve yaşam tarzı dayatan vatandaşlık anlayışı nedeniyle- Kürtler eğitimde anadillerini kullanma hakkından mahrum edilmektedir.

Bu mahrumiyet, hem giderek zayıflayan Kürt dilinin korunmasını ve geliştirilmesini imkânsız kılmakta, hem anadili Kürtçe olan çocukları eğitim süreçlerinde dezavantajlı konuma getirerek bu çocukların okul başarılarını olumsuz yönde etkilemekte ve hem de toplumsal barışı zedelemektedir.

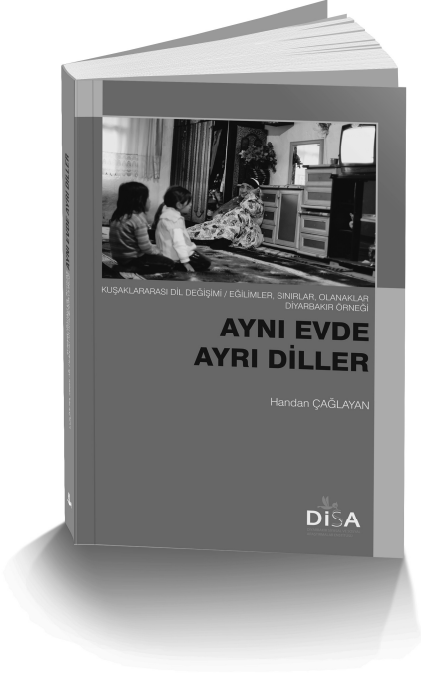
“Dil Yarası”, bu sorun alanlarını odağına alan bir çalışmadır.

Bu çalışmanın başlıca iki gayesi vardır: ilki, eğitimde Kürtçenin kullanılmamasının yarattığı siyasal, toplumsal, ekonomik, psikolojik, eğitsel ve dilsel tahribatları ortaya koymaktır.

İkincisi ise, bu tahribatları ortadan kaldırmaya yönelik tedbirlerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun için “Dil Yarası”, hem Türkiye’nin sorunlu siyasal mirasına işaret etmiş, hem bu mirasın yaratmaya devam ettiği sorunları tespit etmiş ve hem de sahada elde ettiği bulguları kuramsal analizler ve farklı ülkelerin deneyimleriyle birlikte ele alıp kısa ve orta vadede hayata geçirilebilecek çözüm önerileri sunmuştur.

“Dil Yarası”, bugün devam etmekte olan anadilinde eğitim tartışmalarının derinleşmesine ve Türkiye’de – Kürtçenin eğitimde kullanılmasını da kapsayan- çokdilli bir eğitim anlayışının geliştirilmesine katkı sunabilmeyi ümit etmektedir.

DİSA Anadili ve Pedagoji Araştırmaları

Handan ağlayan'ın Diyarbakir'den başlayıp farklı Kürt ailelerin gündelik hayatlarında dil kullanımının peőine düőerek yaptığı alan araştırmasına dayalı Aynı Evde Ayrı Diller alıőması, bize Kürtçe'nin farklı kuşaklar arasında hangi durumlarda aktarılabilmiő olduğunu, fakat daha çok da nasıl aktarılmamıő olduğunu göstermektedir.

Çalışma, birçok bakımdan hem güncel siyasi tartışmalara hem de bu alandaki akademik literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Aynı Evde Ayrı Diller alıőması, Türkiye bağlamında ve Kürtçe özelinde genellikle eğitim ile ilgili tartışmalara konu olmuş anadili meselesini hem daha geniş bir çerçeveye oturtarak gündelik hayatın diğer alanlarında tartıştığı için hem de sadece anadilinin yaklanmasından kaynaklanan sonuçlara odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda kuşaklar arasında dil aktarımının kimsentiye uğramasını hangi sosyal, psikolojik ve siyasi etkiler sonucu gerekteőtięini de gösterdiği için literatüre oldukça önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca Handan ağlayan, bu kitapta kürt hareketinin uzun süreli mücadelesinin dil alanına nasıl yansdığını, bunun Kürtçe için ne gibi kazanımlar sağladığını kitap boyunca ele alarak anadili etrafında dönen tartışmaları siyasal ve tarihsel olarak da hakikatleri gören ve hakkaniyetli bir bağlama oturtmaktadır. Bununla beraber, çalışmanın saha araştırması devam ederken cereyan eden siyasi geliőmelerin ele alınması, anadili ile ilgili tartışmalarının nasıl bir ortamda cereyan ettiğini göstermesi bakımından oldukça önemli.

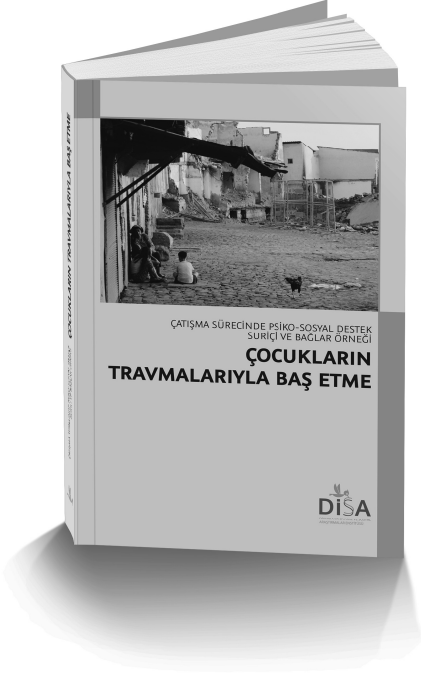
DİSA Anadili ve Pedagoji Araştırmaları

Bir toplum, kendi coğrafyasında tarihsel olarak sahip olduğu dili ve kültürü özgür bir şekilde ifade edip eğitim süreçlerinde temel kaynaklar olarak kullanabilirse, bilinçli ve kendisiyle barışık bireyler yetişecektir. Fakat aynı toplum, egemenlerin zor ve zulmünden dolayı ana materyal olarak kendi değerlerini değil de muktedirlerininkini kullanırsa, kendi coğrafyasından, tarihinden, kültüründen ve dilinden uzaklaşacak ve yabancılaşmış, özgüveni eksik bireylere sahip olacaktır. Zengin bir dile, kültüre, tarihe ve coğrafyaya sahip olmakla beraber, muktedir ve sömürgeci devletlerin uygulamalarından dolayı Kürt ulusunun gelişimi sürekli engellenmiştir. Bu yüzden Kürt ulusunun dil ve kültür değerlerinden ancak cüzi bir kısmı yazılı olarak yeni kuşaklara yetişme olanağını elde edebilmiştir. Kürtler dengbêj (halk ozanı) çîrokbej (masal anlatıcı) ve stranbejler (şarkıcı) yoluyla değerlerini sözlü olarak koruyup bugüne taşımış ve böylece sözlü kültür açısından ciddi bir birikim oluşturabilmişlerdir.

Bu çalışmanın ilk ayağı olan saha araştırması, Kuzey Kürdistan'ın beş bölgesinde genel itibarıyla yetmiş sekiz günde; on dört il, otuz iki ilçe, iki kasaba ve yetmiş altı köyde; 854 kişiyle görüşülerek yapılmıştır. 2014 yılında, Haziran ayının sonundan Eylül ayının ortasına kadarki zaman aralığında yürütülen bu araştırma, Kürdistan'ın kuzeyindeki Kürtlerin folklorunun kaydedilmesini ve arşivlenmesini kapsamaktadır. Bu geniş kapsamlı çalışmanın amacı, sahada toplanan sözlü edebiyat ürünlerinin pedagojik değerlendirmeye okulöncesi eğitiminde kullanılmak üzere materyal olarak hazırlanmasıdır.

DİSA Anadili ve Pedagoji Araştırmaları

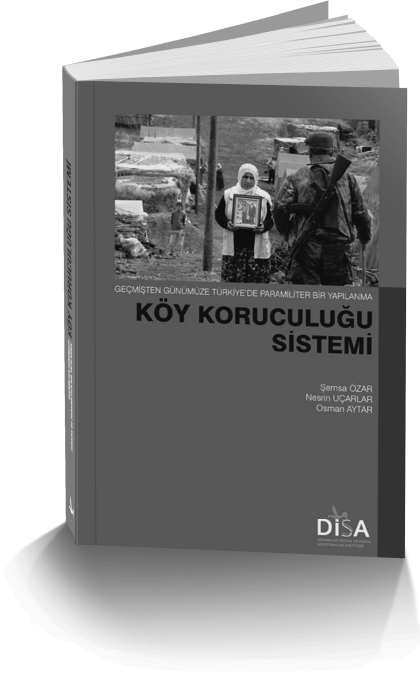

Bu raporda Bağlar ve Suriçi'nde çatıŐmaya maruz kalmış ve tanıklık etmiş çocukların durumunu anlamaya yönelik aile görüşmeleri sırasında tespit edilen bulgular ışığında, Diyarbakır Kent Konseyi Çocuk Meclisi ve DİSA bünyesinde oluşturulan psiko-sosyal destek ekibince önerilen ve uygulanan travmayla baş etme yöntemleri ile çatışmadan kaynaklanan olumsuz koşullarda gerçekleştirilen psiko-sosyal destek çalışmasının etkileri değerlendirilmektedir.

Çalışmada yer alan ekibe yönelik 2016 yılının Aralık ayında başlayan ve bir ay süren sanat ve oyun terapisi ile yaratıcı drama alanındaki güçlenme çalışmalarının ardından birinci üç ay Bağlar'da ve ikinci üç ay Bağlar ve Suriçi'nde ikamet eden çocuklarla güvenli bir mekanda, çiftidilli yürütölen psiko-sosyal destek çalışmasının finalinde iki aylık sanat atölyeleri düzenlenmiştir.

Travmayla baş etmede anadilinin, sanatın ve mekânın iyileştirici etkisi göz önünde bulundurulduğunda bu raporun, bölgede olduğu kadar dünyanın farklı yerlerindeki çatışma süreçlerinde de çocuklara yönelik yürütölecek psiko-sosyal destek çalışmalarına katkı sağlayacağını umuyoruz.

DİSA Adalet ve Barış İnşası Araştırmaları

Araştırmada, Türkiye’de devletin, sivil vatandaşları silahlandırarak, “devlet yanlısı” ve “devlet düşmanı” olarak kamplaştırma araçlarından biri olan köy koruculuğu sistemi, tarihsel ve sosyal bir bağlam içerisine yerleştirilerek inceleniyor. Bu çalışma, Geç Osmanlı paramiliter yapılanması olan Hamidiye Alayları ile 1985’ten bugüne sürdürülen “çağdaş” köy koruculuğu arasındaki sürekliliğin arka planını aydınlatıyor.

Köy koruculuğunu, yaklaşık 30 yıl boyunca, hem izale edilmesi gereken iltihaplı bir yara, hem de vazgeçilemeyen silahlı bir güç olarak kabullenmek, farklı siyasal iktidar odaklarının ortak paydası oldu. Bu ikili tutumun ardındaki saiklerin izini, araştırmamızın Meclis tutanakları ve basın organlarına dayalı bölümünde sürüyoruz.

Bu araştırma, koruculuk sisteminin sadece bir iktidar aracı, Kürt Toplumunu kamplaştırma aygıtı ya da silahlı bir suç dünyası değil, aynı zamanda toplumsal bir sorun, bir insani yıkım deneyimi olduğunu gözler önüne seriyor. İlk kez bu denli geniş bir kapsamda yürütülen; korucular, eşleri ve çocukları ile kendi köylerinde yapılan görüşmelere dayanan bu saha çalışması, koruculuğa gönüllü olarak başlayanlarla, zor kullanılarak ya da farklı nedenlerle de olsa “mecburen” korucu olan köylüler arasındaki, koruculuk sistemi, devlet, PKK, Kürt kimliği ve bu sistem içindeki kendi rolleri gibi konularda, oldukça geniş bir yelpazede farklı bakış açılarının olduğunu ortaya koyuyor.

Araştırma, köy koruculuğu sistemini, ıslah edilebilecek bir kurum olarak değil, silahsız ve çatışmasız bir sürece geçerken, adalet arayışı ve sosyal güvence gibi mekanizmalarla sonlandırılması gereken bir aygıt olarak ele alıyor. Bu yüzden farklı ülkelerdeki paramiliter yapıların hangi hukuksal, siyasal ve toplumsal önlemlerle tasfiye edildiklerine ilişkin bir bölüm de içeriyor.

DiSA Adalet ve Bariş İnşası Araştırmaları

“Artık giden gitti. Zaman artık gitti”.

Yirmi yıl önce, Türkiye'nin 90'larında, kocası sokakta vurularak öldürülmüş bir Vanlı kadının sözleri bunlar. Acısını böyle tok sözlü karşılayan da var, hâlâ ağıt yakan da... '90'lı yılların savaşıla, ölümlerle, işkenceyle, kayıplarla dolu mirasıyla yüzleşmek, sadece doğrudan mağdurlarının değil, bütün toplumun, her insanın sorunu olmalı. Bu araştırma, böyle bir yüzleşmenin zorluklarına, imkânlarına, araçlarına dair kapsamlı bir zemin etüdüdür. Hem teorik ve kavramsal, hem de saha koşullarını tarayan pratik bir zemin etüdü. Çatışmalı dönemlerin sonrasında adalet nasıl sağlanır? Cezalandırıcı ve onarıcı adalet kavramları hangi kapıları açar? Hakikat hakkı neden bir “hak”tır?

Geçmişle yüzleşmede mağdurların, tanıkların, hayatta kalanların konumları nedir? Faillerin, sorumluların, seyirci kalanların, bilmeyenlerin- hele bilebilecekleri halde bilmeyenlerin- konumları nedir? Hafıza, yas tutma, bağışlama, hınç ve küskünlük, siyasal dostluk, nasıl işler bu yüzleşmede? Yüzleşme, bağışlama, helalleşme nasıl mümkün olur?

Bütün bu soruların cevabını, teorinin ve dünya tecrübesinin birikimlerinin sağlamlasını Muş'ta, Bitlis'te, Van'da, Hakkari'de, Şırnak'ta, Mardin'de, Batman'da, Diyarbakır'da yapan bir çalışma.

DİSA Adalet ve Barış İnşası Araştırmaları

Bir yandan Türkiye'nin komşuları olan Suriye ve Irak'ta süren iç çatışmalar, öte yandan ülkede son yıllarda yaşanan sosyo-politik alt-üst oluşlar bazı kesintilerle birlikte 1984 yılından bu yana devam eden Kürt çatışmasının çözümünü düne göre daha da önemli kılıyor. Yaşanan alt-üst oluşlar hem Kürt çatışması tarafından besleniyor hem de bu çatışmanın formasyonunu doğrudan belirliyor. Kürt çatışmasının sonlanması ve toplumsal barış inşası bugün artık Kürt meselesinin siyasi çözümünden öteye bir anlam ifade ediyor. Zira çatışmaların sonlanması sadece Kürt alanının sosyo-politik ve sosyo-ekonomik olarak yeniden inşasının önünü açmayacaktır. Aynı zamanda, Türkiye'deki siyasi sistemin ve toplumsal hayatın yeniden inşasında Kürt meselesi belirleyici bir etkiye bulunacaktır. Ötesi, bölgesel ölçekte sosyo-politik sistemin yeniden kurulması, Irak ve Suriye'de siyasi krizlerin aşılması da bugün geçmişe kıyasla çok daha fazla sınır-ötesi bir nitelik kazanan Kürt meselesinin ve ondan kaynaklanan çatışmaların çözümüne bağlı olarak şekillenecektir.

Çatışma çözümü ve toplumsal barış inşasına odaklanan bu araştırmada, Türkiye'nin Kürt çatışması tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektifle kapsamlı olarak ele alınıyor. Dünya deneyimleri ışığında, Kürt çatışmasının dünü, bugünü ve yarını sınır-ötesi bir bağlamda irdeleniyor ve müzakereye dönüş imkanları tartışılıyor. Araştırma bu nitelikleriyle alanda önemli bir boşluğu doldurma iddiasını taşıyor.

DİSA Adalet ve Barış İnşası Araştırmaları

Ev'in bir mekan olarak kaybı, bu incelemede, bir hak mahrumiyeti, mahremiyete taciz, hafızaya yönelik tahrip ve sosyal dayanışmaya darbe boyutları ile ele alınıyor. Ev kaybını Diyarbakır'ın tarihi kent merkezinde yaşayanlar nezdinde bir saha çalışması yaparak ele almak, bir hukuk tartışması açıyor öncelikle. Ardından araştırmacı, kadınlarla konuşarak mahremiyete saldırı temasını ele almasına rağmen "yuva ve dişi kuş" iliştiirmelerine kapılmayan bir gözle incelemesini sürdürüyor. Bir mahalle sosyolojisi analizini içeriden yaptığı için kültürel özcü tekrarları, folklorik kalıpları aşmanın imkanlarını gösteriyor. Bu araştırma, disiplinlerarası bir inceleme olarak dünyanın pek çok yoksul semti için yapılan toplumsal dayanışma ağları analizine bir katkı yapıyor. Ancak bu veri-kavram-bilgi yoğun araştırmanın DİSA açısından görel bir yüksek manevi değeri de var. Bu değer, çatışmanın sonuçlarının yayılarak devam ettiği bir bağlamda, genel eğilimi doğrulayan istisnalar dışında Diyarbakır'ın batılı araştırmacılar, Suriç'i'nin ise kentin sivil toplumunun çoğunluğu tarafından bile yetim bırakıldığı korkunun başat duygu olduğu bir evrede yapılmış bir saha çalışmasına dayanmasından kaynaklanıyor.

Bu araştırmanın hikayesi biraz da bizim hikayemiz. Bu hikayeyi özetledikçe elinizde tuttuğunuz bu kısa ve yoğun incelemenin görel manevi değerinin neden yüksek olduğunu anlayacaksınız.

